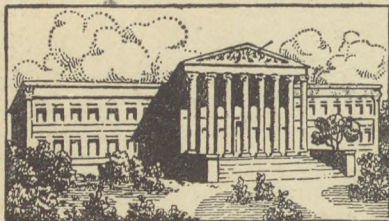

12663

42

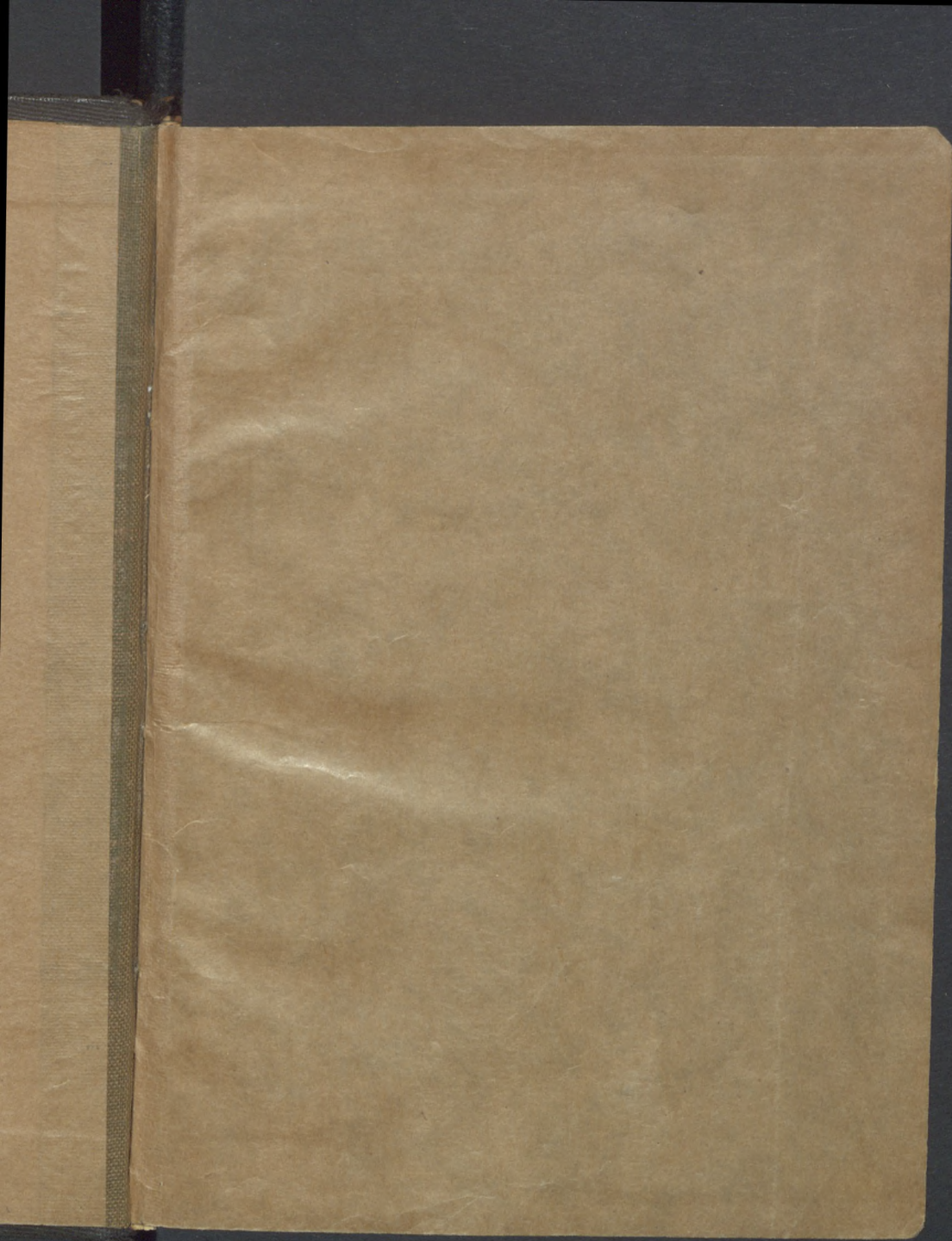
MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR

017347

KIKÖLCSÖNÖZNI NEM SZABAD

A

MO

K

1000
12
134

A NAPKELET KÖNYVTÁRA

12.

MOHÁCS MAGYARORSZÁGA

BÁRÓ BURGIO PÁPAI KÖVET
JELENTÉSEI

FORDITOTTA
BARTONIEK EMMA

BUDAPEST, 1926

KIADJA A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG

A N A P K E L E T K Ö N Y V T Á R A

A Magyar Irodalmi Társaságnak A NAPKELET KÖNYVTÁRA címmel indított rendkívül izlées és olvasó kiadványsorozata páratlan érdeklődésre talált a magyar olvasóközönség körében. A legjobb magyar szépirodalmi műveket, essay-eket és tanulmányokat tartalmazó sorozat eddig megjelent számai:

1. **MADÁCH: AZ EMBER TRAGÉDIÁJA.** Sajtó alá rendezte és szövegkritikai jegyzetekkel ellátta *Tolnai Vilmos.* II. kiadás.
2. **TORMAY CECIL: MEGÁLLT AZ ÓRA.** Novellák.
3. **SZEKFÜ GYULA: TÖRTÉNETPOLITIKAI TANULMÁNYOK.**
4. **KOMÁROMI JÁNOS: ZÚG A FENYVES.** Regény.
5. **VÖRÖSMARTY-ANTHOLOGIA.** Kisebb költemények, lírai részletek Vörösmarty eposzaiból és drámáiból. Szerkesztette: *Horváth János.*
- 6—7. **SOMSSICH ANDOR: LISZT FERENC ÉLETE.**
8. **REMÉNYIK SÁNDOR: ATLANTISZ HARANGOZ.** Legújabb versek.
9. **BETHLEN MARGIT: A BOLDOG SZIGET ISTENE.** Novellák.
- 10—11. **SZABÓ MÁRIA: FELFELÉ.** Regény.
12. **MOHÁCS MAGYARORSZÁGA. BÁRÓ BURGIO PÁPAI KÖVET JELENTÉSEI.** Fordította *Barloniek Emma.*
13. **CONDIVI: MICHELANGELO ÉLETRAJZA.** Fordította *gróf Zichy Rafaelné.*
14. **MAGYAR ANONYMUS. BÉLA KIRÁLY JEGYZŐJÉNEK KÖNYVE A MAGYAROK CSELEKEDETELÉRŐL.** Fordította és jegyzetekkel ellátta *Pais Dezső.*
15. **OLÁH GYÖRGY: GÖRÖGTŰZ.** Regény.

A NAPKELET KÖNYVTÁRA egyes számainak bolti ára 1.80 pengő = 22.500 K. A NAPKELET folyóirat előfizetői a kiadóhivatalnál az egyes kiadványokat 1.40 pengő = 17.500 K kedvezményes áron kapják. A kettős számból álló kötetek ára kétszeresen számítandó. Vidékre való szétküldésnél küldeményenként 3000 K portókölttség.

A rendeléseket az ár előzetes beküldése ellenében, vagy utánvétellel fogadatosítja A NAPKELET kiadóhivatala, Budapest, I., Döbrentei-utca 12. Postafiókárk pénztári számla: Magyar Irodalmi Társaság, szám: 52.901.

Á R A

YVTÁRA
ata párat-
i. A leg-
mányokat

alá ren-
i Vilmos.

ellák.

TA-

egény.
emények,
ól. Szer-

ELETE.

NGOZ.

TENE.

URGIO

artoniek

A. For-

YZÓJÉ-

DETEI-

ára 1.80
ivatalnál
ves áron
mitandó.
költtség.

n, vagy
Buda-
számla:

Minden jogot fenntartunk. A fordítás joga a szerző tulajdona.
Copyright 1926. by Magyar Irodalmi Társaság. Budapest.

alajdona.
Budapest.

VII. KELEMEN PÁPA

Sebastiano del Piombo festménye a nápolyi nemzeti
múzeumban.

MOHÁCS MAGYARORSZÁGA
BÁRÓ BURGIO PÁPAI KÖVET
JELENTÉSEI

FORDITOTTA
BARTONIEK EMMA

BUDAPEST, 1926

KIADJA A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG

*P. v. hűg.
1024 p.*

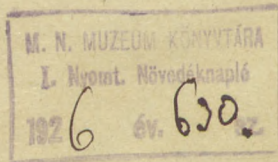

12.663/12

12.663/12

017347

BUDAPEST, 1926.

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

N
kára
szent
sietet
ság s
látott
védele
Már
helyze
ben ré
ki ala
zálogo
Haa
követt
Az új
a bibo
men n
nevez
mutat
Mag
valósi
az ors
Kev
ország
Giovar

BEVEZETÉS.

NÁNDORFEJÉRVÁR eleste óta a török Magyarország kapujában állott. A veszedelem vállvetett munkára készítette a pápaságot s Magyarországot: a szentszék — híven százados tradícióihoz — készséggel sietett a végromlással fenyegetett magyar királyság segítségére, melyet pénzzel s jó tanácsokkal látott el s mindenképen igyekezett a török elleni védelemre előkészíteni.

Már VI. *Hadrianus* — az egyházi állam pénzügyi helyzetéhez mérten — igen tekintélyes pénzsegítségben részesítette Magyarországot, súlyos adókat vetve ki alattvalóira, sőt ezen célból a pápai ékszerek elzálogosításától sem riadva vissza.

Hadrianust 1523-ban *Giulio de' Medici* bíboros követte a pápai trónuson VII. *Kelemen* néven. Az új pápát — a mohácsi vész idejének pápáját — a bíborosok közül X. *Leo* — szintén *Medici* s *Kelemen* nagybátyja — «Magyarország protectorá»-nak nevezte ki s ő e címre pápa korában is méltónak mutatkozott.

Magyarország felsegítésére alkotott terveik megvalósítására a pápák állandóan követeket tartottak az országban.

Kevéssel *Hadrianus* halála előtt érkezett Magyarországra Vio bíboros, legátus kíséretében *Antonio Giovanni barone del Burgio* nuncius, kinek jelentései

rendkívül érdekesen világítják meg a mohácsi vész felé sodródó Magyarországot s e kor legelsősorú történelmi forrását szolgáltatják.

Burgio előbb *Vio*, majd *Campeggio* bíboros legatusok mellett nunciusa volt a szentszéknek. Normann eredetű, de századok óta Sziciliában birtokos családból származott. 1522-ben lépett a pápaság szolgálatába s magyarországi kiküldetése volt első nagyobb megbízatása. 1523 nyarán érkezett *Vio* kíséretében Budára s hazánkban maradt kisebb megszakításokkal, a mohácsi vész utáni napokig.

Minthogy a legátusoknak más országra is volt megbízásuk, ezért csak rövid ideig időzhettek Magyarországon s így a pápai segítőakció teljesen *Burgio* kezébe volt letéve. Az ő feladata volt elsősorban a pápa által egész rendszeresen küldött pénzen zsoldosokat felfogadni s általán az országot olyan helyzetbe hozni, hogy siker reményében vehesse fel a török elleni küzdelmet.

Burgio Magyarországon a legsürgősebb teendőnek egy jó kormány összeállítását tekintette. «Ha ez az ország egyetértő lenne s jó kormányja lenne, ez az ország lenne a legalkalmasabb a török elleni ellenállásra.» Ezért ostromozza kíméletlen eréllyel *Szalkai* Lászlót, az esztergomi érseket, kinek kezében az ország fölötti egész hatalom volt s ki ezt a hatalmát nem úgy használta, ahogy kellett volna. Ezért fáradozott olyan szívós kitartással azon, hogy *Szalkai* a kancellárságról lemondásra bírja és helyébe a nagyműveltségű, de vagyontalan pécsi prépostot, *Brodarics* Istvánt, neveztesse ki, aki Rómában is járt s a szentszék kipróbált híve volt. A másik,

a h
hiva
csai
mer
lete
szet
nak
De
a m
B
segé
sorl
pénz
gála
ság
arra
olyk
lett,
ford
nát
Sö
vész
törte
az o
szem
világ
isme
dom
ő m
hű

1
fizeto

a háború előkészítése szempontjából legfontosabb hivatal a kincstartóság volt. Erre *Tomori* Pál kalocsai érseket szerette volna a nuncius megnyerni, mert az ország határain is túl terjedt híre becsületességének, önzetlenségének, jó lelkének s természetes eszének. Őt tartotta *Burgio* a legalkalmasabbnak arra, hogy az ország pénzügyeit rendbeszedje. De erre már nem került sor: közben bekövetkezett a mohácsi katasztrófa.

Burgio tevékenységének másik része a pápai segélypénzek megfelelő felhasználása volt. Legelsősorban természetesen zsoldosokat toborzott a pápa pénzén, kik a végvárak védelmében kitűnő szolgálatot teljesítettek, mikor ott más magyar katonaság nem volt. De felhatalmazása volt a nunciushoz arra is, hogy a közmondásosan szegény királyt, kinek olykor még konyhája költségeire s cipőre sem tellett, kisegítse. — A török elleni védekezés céljaira fordították az 1525-iki szentévre gyűjtött alamizsnát is, sőt az annátákat¹ is.

Sötét az a kép, melyet *Burgio* nuncius a mohácsi vész Magyarországaról festett, de élethű. Nem is történhetett volna meg a mohácsi katasztrófa, ha az ország nem lett volna az a súlyos beteg, kire a szentszék követei nem találtak orvosságot. *Burgio* világosfejű, tisztaszemű megfigyelő, kitűnő emberismerő, nagy élettapasztalatokkal rendelkező és tudományos műveltségű férfiú volt. Az ő ítéleteit, az ő megfigyeléseit kora viszonyainak és szereplőinek hű tükörképeiként kell elfogadnunk. Semmilyen

¹ Magas egyházi méltóságok elnyerésekor a pápának fizetett összeg. L. Mon. Hung. Vat. II. 1., 385 l.

irányban sem lehet elfogultsággal vádolni. Magyarország ügyét a magáénak tekintette, a magyarokat a «mieink»-nek nevezte, magyar barátai pedig — akiktől információit szerezte — befolyásolhatták ugyan személyes vonzalmaik és ellenszenveik szerint — mégis ezeket az információkat személyes tapasztalataival ellenőrizhette. *Burgio* nunciusnak semmi oka sem volt, hogy a szentszékhez küldött titkos jelentéseiben ki ne mondja egész leplezetlenül a véleményét. Jó szemének, biztos ítéletének köszönhetjük a mohácsi vész Magyarországaról ránk maradt páratlan értékű forrást.

Burgio
kére

Fő
fogó
Ma
kelt
tudn
ami
erről
sok
Az e
val
gyerm
asszo
nem
jótula
mes
fiatal
adtak
csász
fland
már a

¹ II
dött m
nánd
vel. (

1.

Buda, 1525. április 13.

Burgio nuncius Sadoletto pápai tiltárnak. — A pápa kérésére előadja a Magyarországon uralkodó zűrzavaros állapotok okait.

Főtisztelendő Uram és tiszteletreméltó pártfogóm!

Megkaptam Főtisztelendő Uraságod március 21-éről kelt levelét s ebből úgy látom, hogy Őszentsége tudni akarja, hogy honnan származik az a sok baj, ami most Magyarországon van. Azt a keveset, amit erről megtudhattam, most előadom... A bajoknak sok okuk van, de én csak egy párat sorolok fel. Az első ok a király nemtörődomsége és hogy hijjával van minden uralkodói erénynek. Pedig mint gyermek eleinte jó nevelésben részesült, de később asszonyok és jelentéktelen emberek társaságában nem tudtak kifejlődni apjától örökölt természetes jótulajdonságai. Majd felserdülve, abban a veszedelmes életkorban, mikor még a legjobb nevelésű fiatalembert is nehéz a jó úton megtartani, feleségül adtak hozzá egy nőt,¹ aki csakúgy, mint ő, Miksa császár hóbortos udvarának szokásai szerint s a flandriai szabados szellemben nevelkedett. De ekkor már alattvalóik is követelni kezdték, hogy a király

¹ II. Lajos 1522 január 15-én — 16 éves korában — esküdött meg Szép Fülöp leányával, V. Károly császár és I. Ferdinánd későbbi magyar király testvérével, Mária főhercegnővel. (I. Miksa unokájával).

szabadítsa ki magát nevelői gyámkodása alól s vegye maga kezébe a kormányzást. Őfelsége tehát ily fiatalon, minden korláttól felszabadulva, nagy hatalomhoz jutott, aminek természetesen az lett az eredménye, hogy szabadságát és hatalmát nem úgy használta fel, ahogyan jó nevelői tanították. Pedig mindaddig követte azt, amit derék nevelője, Bornemissza János,¹ beléoltott: mértékletes volt ételben, tisztelettel hallgatta az istentiszteletet s más hasonló jó tulajdonságai voltak, de ettől kezdve Őfelsége élni akart a szabadsággal, amit felnőtt kora, felesége és az ország adott neki; mesterévé és mentorává Brandenburgi György örgrófot tette, aki azonban egyáltalán nem hasonlít két testvéréhez, kik most Rómában vannak s kérem Őszentességét és Uraságodat, hogy ne ezek szerint ítéljék meg őt. Ez az örgróf körülbelül 50 éves, egyetlen foglalkozása, hogy egész rendszeresen, majd minden nap táncol, de nem ebéd vagy vacsora előtt s olykor elmegy vadászatra is. De nem szarvasra, vad-disznóra vagy madarakra vadászik, hanem arra, hogy elűzze a városból a szégyenérzést s megtalálja az erdőben a szabadságot a mértéktelen evés-ivásra, talán olykor még arra is, ami azután következik.

¹ Bornemissza János alacsony sorsból küzdötte fel magát, egész a budai várparancsnokságig, pozsonyi gróffá és a királyi jövedelmek kezelőjévé. A köznemesség előtt nem volt népszerű, Zápolyai János erdélyi vajdával rossz viszonyban volt, de Ulászló királynak bizalmas embere lévén, Brandenburgi György és Bakócz Tamás mellett II. Lajos egyik nevelője lett. Burgio nunciusnak egyik legjobb barátja volt s kétségtelen, hogy az 1524 előtti eseményekre és magyarországi állapotokra Bornemissza volt a nuncius informátora. Bár a közvélemény — mely akkoriban is szerette a közeletben szereplő s magas hivatalokat betöltő és kormányon lévő férfiakat gyanúsítani — őt is meggyanúsította, mégis Burgio a Fuggerek bukása után Bornemisszára akarta bízni a pápai segélypénzek őrzését, mint azon kevesek egyikére, akikre ezt nyugodtan rábízhatta volna.

Az
csá
sem
az
pró
S e
jel
Mé
is.
meg
seg
kíra
sem
sem
győ
sem
az
is h
sáv
kik
az é
Eze
rint
bibo
kel,
eszt
csás
már
a p
az u

1
pök,
utódj
ittart
velen
tában
több
nánd

Az örgróf a felséget is a maga életmódjára kezdte csábítani. Nem mondom, hogy a magyar urak közül senkisémet vette volna észre mindjárt eleinte, hogy az ilyen kezdet milyen végre vezet, de nem igen próbálták meg, hogy a királyt az örgróftól elvonják. S ez nehéz is lett volna, mert ezt maga a király apja jelölte ki fia számára egyik nevelőül mint rokonát. Még rosszabb, hogy György rokona a királynénak is. Végre is az örgróf keresztül tudta vinni, hogy megtegyék a király gyámjává s ekkor németjei segítségével magához ragadta az egész hatalmat a királyi udvarban, úgyhogy a királyhoz most már sem asztalnál, sem szobájában, sem a tanácsban semmi más ügy nem jut el, mint a németiségé. Ez a gyönyörű tanítás sokkal jobban fogott őfelségén, semmint a derék Bornemissza oktatásai. Követi is az örgróf példáját mindenben, s — valóban — nem is hoz rá szégyent: nem törődik az ország tiltakozásával, hanem egyszerűen kicseréli azokat a nevelőit, kik ez ellen az életmód ellen felszólalnak, mindent az örgrófra bízva s azokra, kik ezzel egyetértenek. Ezek a nevelők és tanácsadók a körülmények szerint változnak. Az örgróf előbb az elhalt primás-bíborossal volt szövetségben, aztán a pécsi püspökkel, aki később szintén érsek lett, majd a mostani esztergomi érsekkel és Burgoval, aki V. Károly császár követe volt a királyné mellett.¹ Mikor Szakmári György érsek meghalt, az örgróf is visszavonult a politikai élettől s pár hónapig nem jelent meg az udvarnál. De ezalatt a mostani esztergomi érsek,

¹ A primás-bíboros: Bakócz Tamás († 1521), a pécsi püspök, ki 1521—24-ig esztergomi érsek is volt: Szakmári György, utódja pedig a mohácsi csatában elesett Szalkai László, Burgio ittartózkodása idejében esztergomi érsek. *Andrea da Burgo* velencei származású diplomata (†1532) a Habsburgok szolgálatában mint V. Károly követe először 1519-ben, majd 1521-től több évig tartózkodott Magyarországon. Később I. Ferdinánd követe volt VII. Kelemen pápa mellett.

Szalkai László, annál nagyobb befolyásra tett szert, fejévé tette magát az egész kormánynak és Sárkány Ambrus országbíróval és az egri püspökkel triumvirátust alkotott, azonban a valóságban csak egy ember uralkodik: maga az érsek. A király Ófelsége teljesen Szalkaitól függ, s az egész kormányt átengedi e három embernek, jobban mondva az egy esztergomi érseknek, mert a másik kettő épúgy nem törődik az országgal, mint maga a király. Ezek hárman így kormányoznak: ha Szalkai László valamit keresztül akar vinni, akkor azt a királyi tanácsban vagy Sárkánnyal vagy az egri püspökkel előadatja, ő maga pedig mindenféle érvekkel ellene szól s úgy tesz, mintha le akarná beszélni erről a többi. De Sárkány és az egri püspök aztán addig erősködnek a terv mellett, míg végre Szalkai is enged és így aztán a dolgot nyélbe ütik. A király hagyja, hogy ezek csináljanak, amit akarnak, el se jár a tanácsba, vagy ha résztvesz is a tanácskozáson, akkor is csak beszélget és tréfálkozik hol egyik, hol másik tanácsossal, mert ezt mindig így rendezi el Szalkai. Van ugyan még magyaros becsület ebben a három emberben is, de mégis maliciáikban oly kitanultak s oly kitűnően el tudják titkolni, ha valami gonosztságot követtek el, hogy senkisémet jönni rá. Ez a három ember bocsátja árúba Magyarországon a királyi adományokat, az igazságszolgáltatást, a hivatalokat, a püspökségeket, s hogy senki részéről se találjanak ellentmondásra, méltóztattak nagykegyesen a királynét is befogadni társaságukba, hiszen tudják, hogy az ő jelenléte úgy sem számít és ismerik a királyné szerény szellemi képességeit. S mert a királyné mindig az ő társaságukban akar lenni, az ő révén kitűnő eszközre találtak a mostani császári követben is,¹ aki aztán

¹ Schönkircheni báró Schneidpeck János, kiról Ferdinánd

kiv
tot
ka
kiv
oly
kez
s k
kik
vet
ket
a k
ség
hel
két
ma
áll
is s
kirá
nak
a k
sége
nál
Ü
ból
így
sorb
burg
mer
mer
ség
ezek
segít
mih
az ó

főher
totta

¹ I

kivitte azt, hogy a királyné környezetéből eltávolították a derék embereket s helyükre haszontalanokat tettek, a királyné jövedelmeinek kezelését pedig kivették az eddigi hivatalnok kezéből, aki nem volt olyan rossz, mint ők s egy hitelét vesztett német kezébe adták, akit úgy hívtak ide Innsbruckból s ki egészen a követtől függ. Másik bizalmasuk egy kikeresztelkedett zsidó, Szerencsés Imre, aki közvetítette azokat a kedvezőtlen szerződéseket,¹ melyeket az esztergomi érsek az ország nevében köt. Ez a kettő aztán, a zsidó és a német, olyan rendetlenséget csinált a királyné jövedelmeiben s olyan nehéz helyzetbe hozták a királyné Őfelségét, hogy az év kétharmadrészében azt kell látnia, hogy az udvara majd éhen hal, pedig 40.000 arany elég biztos és állandó jövedelme van, s még a király jövedelméből is szereznek neki részt hivatalnokai. Úgyhogy a királyné kénytelen magát mindenben alávetni azoknak, akik őt irányítják. Ezek az urak úgy kezelik a királyné jövedelmét, hogyha Őfelségének szüksége van valamire, akkor kénytelen adósságot csinalni s ennek sohasem lesz vége.

Úgy látom, az ország sok baja ezekből a dolgokból származik, amiket itt előadtam. Röviden ezt így foglalhatom össze. Az ország bajainak oka elsősorban a király, azután a királyné, végül a brandenburgi örgróf és Szalkai László. Szalkai érsek azért, mert uralkodni akar a királyon, az örgróf azért, mert uralkodni akar a királynén. Kérem Őszentességét, méltóztassék meghallgatni, hogy milyen nehéz ezeken az állapotokon segíteni. Szalkai nem akar segíteni, akármennyire mondja is, hogy akar, mert mihelyt rendbe jönne az ország dolga, vége lenne az ő nyereszkezdéseinek. Rábeszélni őt nem lehet,

főherceg is elismerte, hogy «lutheránus, kapzsi ember». Ez váltotta fel a fentemlített Andrea da Burgot.

¹ L. ehhez lejjebb a 6. sz. levelet.

még azokkal az okokkal sem, melyekkel a legátus úr és én kénytelenek voltunk lelkére beszélni: hogyha elvész az ország, elvész az ő hatalma és pozíciója is. Meg vagyok róla győződve, hogy az ország veszedelmes helyzete — melyet ő éppen olyan jól ismer, mint mi — teszi őt olyan cinikussá. Ő ugyanis arra számít, hogy ha elvész az ország, akkor az ő zsebe jól tele legyen arannyal, hogy mindenütt úr lehessen. Nem képes megérteni, hogy éppen ez a pénz fogja őt mindenütt gyűlöletessé tenni, bárhova menjen is és végre is ez fogja őt tönkretenni. Beszélni ugyan szeret arról, hogy rendet akar csinálni az országban, de én a magam részéről azt hiszem, hogy nem akar s ha mi tervekkkel hozakodunk elő, akkor ő csak azt fogadja el, melyből neki haszna van, minket¹ pedig csak spanyolfalnak akar felhasználni ehhez. Ilyen terv például az, hogy a király csökkentse a kiadásait. Ezt is nem azért pártolja Szalkai, hogy azt a pénzt, amit a király megtakarít, az ország és a királyi tekintély javára fordítsa, hanem hogy magának megszerezze. Ugyanis minél többet költ a király, annál kevesebbet nyer Szalkai.

Igy tehát az ő segítségére nem számíthatunk, ha az országot talpra akarjuk állítani. Még kevesebbet lehet elérni a királlyal, mert ez képtelen a bajokat orvosolni. De ha tudná is és akarná is rendbeszedni az ország dolgait, ez igen sokáig tartana. Ez azért van, mert Ófelsége, ha egy püspökséget eladományoz, akkor az új püspökre ráruházza a kegyúri jogot is a püspökséghez tartozó többi beneficiummal együtt, ha pedig egy özvegy vagy egy árva kéri támogatását, akkor Ófelsége ezek védelmét, melyre pedig az ország törvényei szerint öneki van joga, szintén ráruházza valamely báróra.

¹ Campeggio legátust és magát Burgiot.

Pedig
és hi
mind
Már
senki
a ne
haszn
tekin
néme
arra
király
beszél

Mar
főpap
balko
ügyei
olyan
mint
zavar
bárók
lenne
mert
nek v
között
az érs
nek s
folytat
Szalka
annyir
mondh
vagyol
a mag
egyhá
s vesz
az egy
mánya
nak v

Pedig ez az a két jog, amellyel a király tekintélyt és híveket szerezhetne magának, mert ezektől függ mind az egyháziak, mind a világiak jutalmazása. Már most, minthogy egyik jog sincsen a felség kezén, senki sincsen, aki melléje állana és szolgálná, hanem a nemesek sokkal inkább követik azokat, akiktől hasznot remélhetnek. Mi jót remélhetnénk, vagy mi tekintélyünk lehet nekünk Ófelsége előtt, mikor a németek egész tömege veszi körül s a császári követ arra fekteti a legnagyobb súlyt, hogy bennünket a királynéval meggyűlöltessen s mindenféle rosszat beszéljen rólunk öneki.

Marad tehát, hogy az ország többi bárójával és főpapjával s az ország zömével, a nemességgel próbálkozzunk meg. De ezekkel is nehéz lenne az ország ügyeit rendbehozni, mert vannak ugyan köztük olyanok, akik valóban szeretnék, hogy rend legyen — mint például azok, akiknek az országos zűrzavarból maguknak is káruk van — azért az ország-bárók között egy sincsen, akinek elég hatalma lenne itt rendet teremteni. S jobb is, hogy nincsen, mert ez akkor egészen bizonyosan megpróbálkoznék vele, hogy királlyá tegye magát. A főpapok között sincsen erre alkalmas férfiú, mert ezek vagy az érseknek köszönhetik méltóságukat s nem mernek szólni, vagy pedig maguk is oly életmódot folytatnak, hogy amiatt kénytelenek szemet húnyni Szalkai viselkedése felett. De meg az emberek itt annyira gyűlölik egymást, hogy nyugodtan elmondhatom: azalatt a két év alatt, amióta itt vagyok Budán, igaz barátokat még nem láttam a magyar király udvarában. Ehhez járul még az egyházi és világi rend közötti nagy gyűlölködés s veszedelmes dolog volna a világiakat támogatni az egyháziakkal szemben, mert, ha az ország kormányt a világiak kezébe kerül, akkor az egyháziaknak végük s nem lehetne elkerülni — mint már

mondtam — hogy a világiak közül egyik vagy másik a trónra ne törekedjék. De viszont abból sem származnék semmi jó, ha az egyháziakat favorizálnánk a világiakkal szemben azért, hogy a bárókat le-törjék, amint Őszentsége ajánlja, mert ez csak megerősítené őket saját önző céljaikban.

Maradna tehát, hogy a köznemességgel próbáljunk rendet csinálni. Uraságod magyarázza meg Őszentségének, hogy a nemesség kezében van az egész ország s hogy e nemesség három részre oszlik. Az első rész katonáskodik s az urak zsoldjában a végeken hadakozik s ezek érnek valamennyi közt a legtöbbet. De ezek teljesen az uraktól függenek, nem tesznek mást, mint amit patrónusaik parancsolnak nekik s másra nem is kaphatók. A másik rész áll azokból a nemesekből, kik falusi birtokukon élnek, ott gazdálkodnak, kereskednek, sohasem jönnek be a városokba, nem járnak a diétára, csak leszavaznak azokra a követekre, kiket vármegyéjük az országgyűlésre küld. A harmadik részt a köztisztviselőben álló és gazdag nemesek alkotják, akik a közéletben szerepet visznek s akik őszintén óhajtkák hazájuk javát. Ezek közt van valami nyolc vagy tíz ember, mint Verbóczy István, Paksy János, Ártándy Pál, Pösthényi György és mások, akik a többinek vezérei, igen finom emberek, de ezek is teljesen az uraktól függenek.

Maguk a nemesek nem jönnek össze rendszeresen, csak a megyék követei tartanak gyűléseket Isten szabad ege alatt egy mezőn Pest mellett, melyet Rákosnak hívnak. Ezekre az országgyűlésekre minden nemes embernek joga van eljönni, ha akar, még ha nem is követ; az urak pedig azokon a nemeseken kívül, kik állandóan szolgálatukban állanak, a diéta idejére felfogadnak annyi nemest, amennyit csak tudnak s azokat aztán valamennyit felvonultatják a Rákoson. Az országgyűlésen mindenki arról

beszél, am
nélkül, a n
csolnak ne
nak, amit
nemeseikne
vényeik sz
Ezalatt a l
nyebb nem
hogy sem
Isten híré
helyett azt
hatalmazva
ban határa
Ezek a meg
nyal s így a

Ebből lá
jétől nem
lehetséges l
ily nagy sz
tehát más
gében remé

Campeggio
a magyarok

Sok baj v
el egészen
érkezett a
hogy a Ja
a város elő
erősített, á
csapattal,
vitézül har

Mohács Ma

beszél, amiről jól esik, össze-vissza minden rend nélkül, a nemesek azt kiabálják, amit uraik parancsolnak nekik s csak olyan tárgyakról tanácskoznak, amit az urak az őket szolgáló és felfogadott nemeseiknek kiadtak. Az ilyen országgyűlés, törvényeik szerint, nem tarthat tovább 15 napnál. Ezalatt a két hét alatt az urak kimerítik a szegényebb nemeseket, akik a 15 nap elteltével, mint-hogy semmi komoly dologban nem határoztak, Isten hírével hazamennek s otthagyják maguk helyett azt a 8—10 embert, kik az ő vezéreik, felhatalmazva őket arra, hogy nevükben minden dologban határozzanak, amit a diétán letárgyalnak. Ezek a megbízottak aztán megegyeznek a kormánnyal s így az megy törvénybe, amit a kormány akar.

Ebből láthatja Uraságod, hogy a nemesek rendjétől nem remélhetjük a bajok orvoslását s ha ez lehetséges lenne is, még akkor is veszedelmes volna ily nagy szabadságot adni a népnek. Nem marad tehát más hátra, minthogy pusztán Isten segítségével reménykedjünk.

2.

Buda, 1525 június 18.

Campeggio biboros legátus *Sadoletonak* jelenti, hogy a magyarok legyőztek Jajca mellett egy kisebb török csapatot.

Sok baj van itten, de azért Isten még nem hagyta el egészen ezt az országot. A tegnap esti postával érkezett a váraai perjel levele, melyben azt írja, ... hogy a Jajca segítségére siető magyar katonaság, a város előtt 3 mérföldnyire, az ellenség egy megerősített, ágyúkkal védett állására bukkant, a török csapattal, mely azt védte, megütközött ... s oly vitézül harcolt, hogy kivívta a győzelmet, nagy

veszteséget okozva az ellennek, sok foglyot ejtett s ha rájuk nem esteledik, a mieink még több kárt tehettek volna a törökben. A magyarok alig voltak 7000-en.

Ha ennek az országnak jó kormányja volna s ha a magyarok összetartanának, akkor nem lenne náluknál alkalmasabb, sem hatalmasabb ellenfél a törökkel szemben.

3.

Buda, 1525 június 18.

Campeggio legátus *Sadoletot* a tartandó diétáról értesíti.

A Szent Iván-napra (június 24-re) kitűzött diétát mégis megtartják, annak ellenére, hogy a király Ófelsége letiltotta s tudtára adta az összes megyéknek, hogy nem látja most semmi szükségét országgyűlésnek, mert ő már teljesítette sok olyan kívánságukat, melyeket a mult diétán (1525 májusában) intéztek hozzá s újból megígérte, hogy nem fogja elmulasztani kötelességeit, hanem jó királyuk s uruk lesz. — A főpapok és bárók, kik tagjai a királyi tanácsnak, mindeddig eléggé egyetértének abban, hogy ezt a diétát meg kell hiúsítani s erre mindent el is fognak követni, de azért egyáltalán nem bizonyos, hogy meg fogják-e tudni akadályozni az országgyűlésösszeülését. A pécsi püspök beszéli nekem, hogy az ő megyéjében (mely egyike a legnagyobb, a nemesek elhatározták, hogy ők igenis felmennek a diétára. Baranyában már több mint 1500 nemes fegyverben is van, felkészülve az országgyűlésre. Sok más megye pedig azt várja, hogy a baranyaiak mit fognak csinálni s azt teszik majd ők is.

Burgio
1525 m
változá

Az o
könnyű
számítv
kel, öss
ott egy
fegyver

Miko
lettel fo
hogy ez
egybeg
áll Ófel
szánja

Másm
melyne
olyanfo
a király
fejedelm
a neme
fegyver
kellett
Ószents
nagy sz
delmek
nemess
hogy a

¹ Ver
Rómában
Julius bí
noki teh

4.

Buda, 1525 július 11.

Burgio nuncius Sadoletonak részletesen leírja az 1525 nyári országgyűlés lefolyását: a kormányváltozást, Báthory nádor bukását és Verbőczy nádorra választását.

Az országgyűlés mégis összeült, körülbelül 7000 könnyű lovas jött fel a nemesség részéről s hozzászámítva a király embereit s az urakat kíséretükkel, összesen mintegy 10.000 könnyű lovas lehetett ott együtt, magyar módra könnyű lovasnak fel-fegyverkezve.

Mikor Ófelsége a diétán megjelent, nagy tisztelettel fogadták, szívesen látták s kijelentették előtte, hogy ez a nemességnek csak negyedrésze, mely most egybegyűlt, de az egész nemesség rendelkezésére áll Ófelségének egy fillér zsold nélkül, ha végre rászánja magát az erélyes uralkodásra.

Másnap összegyűlt a nemesség egy térségen, melynek közepén állott egy nagy és erős emelvény, olyanforma, mint egy színpad. Erre vezették fel a királyt az egész királyi tanáccsal és a külföldi fejedelmek követivel együtt, míg az emelvényt a nemesség vette körül, a legkülső kört pedig fel-fegyverzett lovasok alkották, kiknek a rendet kellett fenntartaniuk. Ezután Verbőczy István — Ószentsége barátja¹ — aki az ő nyelvükön igen nagy szónok, előadta az országot fenyegető veszedelmeket, hogy a bajoknak mi a forrása s hogy a nemesség mennyire kereste mindig az eszközöket, hogy a bajokon javítson, de az ő javaslataikat

¹ Verbőczy — mint II. Lajos követe — 1519-ben járt Rómában, hol VII. Kelemen pápát — akkor még Medici Julius bíborost — is bámulatba ejtette műveltségével, szónoki tehetségével.

nem mind fogadták el s ezért keveset használtak. Tudja, hogy mindebben nem a király a hibás, mert ő igen jólelkű ember, hanem az ő tanácsa, mely telhetetlen kapzsiságában sohasem azt ajánlotta Ófelségének, ami az országnak jó. Ezért a nemesség azt tartja, hogy a legjobb lenne Ófelségére is, az országra is, ha Ófelsége kicserélné összes tisztviselőit, akik ilyen rossz tanácsokat adtak neki s épígy alakítsa át a tanácsot is; s akkor a nemesség ígéri Ófelségének, hogy az a magyar virtus, mely — volt idő — megfélemlítette az ellenséget, még nem halt ki egészen — és ilyen értelemben szónokolt jó két órán keresztül. Befejezve beszédét, a nemességhez fordult s megkérdezte, helyeslik-e azt, amit mondott. Minden oldalról felzúgott a helyeslés és hangos kiáltások hangzottak: «Mentsd meg Ófelségét és bennünket is az ő rossz tanácsosainak zsarnokságától». Ekkor felemelkedett Szalkai esztergomi érsek s beszédét Ófelségéhez intézve, elmondta, hogy mindig híven szolgálta a felséget, hű tanácsosa is volt s magát a királyt hívta fel tanúul arra, hogy aznap, mikor esztergomi érsekké választották, lemondott a kancellári tisztségről, de Ófelsége nem fogadta el a lemondást. Most is, mikor Ófelsége Budáról elindult az országgyűlésre, felajánlotta neki a pecsétet s ő — mondá — meg lesz vele elégedve, bármit rendeljen is személye felől Ófelsége. Nyugodt lélekkel hivatkozhatik Ófelsége és a nemesség előtt arra, hogy ezalatt a pár hónap alatt megismerhették az ő hű szolgálatait. Ezzel bevégezte beszédét. Míg szónokolt, tisztelettel hallgatták, csak a végén kiáltózták: «Tegyétek le, mert suszternek a fia és paraszti sorba akarja sülyeszteni a nemességet, hogy mi is olyanok legyünk, mint ő». Ezután a nádor, Báthory István beszélt s azt mondta, hogy nem lenne méltó bírói ítélet nélkül megfosztani a király tisztviselőit hiva-

taluktól.
éli túl s
a nemess
kiáltozta
másik az
hivatalát
országbir
király és
három e
ezeknél
tották f
szolgálsz
Es olya
látta mé
menekül
ezek utá
a diétán
hogy a f
a nemes
helyes,
hajlandó
nemessé
ménye
össze k
párt, me
hogy a
a neme
első szó
böczy
Ófelség
Ófelség
Drágy
ütött C
küldte
nádorvá
új nád
kás —

taluktól. Ha ő elveszti a nádorságot, akkor ezt nem éli túl s kész számot adni hivataloskodásáról. Ekkor a nemesség véleménye megoszlott. Egyik párt azt kiáltozta, hogy a nádort azonnal le kell tenni, a másik azt, hogy Ófelsége bírói eljárással fossa meg hivatalától, ha megérdemli. Ezután Sárkány Ambrus országbíró szólalt fel és elősorolta jószolgálatait király és ország érdekében, úgyhogy alig van kéthárom ember, ki több érdemet szerzett nála, de ezeknél a szavaknál heves közbeszólásokkal szakították félbe s valamennyien ezt kiáltozták: «Te szolgálsz jobban, mint mi, akik a végeken állunk?» És olyan kíméletlenül szidalmazták, hogy jónak látta még aznap éjjel Ófelsége engedélyével Budára menekülni, mégpedig lóhalálában. — Ófelsége ezek után kijelentette, hogy másnap fog válaszolni a diétának. Másnap aztán tanácsosnak látszott, hogy a felség maga helyett két követet küldjön csak a nemességhez azzal az izenettel, hogy nem lenne helyes, ha letenné hivatalnokait, ellenben Ófelsége hajlandó vizsgálatot indítani azok ellen, akiket a nemesség vádol. Erre az izenetre a nemesség véleménye megoszlott, de a törvényes eljárást mindössze körülbelül 300 ember kívánta, míg a másik párt, mely számra jóval nagyobb volt, azt követelte, hogy a nádort azonnal tegyék le, mert ez a hivatal a nemességet illeti s ennek betöltésénél övék az első szó. Rögtön meg is választották nádorrá Verbőczy Istvánt s megbízták vele, hogy kérje meg Ófelségét, kegyeskedjék a választást megerősíteni. Ófelsége az egri és veszprémi püspököket meg Drágty Jánost és Kanizsay Lászlót (kit ez évben ütött Őszentsége Rómában lovaggá) követségben küldte a nemességhez, megízenve velük, hogy a nádorválasztással meg van elégedve. Ezután az új nádort vállukra emelték — ahogy ez náluk szokás — vállukra emelték Várdai Pált, az egri püspö-

köt is és kikiáltották kancellárnak és esztergomi érseknek. Felemelték Drágfy Jánost is és országbíróvá tették, ami eddig Sárkány Ambrus hivatala volt, Kanizsay Lászlót pedig megtették kincstárnak s ezzel az e napi gyűlés véget ért. Másnap aztán Ófelsége lement közējük, nádorrá nyilvánította Verbőczyt s aztán felolvastatta az újonnan hozott törvényeket s azokat az új nádor fel is olvasta.

Ófelsége mindezt megerősítette, de aztán felpanaszolta, hogy előző nap beleavatkoztak a király hatáskörébe, mert olyan tisztviselőket is választottak, akiknek kinevezése a király joga. Erre mindnyájan azt felelték, hogy: «Tegye Felséged, amit jónak lát, mi ebbe nem avatkozunk bele». Ezután a Felség azért panaszkodott, hogy a diéta száműzte mind azokat a megyéket, nemeseket és bárókat, akik nem jelentek meg a mostani országgyűlésen, pedig maga Ófelsége tiltotta ezt meg azoknak s erre az országgyűlés bele is egyezett, hogy mindezeket rehabilitálják. Azután Ófelsége azt mondta, hogy nem akar igazságtalanságot elkövetni a papsággal szemben a tized eltörlésével, mert megesküdött (a koronázáson), hogy mindenkinek privilégiumait megtartja, erre aztán elhatározták, hogy a tized megmaradjon. Ezután Ófelsége új adókat kért s megadtak neki 1 forintot minden ház után azzal, hogy ennek negyedrésze a királynénak jár. Ezzel a diéta befejeződött s mi elhagytuk és visszatértünk Budára. A rézbányákat, melyek eddig a Fuggerek birtokában voltak, a zsidónak adták (Szerencsés Imrének), kit a mult diétán el akartak égetni. Ez most megígérte, hogy nagy hasznot akar abból szerezni az országnak, de sokan azt hiszik, hogy az a nyereség az lesz, hogy magának szerez annyit vagy kétannyit, amennyit akkor veszített, mikor házát kirabolták,¹ s

¹ Az 1525. májusi országgyűlés azt követelte, hogy Szerencsés Imre alkincstárnokot, akit az ország gazdasági hely-

hogy a
ország-
léséhez.

Ha a
leírtam,
épen az
Szalkai,
már elő
kincstar
ezek vo
ellen fel
vajda v
akarták
elhunyt
nyozzák
belőle a
királya
a király
kit ő te
érsek is
Szalahá
gomi ér
ő embe
emberü
a vajda
ő hívei.
A királ
nagyleb
maga n
tányuk
szolgák
nem is

zetéért
lyán ég
börtönb
totta. E
házát.

hogy a bányák el fognak pusztulni, mert Magyarországon senki sincs, aki értene a bányák műveléséhez.

Ha a dolgok valóban így állanak, ahogy itt leírtam, akkor lehetne jót remélni. De a valóság éppen az ellenkezője ennek s ezt az egész diétát Szalkai, Zápolyai János vajda, a király és a királyné már előre kicsinálták Budán a nádor, Sárkány kincstartó és az egri püspök megbuktatására, mert ezek voltak azok, akik a népet az esztergomi érsek ellen felizgatták. Az egész országgyűlés rendezője a vajda volt, aki sértve érzi magát, mert őt is megakarták fosztani hivatalától és félős, hogy ha az elhunyt Ujlaki Lőrinc herceg javait neki adományozzák, s ő látja, hogy ilyenmód nagyobb úr lett belőle a királynál, még nagyobb kedve kerekedik, hogy királlyá választassa magát. Hatalma máris nagyobb a királyénál, a királyi tanácsban bent ül a nádor, kit ő tett azzá s teljesen őtől függ az esztergomi érsek is. Kancellárrá majd a veszprémi püspököt, Szalaházi Tamást teszik, aki egy második esztergomi érsek, kincstartóvá is megtesznek valakit az ő embereik közül. A királyi tanácsban van nyolc emberük mint a nemesség képviselője, akik mind a vajda szolgálatában állanak, vagy legalább is az ő hívei, akiket a király nem is igen lát s alig ismer. A királyné szemeibe port hintettek az országgyűlés nagylelkűségével s hogy megengedték neki, hogy maga mellett tarthassa németjeit. Negyvenhét kapitányuk van a megyékben, akik a nemességet az ő szolgálatukban tartják. És ha ezek az előkészületek nem is fognak arra vezetni, amitől sokan félnek, hogy

zetéért s a pénz értékének leromlásáért felelőssé tettek, maglyán egéssek el. De a király törvényes eljárást ígért s csak börtönbe vetette Szerencsést, honnan a királyné elbocsátotta. Erre a nemesség feldúlta és kirabolta Szerencsés Imre házát.

tudniillik a vajda megtéteti magát királlyá, azért valójában ő fog uralkodni, ha Lajos megmarad is a trónon és az ő pártja kopasztja és nyúzza továbbra is ezt a szerencsétlen országot még gonoszabbul, mint eddig. Azt is beszélik, hogy a királyt a másvilágra akarják küldeni, hogy ott uralkodjék, királlyá pedig a vajdát választják s hozzáadják feleségül a királynét. Azonban remélem, hogy azok az urak, akiket most megbuktattak, kezet fognak azokkal a megyékkel és nemességekkel, akiket az imént száműztek s ezek aztán nem fogják engedni, hogy egyedül azok uralkodjanak, akik mindezt csinálták.

Az új nádor az a nemes ember, akiről én már annyiszor írtam, hogy szent Sebestyén ereklyéit szeretné megkapni s aki barátja és szolgája Őszentségének. Nem találнам épen helytelennek, ha Őszentsége brévet intézne hozzá, melyben örömet fejezi ki megválasztásán.

Mikor Őfelsége a diétára indult, igen nagyon kértelt, kölcsönöznék neki 4000 forintot a pápai segélypénzből, mert nem tudja miből fedezni a diétai költségeket. Ismerve azt az igen súlyos szükséglet, a veszélyt és a zavart, amiben a király volt s szemelött tartva Őszentsége utasításait, hogy kisegíthetem a fejedelmet hasonló mozgalmak és zavargások idején egész 20.000 arany erejéig, megadtam a pénzt. Őfelsége és a kincstartó megígérték, hogy két hónap alatt visszaadják és remélem is, hogy megkapom.¹

¹ A király valóban visszaadta a 4000 forintot, ahogy Burgio azt 1525 augusztus 30-iki levelében jelenti.

Burgio

A kal
hogy so
de még

Burgio
Thurzó

A ma
Mostan
ják s é
téntek
beszélt
csak fe
pénzve
rozott
aztán
Fugger

A m
arra a
Fugger

¹ Fu
kereske
lótól p
bérelt
II. Ul
bányav
Fia, Gy
jelenté
majd

5.

Buda, 1525. július 18.

Burgio nuncius Sadoletonak a kalocsai érsek egy portyázásáról török földre.

A kalocsai érsek betört Törökországba s mondják, hogy sok falut elpusztított és sok zsákmányt ejtett, de még nem írt nekem s így részleteket nem tudok.

6.

Buda, 1525. július 30.

Burgio nuncius jellemzi *Sadoletonak* a Fuggerek és Thurzó elleni mozgalmát, az igazságszolgáltatás csődjét.

A magyar ügyek épolyan zavarosak, mint eddig. Mostan a Fuggerek és Thurzó¹ számadásait vizsgálják s én úgy látom, rá fognak jönni, hogy nem történtek meg azok a sikkasztások, amikről eleinte beszéltek. Bizonyítani ugyanis nem tudják, hanem csak feltételezik azt, hogy a Fuggerek állandóan 300 pénzverőt tartottak, kiknek naponként meghatározott mennyiségű pénzt kellett verniök, amiből aztán bizonyos rész a királyt illette volna s hogy a Fuggerek ezt a részt nem szolgáltatták be a királynak.

A másik elszámolás, melyet a nemesek kívánnak, arra a szerződésre vonatkozik, melyet Thurzó és a Fuggerek együttesen kötöttek Ófelségének apjával,

¹ Fuggerek, a híres dúsgazdag augsburgi bankár és kereskedőcsalád, Magyarországon is tartottak fiókot s II. Ulászlótól privilégiumokat kaptak, a felvidéki ércbányákat pedig bérlették. Thurzó János megvette Korvin János bányáit, II. Ulászlótól kölcsönei fejében zálogul kapta a felvidéki bányavárosokat s rézzel kereskedett a Fuggerekkel társulva. Fia, György, Fugger-leányt vett feleségül, ő is és a Burgio-jelentésekben alább gyakran szereplő Elek is kamaragróf, majd kincstartó, sőt országbíró lett.

II. Ulászló királlyal, a rézbányák műveléséről. Azok, kik a Fuggereket üldözik, azt állítják, hogy van az országban egy törvény, mely szerint minden aranyat és ezüstöt, amit az országban bányásznak, be kell szolgáltatni a királyi kamarába s abból bizonyos rész a királyt illeti.¹ A rézbányákból — a Fuggerek ellenségei szerint — 15.000 ezüstmárkányi rezes bányásznak évenként, de ebből nem vittek be a királyi kamarába egy márkányit sem azóta, hogy a bányák a Fuggerek kezében vannak s ezért óriási összeggel tartoznak a királynak. A Fuggerek viszont azt állítják, hogy az ország beleegyezésével azt a privilegiumot kapták Ófelségétől, hogy nem kötelesek bevinni a kamarába semmit. Végeredményben az egész dolog veleje az, hogy tönkre akarják tenni Thurzót s némelyek ebben egyetértének a királynéval, aki szemét rávetette Thurzó három magyarországi várára. Ferdinánd főherceg őfensége követet küldött ide a Fuggerek érdekében, kikkel kétségtelenül rosszul bánnak, nem akarom azt mondani, hogy az igazságszolgáltatásban, mert erre még nem került sor, hanem mert elvettek tőlük mindent, amijük az országban volt, azelőtt, hogy bebizonyosodott volna, hogy valóban elkövettek-e valami visszaélést.² A királyné őfelsége tőle telhetőleg zaklatja őket, mert ő akarja Thurzó várait és a bányákat megszerezni és ha ez megtörténik, adja Isten, hogy a bányák ne menjenek tönkre az ő számára s az egész ország számára is s hogy aztán ne valljon

¹ A nemes ércek monopóliumát Károly Róbert hozta be Magyarországra s azóta törvény is intézkedett erről.

² Később, mikor II. Lajos ismét kénytelen volt igénybe venni a Fugger-bankházat, mindenüket visszakapták — kivéve a beszercebányai bányákat — s ők még 250.000 forint kártérítésre kötelezték magukat, de ebből csak az első részletet fizették meg, sőt a bankház augsburgi székhelye még a királytól követelt 300.000 forint kártérítést a szenvedett károkért.

kárt ő m
majd me
tulásána

A régi
dig meg
közelebl
zeten, d
Országsz
hogy az
megtörle
hogy ali
a világo
csére bi
törődne
felfogad
gaíva le
gáltatás
valaki
hányadá
az első
konföde
sem tar
törödve
kívül eg
új nádo
akik tag
is. Szöv
kány és
és nem
vajda é
eszterg
ünnepe
lalják
megtu
veres
ezen s
mely s

kárt ő maga még abból is, hogy az ország azt fogja majd mondani, hogy ő volt az oka a bányák pusztulásának.

A régi és új tisztviselők közt a diéta óta még mindig megvannak az ellentétek. Remélik, hogy a legközelebbi országgyűlésen javíthatnak majd a helyzeten, de nem tudom, hogy ez olyan könnyű lesz-e. Országszerte hallatlan gazságok történnek, anélkül, hogy az igazságszolgáltatás kísérletet is tenne a megtorlásra. Mindenki azt teszi, amit akar, úgy, hogy alig vagyunk biztonságban a saját házunkban, a világon semmi tekintély nincsen többé, a jószerencsére bízunk magunkat. A király és királyné nem törődnek a kormányzással, az urak annyira félnek felfogadott nemeseiktől, hogy már-már ezek szolgáltaivá lettek. Ebben az országban sem igazságszolgáltatás nincsen, sem pedig remény arra, hogy valaki igazságot tegyen. Öszentsége megítélheti, hányadán van ez az ország. Mikor a májusi diétán az első zavargások kitörték, az urak nagyobb része konföderációt kötött a király tudtán kívül... De ezt sem tartják meg, egyik a másikat teszi tönkre, nem törődve hittel, esküvel. Szövetséget kötöttek ezenkívül egymásközt a vajda, az esztergomi érsek, az új nádor, Verbőczy, az új kincstartó, azok a nemesek, akik tagjai a királyi tanácsnak s velük tart a királyné is. Szövetségük a régi nádor: Báthory István, Sárkány és Thurzó ellen irányul. Másrésről sok báró és nemes, összesen vagy kétszázan szövetkeztek a vajda és az új nádor ellen s ez nincs épen ellenére az esztergomi érseknek sem. Ezeket a ligákat nagy ünnepélyességgel kötik, felesküsznek rá s írásba foglalják céljaikat, anélkül, hogy a király mást ezekről megtudna és úgy látom, hogy a dolog könnyen fegyveres összezapásra vezethet. Én aligha tudnék ezen segíteni, mert a ligák cikkelyei közt van egy, mely szerint nem szabad külföldi embernek az ország

dolgaiba beleavatkoznia vagy Ófelsége tanácsába beleszólnia s a szövetség tagjai megfogadták, hogy kölcsönösen támogatják egymást az ilyen beavatkozás ellen. A királlyal semmit sem lehet kezdeni, mert semmivel sem törődik. A királynénak port hintettek szemébe azzal, hogy minden ház után 25 dénár adót adtak neki, úgyhogy nem látja a maga és ura közelgő veszedelmét. A vajda, a király és királyné kegyeltje, napról-napra nagyobb úr lesz... De reméljük, hogy a jövő országgyűlésen mindent orvosolnak. Adja Isten.

7.

Buda, 1525 augusztus 9.

Burgio Sadoletonak újból a magyar pénzügyi helyzetről ír. — A szentévi alamizsnát az ország javára fordítják. — A közeledő diéta nagyon viharosnak ígérkezik.

Napról-napra jönnek a panaszok a végeken szolgáló katonaságtól, hogy nem akarnak ezért a leromlott pénzért szolgálni és Tomori kalocsai érsek azt írja, hogy már őt is elhagyta katonáinak nagyobb része. Erdélyben sok helyen már nem fogadják el ezt a pénzt, úgyhogy — lehet — Ófelsége és az urak kénytelenek lesznek kivonni a forgalomból. Az aranypénz értéke hat nap alatt a felére süllyedt, de ha a pénzt bevonják, csak a harmadát fogják megtéríteni... Ha most forgalomban marad is még ez a pénz, úgy hiszem a Szentgyörgy-napi diétán (1526 ápr. 24) egészen bevonják, mert a nép nem akarja többé elfogadni. Én már számtalanszor panaszkodtam emiatt, tiltakoztam ellene s kifejtettem, hogy mily nagy kárt szenved emiatt a pénz miatt Ófelsége és az ország, sürgetve, hogy adjanak valami méltó alkalmat, amire a pápai segélypénzt, ami

magyar
is igértél
országot
nagy ves
hogy aka
ideadná.
valami l
de a pén
alig éri
fogadják

Ófelsé
pénz má
azt akar
lyeit ny
Jajca v
élelmisz
nem tal
találtun
cédulák
szentéve
pénzünk
csomagb
pápáé, m
harmadi
üvegdar
frivol h
esztergo
100 fori
ennek a
kenyebb
kitűnik,
egész sz
ebben a

¹ Az 1525
doklás he
tett vége
voltak fe

magyar pénzbe van fektetve, fordíthatnám. Ők meg is ígérték, de aztán nem tettek semmit. *Ha Magyarország meg lehetne menteni három forinton ebből a nagy veszedelemből, amiben most van, nem hiszem, hogy akadna három ember, ki azt a három forintot ideadná.* Megpróbáltam, hogy a pápai segélypénzt valami kereskedelmi vállalatban gyümölcsöztessenem, de a pénz annyira elértéktelenedett, hogy ma már alig éri negyed részét és sokhelyütt már így sem fogadják el.

Ófelségének ismét pénzre volt szüksége s mert a pénz már napokkal ezelőtt a fele értékére süllyedt, azt akarta, hogy a szentévre¹ gyűjtött pénz perselyeit nyissuk fel. Ezzel szeretne volna megsegíteni Jajca várát Boszniában, hol már fogytán van az élelmiszer. Felbontottuk először a budai perselyt, nem találtunk benne többet 300 forintnál... de találtunk pénz helyet Ófelségét és bennünket gúnyoló cédulákat; például az egyikén ez állott: «Vidd a te szentévedet Rómába s hagyd itt nekünk a mi pénzünket». Egy másik perselyben volt 3 dénár egy csomagban ezzel a felirással: «Egyik ezek közül a pápáé, másik a bíborosé (Campeggio legátusé), a harmadik az esztergomi érseké». Találtunk még üvegdarabokat, cserepet, hamispénzt és más ilyen frivol haszontalanságokat. Felnyitottuk aztán az esztergomi perselyt, alig találtunk benne többet 100 forintnál ebben a rossz pénzben. Úgyhogy ennek a két városnak — melyek pedig a legjelentékenyebb városai Magyarországnak — gyűjtéséből kitűnik, hogy nagyon meg lehetünk elégedve, ha az egész szentévi gyűjtés felmenne 3—4000 forintba ebben a mostani rossz pénzben számítva. Ebből is

¹ Az 1525. év természetesen szentév volt s a római zárán-doklás helyett több templomban Magyarországon is el lehetett végezni az ájtatosságokat s ugyanezekben perselyek voltak felállítva kegyes adományokra is.

látszik, hogy huszonöt év alatt mennyire megromlott a vallásos buzgalom ebben az országban. A legutóbbi szentévben, 1500-ban, még több mint 120.000 aranyat tett ki a gyűjtés. — De most már legalább az egész ország belátja, hogy a szentévben gyűjtött alamizsnát az ország javára fordítjuk.

Azok a megyék, melyek a hatvani országgyűlésre nem jöttek el s azok a tisztviselők, kiket azon a diétán megfosztottak hivataluktól, elhatározták, hogy most ők fognak országgyűlést tartani, még pedig fegyveresen, becsületük és az ország szabadsága védelmére. Ha ez megtörténik, lehet, hogy fegyveres összecsapásra kerül a két párt közt a dolog. Csak ez hiányzott még ebben a szerencsétlen országban! Én megteszek majd mindent, hogy ne kerüljön sor összeütközésre, de nem tudom, hogy mit csináljak... Amilyen változékonyak a magyar urak minden más dologban, olyan változékonyak a diétai törvények hozásában. Mindent újból meg újból megváltoztatnak s most, hogy ők már meg-egyeztek a törvények végleges formájában, most meg a király nem akarja ezeket megerősíteni, annak ellenére, hogy a legutóbbi diétán hajlandónak mutatkozott erre.

8.

Buda, 1525 november 16.

Burgio nuncius Sadoletonak az egyes urak és nemesek közt kötött titkos szövetkezésekről.

Már megírtam, hogy a letett nádor, Báthory István és párthívei, ligát kötöttek egymásközött. Ezek most gyűlést tartottak Kecskeméten, ahol titkos szerződést kötöttek, a szerződéslevelet lepecsételve átadták ugyan a királynak és királynénak is, de csak az esztergomi érsek jelenlétében, úgyhogy senkisé tudja, hogy mi van benne. Csak annyi

szivárgo
ban eszt
nak. Úg
ellen írá
a multk
ség nem
Ezek m
hívnap
előbbi d
ják, hog
szeretné
szövetsé
erdélyi
nek célj
esetben,
csak kil
kilenc h
embert
mindez
ez a sze
nem is a
berei me
szolgái
séggel a
tőle. A
olvasták
böczy,
hogy az
a szöve
hogy Bá
gyel, a r
kal már
aztán p
kezeve, n
sét, Báb

szívárgott ki, hogy a király és királyné egész titokban esküvel fogadták, hogy e mellé a liga mellé állanak. Ügylátszik, a szövetség a vajda és az új nádor ellen irányul s hogy kéri új diéta tartását, mert a multkori fegyveres terror alatt állott és a nemeség nem nyilváníthatta rajta véleményét szabadon. Ezek most azt tervezik, hogy minél előbb összehívják egy országgyűlést és azon megsemmisítik az előbbi diéta határozatait. Vannak, akik azt gyanítják, hogy ez az egész Szalkai érsek intrikája, aki szeretné visszaszerezni a kancellárságot. Egy másik szövetséget is felfedeztek, még pedig Zápolyai János erdélyi vajda és néhány cseh főember között, melynek célja, hogy egymást kölcsönösen segítsék az esetben, ha valamelyiküket sérelem érné. Az egyik csak kilencezer gyalogos tartására kötelezte magát kilenc hónapon keresztül, a vajda nem tudom hány embert ígért. — Tehát így állanak a dolgok, de mindez titokban történik, senki sem beszél róla s ez a szerencsétlen ifjú király úgy áll itt, mintha nem is az ő sorsáról volna szó. Mi, Ószentsége emberei megteesszük, ami tőlünk telik, de Ószentsége szolgálai nem adományozhatják meg azzal a tehetséggel a Felséget, amit a Gondviselés megtagadott tőle. A királyi udvarban vannak, kik állítólag olvasták a szerződés szövegét, mint például Verbőczy, ki ezt nekem meg is vallotta. Hírlik, hogy az esztergomi érsek is bent van ebben a szövetségben; azt azonban bizonyosan tudom, hogy Báthoryval, a régi nádorral, Thurzó Györggyel, a régi kincstartóval s más főpapokkal és bárókkal már a hatvani diéta¹ előtt szövetségben volt, aztán pedig a vajdával és az új nádorral szövetségbe, megfosztották hivatalától előbbi szövetségesét, Báthory Istvánt, másik szövetségesét, Thurzót,

¹ 1525 nyarán, melyet fentebb a 4. sz. levél le is írt.

meg tönkretették ; most pedig megint e régi szövetségeseivel állt össze az érsek Zápolyai vajda s az új nádor ellen . . .

9.

Buda, 1525 november 30.

A *nuncius* arról értesíti *Sadoleto* pápai titkárt, hogy a magyar király nem tudja megfizetni a végvárak katonaságának zsoldját.

Nyolc nappal ezelőtt itt voltak a jajcabeliek küldöttei, a rác despota, a kalocsai érsek szolgálatában álló egynéhány nemes s a naszádosok, akik a dunai hajóhadon a kalocsai érsek alatt szolgálnak s felpanaszolták azt a nagy veszedelmet, amiben különösen a jajcaiak vannak. A királynak azonban nem volt módjában, hogy rajtuk segítsen s erre én segítettem ki őket 3000 arannyal az esztergomi érsek kezessége mellett.

10.

Buda, 1526 január 14.

A *nuncius Sadoleto*val Tomori érsek lemondását közli a végek kapitányságáról katonái zsoldja elmaradása miatt.

Pár napig itt voltak Tomori érseknek, a végek kapitányának megbízottjai s kérték a kormányt, fizetné meg a végbeli katonaság zsoldját, amit már hónapok óta nem fizetnek. Nem kaptak egy fillért sem. Végre is kétségbeesésében maga az érsek jött fel Budára azzal a szándékkal, hogy lemond a végek kapitányságáról s azt hiszem, nem lesz könnyű őt rábírní, hogy visszatérjen hivatalába. Pedig jól látom, ha

ő nem n
Én minde

Burgio
szultán
minden j
megtáma
ki. — Bal

Alkalm
szélni. El
től, aki n
országgra,
A Nagy T
tárgyalta
azt a hatá
míg Budá
Belgrádot
tudják ta
rúkbán,
foglalják
országon
arról tan
Magyaror
eleinte, h
előre, me
nak 60.00
dos Hava
aki arról
s ez lebes
hogy Erd
nek két
Dunán s

Mohács

ő nem megy vissza a végekre, ez a haza elvész.
Én mindent megteszek, hogy visszatérésre bírjam . . .

11.

Buda, 1526 január 18.

Burgio nuncius közli Sadoletoval, hogy a török szultán igen nagy előkészületeket tesz a háborúra s minden jel arra mutat, hogy Magyarországot fogja megtámadni, mert már az idevezető utakat kémli ki. — Bakich Pál rác vajda átpártolt a magyarokhoz.
— A magyarok készületlensége.

Alkalmam volt a kalocsai érsekkel hosszasan beszélni. Elmondta nekem, amit Bakich Pál rác vajdától, aki mostanában menekült a török elől Magyarországra, a török hadikészülődéseiről megtudott. A Nagy Török (Szuleiman szultán) tanácsában sokat tárgyaltak a Magyarország elleni hadjáratról, melyről azt a határozatot hozták, hogy a török nem nyugszik, míg Budát, az ország fejét, meg nem vívta. Mert sem Belgrádot, sem Turn-Szeverint, sem Szabácsot nem tudják tartani a Magyarország ellen viselendő háborúban, ha Buda nincsen hatalmukban, de ha elfoglalják az ország fővárosát, nem marad Magyarországon egy vár sem, mely nem jut kezükbe. Azután arról tanácskoztak, hogy mely úton vonuljon fel Magyarország ellen a török hadsereg. Úgy találták eleinte, hogy az Erdélybe vezető úton nyomulnak előre, mert erre haladva igen könnyen besorozhatnak 60.000 embert: gyalogost és lovast a szomszédos Havasalföldről. Másnap beidézték egy rác embert, aki arról a vidékről való, kikérdezték az útról s ez lebeszélte őket a tervezett útirányról, mondván, hogy Erdélynek tartva át kellene kelniök a törököknek két nagy és hajózható folyón: kétszer a Dunán s egyszer a Tiszán; ezenkívül Erdély hegyes

vidéken csak szűk átjárókon lehet közlekedni s ezt a tartományt a magyarok sokkal jobban tudják védelmezni, mert sűrűen lakják és meg van erősítve is. Hanem ő más utat ajánlana, még pedig a Száva felé vivőt, mely folyónak átkelői a törökök kezén vannak s ezután már nem marad más, mint a Dráva, mely a Szávánál kisebb folyó s amelyen gyerekség hidat verni. Ezen túl aztán nincs több akadály Budáig és Bécsig; különösen, ha a Dunán feljönnének hadihajók is, biztonságban felvonulhatnak egyik hadsereget a másik után. A tanács úgy látta, hogy ez a rác jó tanácsot ad és így az udvarba hívták azokat a vajdákat, kik a magyar határ előtti területen laknak, köztük Pál rác vajdát is. Ezeket is bevezették a tanácsba s felszólították őket, hogy jelöljenek ki három különböző utat, melyeken a legkényelmesebben lehetne hadsereget Buda ellen vezetni. Valamennyiük véleménye az volt, hogy a Száván keresztül vezető út a legbiztosabb és legkényelmesebb, aminthogy ez valóban így is van. De azért ajánltak egypár más utat is. Ezután elbocsátották őket. December elsején parancs jött a szultántól, mellyel egész országában elrendeli, hogy készüljenek a háborúra. Hozzá tette ehhez még Pál vajda, hogy a szultán végső parancsait a háborúra vonatkozóan nem lehet sohasem előre tudni, mert azt csak ő és még legfeljebb egypár basa tudhatja, de egészen biztos jelek mutatnak arra, hogy a török ebben az évben meg fogja támadni Magyarországot.

Ezek a jelek azok, amiket már előadtam, s még mások is vannak. Például: szokása a Nagy Töröknek minden év december elsején parancsot kiadni, hogy mindenki készüljön a háborúra, ha azonban mégsem akar hadat vezetni, akkor pár hét múlva újból parancsot intéz a vajdákhöz és más hivatalnokaihoz, hogy tartsanak gyűléseket és

kérjenek is kimegy a szultán. Az idén s a hivatás két, hanem a szultán azoknak, is elmondtam harminc szükséges betiltottában mind embernek azt állítja csak egy hírrel csak a fát sem és hajók.

En az: miért jött országra, tékeny és nagy vesz. Feltűnőnek eljött ide, török kész Pál vajda ő mindede mas hírek törökök r Pénzzé tet hogy tov Tomori sz masa volt kinek kivé ban felláza

kérjenek a néptől adókat. Ha ez a másik parancs is kimegy, ez a legbiztosabb jele annak, hogy a szultán ebben az évben nem akar háborúskodni. Az idén azonban csak az előbbi parancsot adta ki s a hivatalnokoknak már nem írt, pedig már nem két, hanem három hét is eltelt azóta s ha írt volna a szultán ilyen levelet, Pál vajda egyike lett volna azoknak, kiknek kellett volna ilyen kapniok. Azt is elmondta Pál vajda, hogy Belgrádba érkezett harminc szekér tele hídveréshez és hajóépítéshez szükséges eszközökkel, ezt maga is látta s hogy betiltották a Magyarországgal határos tartományokban minden ácsnak és famunkával foglalkozó mesterembernek, hogy onnan eltávozzék. A törökök ugyan azt állítják, hogy a Szent-Demeterhez szállított fából csak egy őrhelyet akarnak ott építeni, de ezzel a hírrel csak valódi terveiket akarják leplezni s azt a fát semmi másra nem fogják használni, mint hidak és hajók építésére.

En aztán megkérdeztem Tomori érsektől, hogy miért jött tulajdonképen ez a rác-vajda Magyarországra, mert hiszen, úgy látom, hazájában jelentékeny és tekintélyes pozíciója volt s jól ismeri azt a nagy veszedelmet, ami Magyarországot fenyegeti. Feltűnőnek találom, hogy ennek ellenére mégis eljött ide, — vagy pedig csak kitalálta azt, amit a török készülődéséről mond. Tomori azt felelte, hogy Pál vajda azzal szokta magyarázni szökését, hogy ő mindedig is híven szolgálta Lajos királyt, bizalmas híreket küldött hozzá a törökről, de most a törökök rájöttek erre, úgyhogy életét félti tőlük. Pénzzé tette tehát minden értékes holmiját, idejött, hogy továbbra is szolgálja Öfelségét. De az igazi ok Tomori szerint az, hogy ez a vajda titkára és bizalmasa volt a nemrégiben lefejezett Ferhád basának, kinek kivégzése miatt a janicsárok a császári udvarban fellázadtak Ibrahim basa nagyvezér ellen, amiért

ok nélkül kivégeztette ezt a kiváló hadvezért. A janicsárok lázadását kézalatt Pál vajda is szította, hogy így álljon bosszút Ibrahimon az ő Ferhádja haláláért. De most, hogy Ibrahimot visszahelyezték régi méltóságába és állásába, ez viszont árulással vádolta meg Pált s minthogy most Ibrahim kezében van az egész hatalom a török birodalomban, Pál megijedt s Magyarországra menekült. Még egy más okot is hallott Tomori érsek. Mikor ugyanis Ferhád meghalt, elvették egész vagyonát, amit csak találhattak, de Pál vajda birtokában megmaradt egy jókora összeg pénz és ezüst. Ibrahim pedig bevádolta volna ezért s így próbálta megfosztani Pált vagyonától, sőt életétől is. Ezért szökött ez át. Az érsek azt hiszi, hogy van Pálnak pénze is, ezüstje is jócskán.

Elmondta ez a vajda azt is, hogy a szultán természetétől fogva a nyugalmat, az élvezeteket és a vadászatot szereti, de lehetetlenség a katonaságot soká fékentartani, ha nincsen háború. Szerinte van a szultánnak más ellensége is, mint a magyar király, például a perzsa sah.

Tomorival való beszélgetésem után levél érkezett az udvarhoz a lengyel követől, aki most tért vissza Törökországból. Azt jelenti a követ, hogy a török hadikészülődéséhez nem fér kétség s hogy ő szóba hozta a nagyvezér előtt a Magyarországgal kötendő fegyverszünetet, de erre Ibrahim nagyvezér azt felelte, hogy semmi szükség sincsen Magyarországról beszélni, mert Magyarország egészen más rovatba tartozik, mint Lengyelország. «Gondoljatok a magatok ügyeivel. Hagyjátok Magyarországot dolgait.» De aztán később hozzátette «Minthogy a ti királytok rokona a magyar királynak, ha a ti királytok ajánlaná a szultán figyelmébe a magyarokkal való fegyverszünetet, lehet, hogy meghallgatná, én ugyan nem hiszem». Az erdélyi vajda is azt írja az

udvarba, I
pedig — a
ország elle
készületein

Ezek az
én innen C
ném, ha v
a magyar
védekezés
nem mond
legyen elk
magát me
ellenség ke
ból, ahogy
képzeln az
a török eg
és az urak
a végeken
Öfelsége a
van, hogy
tudja fede
pártokra b
tanának is
legegyszerű
megtehetik
vereséget is
erősített á
fellelékezze
delem segít
várhatnána
denütt visz
engedelmes
től: ősi elle
talan Leng
fegyverszün
értek a ha
háborúkról

udvarba, hogy a törökök háborúra készülődnek, még pedig — ahogy ezt kémei jelentik — csakis Magyarország ellen. De oly részletesen nem szól a török előkészületeiről, mint a rác vajda.

Ezek azok a nem nagyon kellemes újságok, amiket én innen Őszentségének jelenthetek; bizony szeretném, ha viszont legalább arról adhatnék hírt, hogy a magyarok is ugyanilyen lázasan készülődnek a védekezésre. De ha igazat akarok szólni, ezt épen nem mondhatom s meg kell vallanom és Őszentsége legyen elkészülve arra, hogy ez az ország nem képes magát megvédeni, hanem ki van szolgáltatva az ellenség kegyelmének és úgy fog kikerülni a háborúból, ahogyan az ellenségnek tetszik. Mert: el lehet-e képzelni azt, hogy Magyarország háborút viselhessen a török egész hatalma ellen, mikor a magyar király és az urak még arról sem tudnak gondoskodni, hogy a végeken szolgáló katonaság megkapja zsoldját? Őfelsége a király olyan súlyos anyagi helyzetben van, hogy gyakran még konyhája költségeit sem tudja fedezni, az urak viszálykodnak, a nemesség pártokra bomlott, de még ha mindnyájan összetartoznának is, mit tehetnének a török ellen, mikor a legegyszerűbb hadifelszerelésük sincsen meg? Azt megtehetik, hogy egyszer megütközzenek, de akkor vereséget is fognak szenvedni; hiszen nincs egyetlen erősített állásuk, hol fejüket lehajthatnák, hogy fellelékezzenek s megvárják a többi keresztény fejedelem segítségét. De ha volna is ilyen váruk, honnan várhatnának segítséget? Német földről, hol mindenütt viszályok dúlnak s hol nincs többé alattvalói engedelmesség, nincs fejedelmi tekintély? A némettől: ősi ellenségétől várjon segítséget a magyar? Vagy talán Lengyelországtól, mely épen most kötött fegyverszünetet a törökkel öt évre? Nem sokat értek a hadviseléshez, de ami kevés tapasztalatom háborúkról van, abból azt látom, hogy nincsen rá

mód, amivel ezt az országot megmenteni lehetne, ha a törökök nagy erővel támadnák meg, már pedig ha valóban betörnek, heves lesz támadásuk... S közben a kalocsai érsek jelenti, hogy a török a háborúra teljesen fel van készülve s oly rendben és készen tart mindent, mintha már holnap akarna támadni.

12.

Buda, 1526-február 2.

A *nuncius Sadoletonak* megírja, hogy a magyarok szeretnének békét kötni a törökkel.

Mikor a magyar urak megkapták a lengyel követ levelét, bizalmasan megbeszélték az országot fenyegető veszedelmet s mert látják, hogy az mily közel van már s mert az ország megmentésére sem elég erős akaratuk, sem elég erejük nincs, hajlandók lennének a törökkel fegyverszünetet vagy békét kötni s elhatározták, hogy a lengyel királyt kéri fel közvetítőnek. Ma a király egy nemese már el is utazott Lengyelországba a király levelével. Azt hiszem, a béke ügyében küldték s noha a diéta nélkül mitsem tehetnek, mégis megpróbálják előkészíteni a tárgyalásokat: elkészítik a követi megbízóleveleket és egyéb a tárgyaláshoz szükséges dolgokat, ha ugyan rá tudják a népet beszélni a békekötésre...

A *nuncius*
Szalkai László
lemondására
kinevezett
információ

A kancellár
tom: Az érsek
vette az országot
újából a király
ígéreettel, hogy
nak, amint a király
a király Örmény
ezután nyilatkozik
dicsérve a királyt
hogy nem akarja
maga önként
mintha nem akarja
eltette, de, hogy
lem, hogy a király
ugyan azt akarja
enélkül a király
de miután a király
az érseket a király
tunk ehhez a király

Ami a birodalom
hoz s mindezt a Fel
tem a Fel
az, hogy a király
alkalmával a király
biborossá. A király
én próbált

13.

Buda, 1526 február 2.

A *nuncius* *jelentí* *Sadoletonak*, hogy végre sikerült Szalkai László esztergomi érseket a kancellárságról lemondásra bírni. Minthogy II. Lajos biborossá akar kineveztetni egy magyar főpapot, Burgio *nuncius* információt ad a két érsekről: Szalkairól és Tomori Pál kalocsai érsekről.

A kancellárság ügyéről a következőket mondhatom: Az esztergomi érsek vagy négy hete magához vette az ország pecsétjét azzal a szándékkal, hogy újból a király rendelkezésére bocsátja s azzal az ígérettel, hogy aláveti magát Őszentsége akaratának, amint Őszentsége a kancellári állás betöltéséről a király Őfelségével megegyezett. A király Őfelsége ezután nyilvánosan visszaadta neki a pecsétet, dicsérve alattvalói engedelmességét s megígérve, hogy nem veszi el tőle soha a pecsétet, csak ha ő maga önként lemond róla. Az érsek eleinte úgy tett, mintha nem akarná újból elfogadni, de aztán mégis eltette, de, mint mondá, csak pár napra... Remélem, hogy rövidesen beváltja ezt az ígéretét. Én ugyan azt akartam, hogy Brodarics István urat enélkül a lépés nélkül nevezzék ki kancellárrá; de miután hat hónapig hiába fáradoztunk, hogy az érseket lemondásra bírjuk, kénytelenek voltunk ehhez az eszközhöz nyulni.

Ami a biboros-kérdést illeti, felmentem a királyhoz s mint Őszentsége parancsolta, megkérdeztem a Felséget, hogy valóban Őfelsége akarata-e az, hogy a pápa a legközelebbi biborosi kinevezések alkalmával egy magyar főpapot is kinevezzon biborossá. Azt felelte, hogy ezt ő akarja így, amire én próbáltam meggyőzni róla, hogy nem volna

helyes, ha Szalkait neveznék ki, mert ez mindeddig nem törődött mással, mint saját maga gazdagításával. Én ugyanis egész nyíltan mondom meg véleményemet Ófelségének Szalkairól... Ófelségét ez kissé kellemetlenül érintette s azt felelte, hogy még megdondolja a dolgot, hogy helyes és hasznos volna-e az országra, hogy ez a kinevezés megtörténjék vagy sem. Majd későbbre ígerte döntését. Két nap múlva újra beszéltem erről Ófelségével s ő ekkor kijelentette, hogy helyesnek véli Szalkai bíborosi kinevezését. Erre aztán azt válaszoltam, hogyha Ófelsége ezt így látja jónak, akkor talán helyes volna, hogy Ószentsége a bíborosi kalappal egy brévét is küldjön Szalkai érseknek, melyben megintí némely nem nagyon dicsérendő cselekedtéért, melyeket Ószentsége őfelőle kénytelen volt hallani s hogy Ószentsége előtt már többször panaszt emeltek Szalkai viselkedése ellen. Ószentsége ezeknek nem akarván hitelt adni, mégis kinevezi őt bíborossá, azért, hogy ezentúl nagyobb gondja legyen az Isten, a haza és a király szolgálatára. Ófelsége azonnal válaszolt s helyeselte terveimet, sőt erre az intelemre nagy szükség is van szerinte, hogy Szalkai végre magába szálljon, mert valóban sok olyan dolgot cselekszik, amit nem kellene. Ezekután megmondtam azt is, hogy ha Szalkai megkapja a bíborosi kalapot, mondjon le a kancellárságról, amit Brodaricsra kell ruházni, mert nem hiszem, hogy Ószentsége valaha is kinevezné Szalkait, ha nem remélné ennek fejében, hogy lemond a kancellárságról. A király megígérte, hogy végét veti ennek a huzavonának és végre kinevezi kancellárrá Brodaricsot. Beszéltem ezután az esztergomi érsekkel s úgy vettem ki mindabból, amit mondott, hogy nem nagyon vágyik a bíborosi méltóságra s egészen azt a benyomást tette most is, hogy többre becsüli az anyagi hasznot, mint ezt a magas egyházi méltóságot. Úgyhogy ezek után

megkísérle
Szalkai bí
ségére. S
az egész

A kaloc
nevezi ki
lakosai elő
sége azért
szerezze
rendbehoz
érsek nem
lélek ő eh
cseleit, se
nagyon ké
is és könny
rektől, ah
alatt. Eze
aki nem t
a megfele
szelni Bor
hogy ran
ruhát, me
ruhát hor
legszegény
elszólítaná
elpusztuln
bíborosi
növelné a
hogyha a
ahhoz, h
katonái z
alkalmas
országna
a méltós
denesetre
megjutal
gálja az

megkísérlem rábeszélni a királyt, hogy ne erőltesse Szalkai bíborosságát, vagy legalább is bízza Öszentségére. S Öfelsége végül is beleegyezett abba, hogy az egész kérdést Öszentsége belátására bízta.

A kalocsai érsek jó ember és ha Öszentsége őt nevezi ki bíborossá, nem kétlem: Isten s az ország lakosai előtt dicséretes dolgot mível. De ha Öszentsége azért tenné őt meg kardinálissá, hogy megszerezze neki a kellő tekintélyt az ország ügyei rendbehozásához, akkor megmondom, hogy Tomori érsek nem alkalmas erre a szerepre. Túlságos egyenes lélek ő ehhez, aki sokkal jobban érti Bali bég hadi cseleit, semmint az udvari intrikákat, mert ezekkel nagyon kevésbé ismerős. Jó ember, tehát hiszekény is és könnyen hagyná magát vezettetni a rossz embe-
rektől, ahová ezek akarják valami jó tett ürügye alatt. Ezenkívül szerzetes, aki csak a vallásnak él s aki nem tudná és nem is akarná a bíborosi méltóságot a megfelelő pompával viselni. Sohsem tudtam rábeszélni Bornemissza úrral és Campeggio bíborossal, hogy rangjának megfelelő szövetből csináltasson ruhát, mert mindig a legegyszerűbb posztóból való ruhát hord, mint amilyet Magyarországon csak a legszegényebb barát visel. Ezenkívül, ha Öszentsége elszólítaná Tomori kalocsai érseket a végek védelmétől, elpusztulna az egész ország... Nem hiszem, hogy a bíborosi kalap, mely tekintélyt ad az udvarban, növelné az ő hadvezéri tekintélyét és magam látom, hogyha az udvarba jön, minden tekintélye sem elég ahhoz, hogy keresztül tudná vinni, hogy végbeli katonái zsoldját megfizessék. Tomori érsek mindenre alkalmas, de ha Öszentsége javát akarja ennek az országnak, nem hivatja el most a végektől. Ha ezt a méltóságot akarná mégis neki adományozni: mindenestre ajánlhatom őt erre, de csak azért, hogy megjutalmazzanak egy jó embert, aki híven szolgálja az egész kereszténységet.

14.

Buda, 1526 február 15.

A *nuncius* előadja *Sadoletonak*, hogy törököktől átszökött rácok jelentései szerint a török egyre jobban készülődik Magyarország ellen s még pontosabban kémli az utakat.

Megint jönnek újabb hírek a törökről. Tomori érsek egyik titkára török fogságba esett s egy fogolytársával, akinek sikerült megszöknie s ki most itt van Budán, üzenetet küldött az érseknek. Eszerint pár napja a szultán parancsot adott Bali bégnek, hogy egy rác fogolytól, ki négy év óta szintén török fogságban van, tudja meg, hogy hány vár és erődítmény van Belgrád és Buda közt, a folyók két oldalán s megigértette neki, hogy ha igazat beszél, visszanyeri szabadságát. Ez az ember a vallásra felsorolta mindezeket a helyeket, úgy ahogy a valóságban vannak. Ezután Tomori érsek titkárát fogták vallatóra, aki szintén az igazságot mondta és pedig ugyanazokat a várakat jelölte meg, mint az előbbi. Vallomásaikat Bali bég megjelentette a szultánnak. Ez is arra mutat, hogy a háború célja Magyarország. — Tomori kalocsai érsek összeköttetésben van egy másik rác emberrel, aki Bali bég mellett 200 martalócnak kapitánya. Ez szintén megerősíti, hogy a szultán az idén hadat fog vezetni, de hogy mely ország ellen, azt biztosan nem tudják, de mégis három helyet emlegetnek: vagy Magyarország, vagy Moldva, vagy Dél-Itália lesz a célpont. Ő azt hiszi, hogy vagy Dél-Itália, vagy Magyarország ellen mennek. Megizente azt is, hogy miről tudhatják meg a magyarok, hogy valóban őket fogja-e megtámadni a szultán. «Ha észreveszitek — mondta —, hogy Bali bég építi azt a

két várat, hatjátok, határt cs ellen; de építik föl, Magyarors él egy ola Tomorinal Itália elle is, honnan nem harcr Magyarors indul a sz célpontja hogy vigy

A *nuncius* gyarok b török bet fogságba kik újból és intézke végre kor

A kaloc a hírt hoz bégtől lb már öreg Belgrádba marad lb nagyvezér átvegye valóban Magyaror

két várat, amiről már szoltam nektek, akkor tudhatjátok, hogy Dél-Itália ellen vonul s a magyar határt csak biztosítani akarja magyar támadás ellen; de ha azt látnátok, hogy e két várat nem építik föl, akkor bizonyosak lehetnek benne, hogy Magyarországot fogja megtámadni...» Belgrádban él egy olasz ember, aki a napokban szintén izent Tomorinak, hogy nyugodt lehet, mert a had Dél-Itália ellen készülődik... De jött hír Moldvából is, honnan egy futár azt jelenti, hogy a török csaknem harcra készen áll s ez is azt hiszi, hogy vagy Magyarország, vagy Moldva, vagy Dél-Itália ellen indul a szultán. Ő azt hiszi, hogy a legvalószínűbb célpontja Dél-Itália, de azért inti Lajos királyt is, hogy vigyázzon.

15.

Buda, 1526 március 5.

A *nuncius Sadoletonak* ebben a levelében a magyarok békehajlandóságát jelentette, s hogy a török betöréseknek kitett vidéken sok baj van a fogságba hurcolt asszonyok ittmaradt férjeivel, kik újból házasságot kötnek. Erre Róma tanácsát és intézkedését kéri. A pápa intelmei hatása alatt végre komolyan hozzákezdenek a magyarok a török elleni fegyverkezéshez.

A kalocsai érsek öfőtisztelendőségének kémei azt a hírt hozták, hogy a belgrádi parancsnokságot Bali bégától Ibrahim nagyvezér vette át, mert Bali bég már öreg s beteges és rövidesen maga Ibrahim is Belgrádba érkezik. Mondják, hogy Bali bég megmarad Ibrahim tanácsadójának s hogy Ibrahim nagyvezér és tiszte már Belgrádban is van, hogy átvegye a parancsnoklást. Ha Ibrahim nagyvezér valóban idejön, akkor bizonyos, hogy a törökök Magyarországot támadják meg...

Amióta a lengyel követ itt járt, a magyar urak nagyon szeretnék a békét a törökkel. A minap Tomori lement egy szomszédos faluba s ott találkozott Behram csausszal, azzal a török követtel, kit Őfelsége a király Belgrád eleste óta fogva tart, beszélt vele arról, hogy visszanyerheti szabadságát, ha ezt kiérdemli. Levelet íratott vele a török udvarhoz arról, hogy a király békét vagy legalább is fegyverszünetet ajánl a szultánnak s megmondta, hogy e levélre három héten belül választ várnak a magyarok. Lajos király most nem mer követet küldeni Törökországba s erre van is oka, ezért próbálják a lengyel király s Behram csauz közvetítésével a tárgyalásokat megkezdeni...

A kalocsai érsek megkért rá, hogy jelentsem meg Őszentségének a következőket is. Az ő egyházmegyéjében, mely Törökországgal határos, gyakran megtörténik, hogy a törökök asszonyokat is elhurcolnak fogságba, hogy otthon feleségül vegyék őket. Ezeket az asszonyokat magyar férjük nem tudja többé visszahozni, mert a törökök semmi pénzért nem engedik vissza a magyar asszonyokat, úgyhogy hozzátartozóik néha még azt sem tudják meg, hogy hol vannak, sem pedig hírt nem tudnak felőlük szerezni; másokról viszont tudják, hogy hol vannak s a török ki is adná őket, de rokonaik vagy férjük oly szegények, hogy nem tudják a váltságdíjat megfizetni. Ezeknek a fogoly asszonyoknak magyar uraik még fiatalok s panaszkodnak, hogy nem tudnak feleségük nélkül élni, ép így az asszonyok, kiknek uruk esett a törökök fogságába. Őfőtisztelendősége, mint ez emberek lelkipásztora, nem akar helytelen dolgot cselekedni s nem akarja megengedni, hogy az így özvegységre jutott házaspárok újból házasságot kössenek, mert ez tiltott dolog volna, jöllehet a plébánosok már megkötötték egy pár ilyen házasságot. Ezért a

szentszéktől
amint Rómából

Elmentem
összes magam
olvastam
német-római
inti. Mindezt
radt száraz
sanak vége
egyiküket
felbuzdított
már a tett
Válaszukkba
szönték at
bet tesz
és ország
let írnak az
sege levele
küld e fejé
hoz, igaz, l
teket vala
ahogyan t
végeket é
az összes l
lesznek, ú
soktól. A l
Korbáviai
ez utóbbi
fiatal, igen
kegyetlen.

¹ Ez a k
fogságba k
XVI. száza
ismételten
zés ebben
az új háza
dult.

szentszéktől kér tanácsot s aszerint fog cselekedni, amint Róma határoz.¹

Elmentem a királyi tanácsba, hol Ófelségeik s az összes magyar és cseh tanácsosok jelen voltak s felolvastam Őszentsége brévét, melyben V. Károly német-római császárt Magyarország megsegítésére inti. Mindenki meg volt tőle hatva és szem nem maradt szárazon. Én erre buzdítottam őket, hogy lássanak végre komolyan a védelemhez s valóban egyiküket-másikukat Őszentsége útmutatása igen felbuzdította s remélem is, hogy végre-valahára már a tettek mezejére lépnek a sok beszéd helyett. Válaszukban nagyon dicsérték Őszentségét s köszönték atyai gondoskodását; mondták, hogy többet tesz Magyarorszáért, mint amennyit király és ország remélni mertek... Ófelségeik most levelet írnak az összes keresztény fejedelmekhez Őszentsége levele mintájára... A király követeket is küld e fejedelmekhez, elsősorban V. Károly császárhoz, igaz, hogy nincs elég pénze ahhoz, hogy e követeket valami fényesen léptesse fel, hanem csak ahogyan tőle telik. Egyelőre pedig erősítetik a végeket és Gyümölcsoltó Boldogasszony napjára az összes bárók és főpapok bandériumai a végeken lesznek, úgyhogy nem kell tartani rablóportyázásoktól. A horvát bánág betöltése is eldőlt: új bánok Korbáviai János gróf és Perényi Péter lesznek, ez utóbbi előkelő úr, nagy nemzetségből származik, fiatal, igen bátor és igen tehetséges; csak egy kiesít kegyetlen, de reméljük a korral s magas állásában

¹ Ez a kérdés: hogy újra házasságra léphetnek-e a török fogságba kerültek otthonmaradt házastársai, ez az egész XVI. században foglalkoztatta a magyar püspöki kart, mely ismételtén a szentszékhez fordult döntésért. De megegyezés ebben nem jött létre: a szentszék nem engedte meg az új házasságot, míg a gyakorlatban ez állandóan előfordult.

majd lehiggad... A temesi ispánságban is változás lesz. Ugy tervezik, hogy a régi és új nádor: Báthory István és Verbőczy összebekítésére ezt a méltóságot Báthorynak adják s a mostani temesi ispánt más, de méltó helyre helyezik át, ahol jobb szolgálatokat tehet Ófelségének, a királynak. Mind e dolgokat, remélem, még e héten elintézik s úgy látom, a jóakarat megvan erre bennük s akkor remélhetem, hogy a végek megfelelően el lesznek látva a fenyegető háborúra.

16.

Buda, 1526 március 17.

Burgio Sadoletonak. Most már jelenthette Burgio, hogy Brodaricsot sikerült kineveztetni kancellárrá s — mert e magas méltóság mindig magas egyházi javadalommal kapcsolatos — szerémi püspökké is. A kincstartóság betöltése azonban még függőben van, s igen nehéz kérdés. A lehető jelöltek jellemzése. Tomori.

Legutóbbi levelemben már megírtam, hogy Brodarics István urat végre kinevezték kancellárrá s hogy egyben megtették szerémi püspöknek is. E kinevezés után az urak sürgették a királynál új kincstartó kinevezését is, amivel talán titkos céljuk is volt, az tudniillik, hogy a király jövedelmeit ezután is ugyanazok kezeljék, akik eddig. Ezért Korlátkövy Pétert, Ófelsége udvarmesterét, ajánlották neki, egy olyan embert, aki semmire sem alkalmas olyan kevéssé, mint a kincstartói hivatalra. Én aztán figyelmeztettem Ófelségét, hogy ne siesse el a választást, de várja meg a diétát; Ófelsége igazat adott nekem s remélem, hogy eszerint fog cselekedni is. Ezek után sokat gondolkodtam, hogy kit lehetne kincstartóvá megtenni, aki hasznos lenne mind az or-

szágra,
télye és
s hogy
minden
szág ni
Eleket
mikor r
volna r
választá
súlyosar
sem tu
szegődő
hogy k
az egyi
masabb
néére. A
nemcsal
nak jövő
fedezzel
hogy a
megtag
úr, aki
s mert
erre a l
helnénk
derék e
bítani
dolni, r
közül a
mint n
hivatot
kipróbá
van a
az idő
s ő me
ez a va
hogy a

szágra, mind a királyra; akinek meglenne a tekintélye és bátorsága is ahhoz, hogy felemelje szavát s hogy visszaszerezze és rendben tartsa a király minden jövedelmét. De meg kell vallanom, az ország nincs bővében ilyen férfiaknak. Sokan Thurzó Eleket ajánlják, aki már viselte ezt a tisztséget, mikor még Campeggio bíboros itt volt s valóban ez volna még valamennyi közt a legkevésbé rossz választás. De amióta a Fuggerekkel együtt oly súlyosan meghurcolták s mert a vádaktól még most sem tudta magát egészen tisztázni, annyira elszegődött a királynéhoz, hogy talán félni lehet attól, hogy kiszabadítottuk ugyan a király jövedelmeit az egyik zsarnok kezéből, de aztán egy még hatalmasabb tyrannus kezére juttattuk, tudniillik a királynéére. A királyné olyan pazarlóan költekezik, hogy nemcsak ennek az országnak, de még három másnak jövedelme sem lenne elég ahhoz, hogy kiadásait fedezzék. Thurzó annyira a királyné kegyétől függ, hogy a király jövedelméből egy fillért sem tudna megtagadni a királynénak... Maradna Bornemissza úr, aki becsületes és jó ember, de magas kora miatt s mert emlékezete már gyengül, nem lenne alkalmas erre a hivatalra. Ha őt most ily nagy gonddal terhelnénk meg, megrövidítenénk életét, pedig az ilyen derék ember hátralévő napjait inkább meghosszabbítani kellene... Az egyháziakra is lehetne gondolni, mert már viselték e hivatalt főpapok is. Ezek közül azonban csak Tomori, a kalocsai érsek lenne, mint minden egyéb feladatra, a kincstartóságra is hivatott, mert derék ember, hűsége és becsülete kipróbált, nagy a tekintélye, a gyakorlata is megvan a királyi jövedelmek kezelésében még abból az időből, mikor Bornemissza úr volt kincstartó s ő mellette szolgált, de legfőképp azért lenne jó ez a választás, mert a nép annyira szereti Tomorit, hogy azokat az adókat, melyeket ő kérne, nemcsak

hogy megszavaznák, de be is fizetnék; mert bizony mindeddig úgy volt, hogy a sok adóból, amit megszavaztak, semmit sem lehetett behajtani. Egy szóval: ő a legalkalmasabb férfiú arra, hogy az országot rendbeszedje, mint azt Őszentsége óhajtja. De a mai napig hiába kérleltem, nem tudtam rábeszélni, hogy ezt a méltóságot elfogadja, azzal menti magát, hogy szerzetes, akinek ilyen hivatal nem való, hogy ez a teher túl nagy az ő vállaira és sok más ilyes kifogással hárítja el magától e tisztiséget. De úgy látom, hogyha az ország kérné és Őszentsége is ajánlaná neki s megadná erre a lehetőséget, talán mégis vállalná. Én, aki tudom, hogy Magyarország sorsa három hivatalnok kezébe van letéve: a kancelláréba, a kincstartóéba s a nádoréba, én látom a legjobban, hogy ilyen király mellett, amilyen II. Lajos, e tisztviselők nélkül semmi jót nem lehet csinálni. Most, hogy a kancellár kinevezésével Őszentsége megtette az első lépést az ország talpraállítására,¹ ha a kincstartóság is derék emberrel lesz betöltve, remélhetjük, hogy a nádort is a másik kettő pártjára lehet vonni, vagy pedig más nádort lehet választatni, noha a nádor tiszte főképp az igazságügy intézése, s nem a pénzügyé s ez utóbbiban őt a többi megelőzi. A kalocsai érsek-nél csak egy akadálya van a kincstartóságnak: nincs meg e hivatal elfoglalásához szükséges 40—50.000 aranya, hogy a végek és a királyi udvar költségeit fedezze, míg a királyi jövedelmek megint befolyanak a kincstárba, de meg nem tud bánni a kereskedőkkel sem s ha tudna is, itt oly rosszul bántak ezekkel, hogy alig van már Magyarországon ember, kinek még vagyona lenne. Azt hiszem, ezen úgy segíthetnénk, hogy Őszentsége a nálam lévő

¹ Hosszas fáradozás után sikerült Szalkait a kancellárságról lemondatni s helyére Brodaries Istvánt, a mohácsi vész történetíróját kinevezni.

segé
szeg
egy
hisz
szív
gel,
csáv
a ki
hogy
hagy
pénz
befol
fel a

Burgio
küld
ország
lem n
akar
dott.

Min
Magy
neker
hidép
sietve
hogy
vidék
adott
mány
Tahy
aki t

Mo

segélypénzéből kölcsönözné Tomorinak ezt az összeget... de mert ez alig van 30 ezer arany... egy firenzei kereskedőtől kellene kölcsönöznünk... hiszen Tomori érsek híre és neve olyan, hogy neki szívesen kölcsönöz mindenki... Ezzel a segítségével, aztán Őszentsége biztatásaival és ha kell, parancsával, remélem, hogy az érsek végre is elfogadná a kincstartóságot s egészen világosan látom azt, hogyha ez sikerül s ha a török ez évben még békét hagy az országnak, rendbejönnek király és ország pénzügyei. S ha aztán a királyi jövedelmek rendszeren befolyanak, a király ezekkel a siker reményében veheti fel a harcot a török ellen.

17.

Buda, 1526 március 27.

Burgio nuncius Sadoletonak újból részletes jelentést küld a török hadikészületeiről. — Magyarországon országgyűlést akarnak egybehívni a török veszedelem miatt. — A zsoldosokat nem fizetik, Tomori le akar mondani, a többi végbeli kapitány is lemondott. — Az ország teljesen készületlen s király és nemzet egymásra hárítja a felelősséget.

Mind bizonyosabbá lesz, hogy a Nagy Török Magyarország ellen fog jönni. A kalocsai érsek írja nekem, hogy Belgrádba 13 tevé érkezett megrakodva hidépítéshez való láncokkal s már építik is nagy sietve az átkelőket, tengerészek jöttek Nikápolyból, hogy visszavezessenek sok hajót, melyek itt e vidéken készültek; s a török kormány parancsot adott ki, hogy nem szabad élelmiszereket e tartományokból kivinni. Ezeken kívül egy ember is jött Tahy János horvát bánhoz, kit egy rokona küldött, aki törökké lett s most a boszniai basa szolgálatá-

ban áll igen tiszteletreméltó pozícióban és pedig azzal az ízenettel, hogy gondoskodjék magáról és övéiről, mert egészen bizonyos, hogy a török az idén betör Magyarországra és pedig Szlavónián keresztül. Ez az ember maga is látta a teherhordó tevéket a hídépítéshez való láncokkal. A titeliek azt írják, hogy a török egész bizonyosan ostrom alá veszi városukat... A havasalföldi vajda jelenti, hogy Nikápolynál is készítik a hidakat a törökök s kéri, hogy Ófelsége fogadja be őt Magyarországra s adjon neki megfelelő birtokot, amiből megélhet, másképp kénytelen lesz a törökhöz állani. Zápolyai János erdélyi vajda is küldött jelentést, az ő embere már maga szemével látta a nikápolyi hidat. Zápolyai János vajda is bizonyosnak tartja — mint a havasalföldi —, hogy a török Erdély ellen készülődik s ezért sietve ágyúkat és katonaságot kér a királytól.

Mind e hírekből én is azt látom, hogy a török valóban Magyarországra készül s hogy három oldalról akar támadni: Erdély, Pétervárad és Szlavónia felől. Főtisztelendő Uraságod tudja eddigi leveleimből és máshonnan is, hogy mily csekély erővel rendelkezik király és ország a török orjási hatalmával szemben. Az urak elhatározták, hogy a szent Györgynapi (április 24) diétát nem Budán tartják meg, hanem vagy Szegeden, vagy Pécsen, még pedig úgy tervezik, hogy az urak bandériumainak fele haladék nélkül menjen a végekre, a másik fél pedig, az urak vezetésével, fegyveresen jelenjék meg a diétán, el látva élelemmel és minden szükséges felszereléssel, mintha háborúba mennének. Ezenkívül minden nemesember minden 10 jobbágya után állandóan tartson fegyverben 1 gyalogost mindennel felszerelve, úgyhogy az Ófelsége hívására mindig készen legyen. Az urak azt mondják, hogy a királynak is ott kell lennie, nemcsak mert ott lesz az ő egész nemessége fegyveresen s azt bármikor oda küldheti, ahol szük-

ség
dít
(kil
gel
ben
ver
E
szer
még
más
Ó
fegy
csak
hat
pedi
alat
sen
hol
juto
lezn
küld
vált
egés
kitű
hogy
még
sák
vala
ország
neme
a tö
maga
sége
jobb
a tö
azért
dolga

ség van rájuk, de azért is, hogy az ő jelenléte buzdítsa a magyarokat, hűségben tartsa a horvátokat (kik hol a törökkel, hol Ferdinánd osztrák főherceggel tárgyalgatnak) és félelmet keltsen az ellenségben. Hadd lássa mindenki, hogy Ófelsége kész fegyvert fogni s megvédelmezni az országot.

Ezek a tervek igen üdvösek és szükségesek és — szerintem — jól vannak kigondolva is, de a királyt még sem az urak, sem én nem tudtuk rávenni, hogy máshol tartsa meg az országgyűlést, mint Budán.

Ófelsége mind e tervekre azt feleli, hogy szívesen fegyvert fog ő is, de be kell látniok, hogy a Felsőcsakis fejedelemhez méltóan : egész udvarával szállhat hadba, amihez legalább is 20.000 arany kell, már pedig lehetetlenség ezt az összeget ilyen rövid idő alatt előteremteni. A király ugyanis olyan szűkösen él, hogy még mindennapi élelmére is hol ettől, hol attól kell a pénzt összekéregtetnie; sőt már oda jutott, hogy nem akad többé senki, aki neki hitelezne. Én kölcsönöztem neki az Öszentsége által küldött segélypénzből 1000 forintot ebben a devalvált pénzben s máris elköltötték és megették az egészet... A diétát szent György napra akarják kitűzni, de addig alig van még 28 nap s nemcsak hogy a meghívókat nem küldték még szét, hanem még abban sem tudtak megegyezni, hogy *hol* tartásák a diétát. Talán azért nem tudnak dönteni, mert valaki titokban lebeszéli a Felsőcsakit arról, hogy az országgyűlést megtartsa s azzal ijesztgeti, hogy a nemesség zavargásaitól jobban kell tartani, mint a töröktől, vagy mert a király valóban azt hiszi maga is, hogy nem tanácsos közéjük mennie. Ófelsége legalább is nekem nyíltan megvallotta, hogy jobban fél ezektől a magyarországi törököktől, mint a törökországiaktól. Én megmondtam neki, hogy azért kell félnie, mert nem törődik országa dolgaival. Ő az, aki okot ad belső ellenségeinek arra,

hogy őrá csakis rosszat beszéljenek, de ha tényleg kivonul velük, akkor teljesíti mindenkinek kívánságát s elhallgattatja őket. De mindeddig nem tudtam rábeszélni, hogy igent mondjon, mert a királyné nyíltan ellene van ennek s ha a királyt még rá is lehetne venni, hogy kimenjen a nemességgel a táborba, még egy kellemetlen akadály van hátra, az tudniillik, hogy ez esetben a királyné is vele akar menni. Hogy ezt hogy képzei, azt igazán nem tudom. Zápolyai János Erdély védelmére kér katonát és pénzt a királytól, a királynak viszont egyetlen reménye, hogy majd Erdélyből szerez pénzt — s hogy védelem dolgában hogy áll Ófelsége, azt jól tudjuk. Erre egy példát is mondhatok. A kalocsai érsek már tizenegy hónap óta egy fillért sem kapott az udvartól zsoldra sem lovasai, sem gyalogosai, sem naszádosai számára, úgyhogy eddig barátai és egyháza pénzéből tartotta a végek katonáit. De már ezt tovább nem győzi s feljött Budára, hogy pénzt kérjen; itt is volt pár hétig. Azalatt, hogy itt volt, emberei egy kis portyázásra indultak s szerencsésen elvesztették az érsek 100 legjobb könnyű lovasát. Tomori pedig, mert sem pénzt, sem katonát nem tudott kikönyörögni magának, kétségbeesésében éjnek idején elutazott Budáról a király s az urak engedélye nélkül. Csak én tudtam távozásáról s ebbe beleegyeztem, mert ez volt a kisebbik rossz, amit tehetett. Tomori Péterváradra ment, hogy azt erősítse meg, katonát és élelmet szállítson oda s megkísérelje a várat az országgyűlés összeültéig tartani, ha már a sikot nem tudja védeni. A temesi ispánok lemondtak s Ófelsége lemondásukat elfogadta azzal, hogy húsvét után új embert küld le Temesvárra, ki a várat az ő nevében védje. De húsvét már a küszöbön van¹ s Ófelsége még nem talált az udvár-

¹ Burgio e levelet március 27-én írta és 1526-ban húsvét vasárnapja április 1-ére esett.

ban
bán
a k
ígér
nem
luki
esés
sen
taná
egy
hibá
gat
ők a
toká
most
bajo
semm
a ma
ség a
mind
s am
akari
körül
heti
pápa
hogy
nyű
hogy
meg
a zso
szere
ide 5
Szlav
hogy
Maga
pár á
golva

ban embert, aki e tisztséget vállalná. A két horvát bán, Batthyány Ferenc és Tahy János, nincs helyén, a király engedelme nélkül vannak távol s a Felség ígéri is, hogy másokat tesz helyükre, de azért még nem tette meg. A jajcai bánok is lemondtak hivatalukról s általában mindenütt oly nagy a kétségbeesés azért, mert nincs pénz, hogy mindenki szívesen lerázza nyakáról e terhes tisztségeket. A királyi tanácsban egész napokat fecsérelnék el azzal, hogy egymás ellen vádaskodjanak: az urak a királyt hibáztatják, amiért sem azelőtt, sem most nem hallgat tanácsaikra, a király az urakat vádolja, hogy ők adtak neki rossz tanácsokat s hogy minden birtokát, jövedelmét nekik adományozta el, ezért nincs most semmije. De arról, hogy mikép kellene a bajokon segíteni, csak nagyon keveset, vagy éppen semmit sem beszélnek. Az államnak nincs semmije, a magánosok meg nem akarnak adni, engedelmeség alig van, az urak egymástól rettegnek, a király mindenkitől; semmi előkészület, semmi rend nincs s ami talán még rosszabb, vannak, akik nem is akarják, hogy az ország védekezzék. Hogy ilyen körülmények közt mit remélhetünk, azt elképzelheti Uraságod. Én adtam a kalocsai érseknek a pápai segélypénzből ezer forintot és 600 aranyat, hogy abból az érsek Őszentsége nevében 200 könnyű lovaszt fogadjon fel... Távozóban igen kért, hogy 100 gyalogost is szereljek fel neki, ezt már meg is tettem, de nem találok embert, aki elfogadná a zsoldot ebben a rossz pénzben és jót nem lehet szerezni. Azt is elrendeltem, hogy visszahozzanak ide 50 hajót, melyeket múlt évben csináltattunk Szlavóniában. Tomori érseket bíztam meg vele, hogy Őszentsége költségére vontassa azokat vissza. Magamra vállaltam, hogy kijavítatom a király egy pár ágyúját, melyek már évek óta el vannak hanyagolva s félredobva hevernek, de azért nincs semmi

bajuk, csakhogy nem talállok mesterembert, aki tudna és akarna dolgozni s így nem hiszem, hogy lehessen az ágyúkkal valamit kezdeni. De hát az lehetetlenség, hogy ily kevés pénzzel annyifelé segítsék és más pénz itt nincsen.

18.

Buda, 1526 március 27.

Burgio tájékoztatja Sadoletot a király és ország közti ellentétéről.

A királyi tanács végre elhatározta, hogy az országgyűlést Budán tartják meg. A tanácsban már megint heves viták folytak. Az urak tiltakoztak a király vádjai ellen, mert ők — mint mondták — mindig jó tanácsot adnak a Felségnek s ha az ország elbukik, az nem az ő hibájuk lesz. A király viszont az urak szemrehányásai ellen tiltakozott s kijelentette, hogy kész fegyvert fogni az ország védelmére, de ez lehetetlenség s ezért jobb, ha Budán marad. Különben sem jött még el — szerinte — az igazi veszedelem. Mit gondol Uraságod, mi lesz majd akkor, ha a török már benn áll az országban, ha már most így vagyunk?

19.

Buda, 1526 március 29.

Burgio Sadoletonak a végvárok rossz felszereléséről.

Minden nap kisül valami újabb hiány a végek felszerelése körül, úgyhogy napról-napra jobban elvesztem e szerencsétlen ország megmentésébe vetett reményemet.

Az egész végvidék minden kapitánya beadta lemondását a Felségnek, előttem pedig protestáltak, hogy ha a végvárok elesnek, nem az ő hibájuk lesz.

A napokban a törökök Szent-Demeter vára ostromába fogtak, mely a király vára s a Száván innen fekszik. A védősereg vitézül ellenállt, még akkor is, mikor a török már lerombolta a kapukat s már a falakra hágott. Bent a várban 50 gyalogos volt, de ezek az ostrom visszaverése után mind elmenekültek s ha a török észreveszi, hogy odabenn mily kevés ember van, egész bizonyos, hogy újból felveszi az ostromot. Akkor aztán könnyűszerrel elfoglalják a várat s ezzel szabad előttük az átkelés a Száván. Tomori érsek Kalocsára vonult vissza s ezt a várost erősítgeti, a viláért nem akar lemenni Péterváradra, hanem ide küldte egy emberét Budára, akivel átnyújtatta lemondását Ófelségének. Nekem egész határozottan megírta, hogy ebben a tisztében többé nem akar szolgálni s biztos vagyok benne, hogy most majd Rómába is megküldi lemondását az érsekségről. Szalkai esztergomi érsek visszautazott Esztergomba. Brodarics kancellár már hónapok óta beteg, a szeme fáj s elég rosszul van. Bár adná Isten, hogy minél előbb meggyógyuljon. A királynak már nincs mit ennie s most ezüstjét tette zálogba a zsidónál, mert semmi remény nincsen rá, hogy pár nap alatt nagyobb összegre szert tegyen. Én napról-napra jobban megerősödöm abban a meggyőződésemben, hogy az ország helyzete kétségbeejtő. Ha már ily nagy a fejetlenség, mikor az ellenség még nincs is itten, mi lesz majd akkor, ha a kapukat döngeti. Bár adná Isten, hogy ne legyen igazam, de bizonyosnak tartom, hogyha a török betör, az ország azonnal száz pártra szakad s mindegyik mást fog akarni s ha lesz is, akiben meglesz az akarat hozzá, hogy a törökkel szembeszálljon, az sem fog semmire sem menni. Egy kapitány sincs, kire a hadvezéri tisztet ruházni lehetne Tomori kivételével s ezzel meg így bántak. Én úgy látom, hogy Pétervárad az ország legfontosabb végvára és hogy a kalocsai

érsek az ország legjelentékenyebb embere s ezért azt ajánlom, hogy Öszentsége adja oda a nálam lévő egész segélypénzt a kalocsai érseknek, aki aztán fordítsa arra, amire a legjobbnak látja... így legalább meg lehetne menteni ezt a végvárat. Erre a gondolatra az vezetett, hogy látom Tomori érsek kétségbeesését, mert a királytól nem kapta meg azt a 40.000 aranyat, amire a szolgálatában álló naszádosokkal együtt szüksége lenne. Nem látok arra semmi lehetőséget, hogy a király belátható időn belül meg tudná fizetni ezt az összeget s azt is látom, hogy Tomori nem akar visszatérni hivatalába, nem akar a végek kapitánya lenni s aligha lehetne őt a maradásra rábírní, ha ki is fizetnék katonái zsoldját. A naszádosok már el is széledtek s nem akarnak szolgálni. De mi történik, ha a naszádosok, nem szolgálnak s a Dunát szabadon hagyják a török előtt? Nem lesz a török előtt akadály Budáig.

20.

Buda, 1526. április 25.

Burgio előadja *Sadoletonak*, hogy mennyire nincs Magyarország felkészülve a török támadás ellen. — A pápai zsoldosokról, kiket a nuncius fogad fel és fegyverez fel.

Napról-napra mind rosszabb hírek jönnek a török készülődéséről, de azért a mai napig nem tettek a magyarok semmit és az Öszentsége által kiállított 200 könnyű lovas és ötszáz gyalogos az egyetlen előkészületük a védelemre. Ez a csapat három napon belül el is indul a végekre. A magyarok most minden reményüket a diétába vetik, mely rá akarja tenni kezét az egyházak kincsére. Ebbe én beleegyezésem nem adom ugyan, de — mert a török elleni fegyverkezésre akarják fordítani — ellene sem szólok. Nem

egy
a ki
töle
el a
hog
De
hog
végs
nak
mag
sem
dolo
dolg
tato
Ös
mári
hazá
sem
társa
nagy
a jo
felláz
kal l
akkor
amit
adna
nemes
feszít
s vég
lehet

¹ Az
mert n
sok ro
dályozt
kincsei
városb
lékben

egyezem belé azért, mert nem bízom benne, hogy a kincseket valami jó célra fogják fordítani s tartok tőle, hogyha a király beleegyezése nélkül viszik el az egyházak ezüstjét, akkor ennek az lesz a vége, hogy mindenükből kifosztják az összes egyházakat. De azért nem is tiltakozom ez ellen, mert látom, hogy valóban égető szükség van pénzre s valóban végső veszedelem fenyegeti az országot s ezért jobbnak látom, hogy az egyházak kincsét maguk a magyarok vigyék el s az ország védelmére fordítsák, semmint török kézre jusson minden. Én ebben a dologban úgy fogok viselkedni, mint a békekötés dologában: sem nem helyeslem, sem nem hibázatom.¹

Öszentsége tekintse Magyarországot úgy, mintha máris elveszett volna, mert amellet, hogy ebben a hazában határtalan a rendetlenség, nincs itt meg semmisem, ami a háborúhoz szükséges. Az egyes társadalmi osztályok közt oly nagy a gyűlölség, oly nagy az irigység, hogyha a török szabadságot ígérne a jobbágyoknak, tartani lehetne tőle, hogy ezek fellázadnak a nemesség ellen. De ez a lázadás sokkal kegyetlenebb lenne a Dózsa-lázadásnál, mert akkor nem volt meg a jobbágyoknak az a támaszuk, amit most a török nyújtana. Viszont, ha a király adna szabadságot a jobbágyoknak, félős, hogy a nemesség fordulna el tőle... Minden erőmet megfeszítettem, hogy a kalocsai érseket jól felszereljem s végre el is tudott indulni 20.000 arannyal és meg lehetős sok ruhával, amit majd szétoszt a katonaság

¹ Az egyházi kincseknek vajmi kevés hasznát vették, mert már késő volt arra, hogy beszédhessék, de meg nagyon sok rosszindulat és akadékoskodás, bizalmatlanság akadályozta ezt meg. Igen érdekesen számol be a lőcsei egyház kincsei sorsáról *Sperfogel* Konrád lőcsei városi tanácsos és városbíró évkönyve, melynek idevágó részét a IV. sz. függékben közöljük.

közt, ahogy lehet. Én 500 gyalogost szereltem fel neki s kifizettem zsoldjukat három hónapra, hat kocsit is adtam neki 36 ágyúval és 40 nagy prágai muskétát. Ma reggel indul Isten segítségével, szilárdan elhatározva arra, hogy meglesz az ország védelmére minden tőle telhetőt. Az országgyűlés — remélem — 3—4000 lovast fog neki adni, azonkívül, amije már van, a Száva átkelői védelmére, ha a török abból az irányból támadna... A többi végvár védői is kaptak valamelyes erősítést.

Az országgyűlés igen viharosnak ígérkezik. Báthory István, kit az előbbi diéta megfosztott a nádorságtól, 500 lovassal jött fel s egész évben azon fáradozott, hogy a megyék kegyét megnyerje. De Verbőczy sem aludt s ő is sok emberrel jött a diétára. Attól félek, hogy megint úgy lesz, mint a multkor, megint ilyen személyes érdekekkel töltik el majd az időt s mikor végre a közügyek tárgyalására kerülne a sor, bezárják a diétát.

21.

Buda, 1526 április 24—május 8.

Burgio részletes naplót küld az április 24-én összeült országgyűlés tárgyalásairól.

A Szentgyörgy napon összeült diéta tárgyalásai. Már április 24-től kezdve megjelentek a diétán az úgynevezett kalandosok¹ szövetségének tagjai. Ez a társaság abból a kétszáz nemesből áll, kik nemrégiben Kecskeméten szövetséget kötöttek egymással... s nemcsak maguk a nemesek jöttek fel fegyveresen, hanem magukkal hozták jobbágyaik

¹ Kalandos a görög-latin Kalendae szó elferdítése, mely a hó első napját jelenti. Erről nevezte magát egy vallásos társaság s ezektől vették át e politikai szervezetre. A szó ily értelemben már Kálmán király idejében előfordult.

nagy részét is. De ezek egyetértének a királlyal s a királynéval. Huszonötödikén és huszonhatodikán Ártándi Pál nagy beszédet mondott a kancellári méltóság betöltéséről, helytelenítette Brodarics István úr kinevezését s azt javallotta, hogy új kancellárt kell kineveztetni. De alig 2—3 ember helyeselte csak az ő beszédét. Ez az Ártándi volt az, kit múlt évben az országgyűlés a Rákoson árulónak kiáltott ki s a nemesek akkor meg is verték, úgyhogy az urak csak nagynehezen tudták megmenteni életét, most pedig ez az ember a nemesség vezére a kalandos társaság jóvoltából. 27-én aztán összegyűltek az összes nemesek a Rákoson és Tarcsai Miklós a kalandosok kapitánya. Tarcsai nagy beszédet mondott arról, hogy a kalandosok társaságának az az egyetlen célja, hogy ne engedje a nemességet elnyomni. Azután felolvasták a szerződés szövegét és Ártándi hozzátette, hogy akik itt vannak, azok mind tagok, akik pedig még nem léptek be a társaságba, beléphetnek, mert szívesen fogadják őket. Szidalmazták Szalkait s azt mondogatták, hogy az előbbi esztergomi érsek hibájából veszett el Belgrád, ez pedig el akarja veszíteni az egész országot. Ezen a napon megjelentek még a régi nádor küldöttei is, akik felpanaszolták Báthory István sérelmeit. Az országgyűlés követeket küldött a királyhoz, a király az országgyűléshez . . . s a nemesség követelte, hogy vonják be a rossz pénzt. 28-án aztán Verbőczy, a mostani palatinus, felment a királyhoz a palotába s bejelentette, hogy a nádorságot erőszakkal szerezte s nem jogos úton, ezért hajlandó lemondani hivataláról s nagyon mentegette magát a király, a királyné és az urak előtt. Azt a feleletet kapta, hogy menjen szállására és várja holnap a választ, de ő még aznap éjjel elutazott a király engedélye nélkül s másnap reggel küldöttjével kért a királytól bocsánatot távozásáért. Egész éjjel a régi nádor :

Báthory István emberei állták körül a házat, hogy megöljék. Hozzám is küldött, hogy ajánljam a szentszék kegyelmébe. De még aznap Báthory volt nádor is kérte tőlem a szentszék támogatását, én azonban mindkettejüknek azt feleltem, hogy nem adok a királynak tanácsokat magánügyekben, hanem csakis közügyekben. Még aznap felszóltak Rákoson a király követei is s felpanaszolták a király sérelmeit. Elmondták, hogy a múlt évi diétán a király teljesítette az országgyűlés kívánságait, ezenfelül, hogy kedvükben járjon, még a Rákosra is lement közéjük, ami egész szokatlan dolog volt, de a nemességnek még ez sem volt elég s a király akarata ellenére összehívta a hatvani országgyűlést, pedig a király tudván, hogy ez a diéta, mely fegyveresen gyűlt egybe, felesleges pártütés, megtiltotta, hogy oda bárki is elmenjen. Mégis ezzel a tilalommal nem törődve, a nemesség összeült s hívták maguk közé a királyt is, s mikor a király nem ment, megfenyegették, hogyha nem jön le, ők mennek fel hozzá Budára, de ha lejön, engedelmeskednek neki mint fejedelmük s uruknak. A király végre is lement, de mikor már ott volt, a nemesek nem tartották meg ígéretüket, hanem arra kényszerítették, hogy hivatalnokait letegye s helyükbe újakat választottak. Ófelsége — bár tudja, hogy ezek mily nagy bűnök — mégis megbocsát a nemességnek, mert jól látja, hogy ebben nem a nemesség hibás, hanem azok, kik félrevezetik őket. Elmondták a király küldöttei azt is, hogy feljött a királyhoz Báthory István, az előbbi nádor s kéri, hogy igazságot szolgáltatassanak neki, Verbőczy, az új nádor, pedig azért ment fel a királyhoz, hogy mentse magát. Ófelsége mindkettejüknek azt válaszolta, hogy szálásukon várják meg döntését. De a mostani nádor, Verbőczy, eltávozott Budáról anélkül, hogy a királytól engedelmet kapott volna erre, amiből az látszik,

hogy
napon
A dié
czyt s
teszik
29-
a kirá
kijelö
szedje
A nem
mint a
fognak
a pénz
és az ö
aki ne
ják ol
böczy
nap al
hessen
bizottj
ne dül
mint i
madát,
ral leit
csinálta
tóságál
jött kö
30-ik
vár ala
meg a
sen őt
ok mia
lázadón
tárgyal
összegy
ték a k
vényeik

hogy bűnösnek érzi magát, ezért Ófelsége a mai napon visszahelyezte a nádorságba Báthory Istvánt. A diéta dicsérte a király eljárását és szidta Verbőczyt s végül felajánlották, hogy a fegyvereket félreteszik.

29-ikén a nemesség összegyűlt a királyi vár előtt, a király megbízottjával megízentette nekik, hogy kijelölt pár embert, aki a nemesség fegyvereit összeszedje s a nemesség is válasszon ilyen megbízottakat. A nemesség azt felelte, hogy nem választanak mást, mint akiket Ófelsége jelölt ki s ők engedelmeskedni fognak. Azután arról volt szó, hogy be kell vonni a pénzt. Szóba került, hogy minden püspök és apát és az összes egyházi férfiak vonuljanak szintén hadba, aki nem megy, attól vegyék el javadalmát s adják olyanoknak, aki kivonult. Elrendelték, hogy Verbőczy idéztessék meg s kötelezték rá, hogy három nap alatt jelenjék meg a diéta előtt, hogy ítélkezessenek felette. A király most újból leküldte megbízottját a nemességhez azzal a kérelemmel, hogy ne düljék fel Verbőczy házáat, mert ott nincs más, mint iratok és bor. Mégis az iratoknak először harmadát, azután negyedét megsemmisítették, a borral leitták magukat és még egy kis rendetlenséget csináltak Verbőczynél. De többet nem tettek. A méltóságába visszahelyezett Báthory István pedig lejött közéjük s megköszönte buzgalmukat.

30-ikán a nemesség újból összegyűlt a királyi vár alatt s arra kérték a Felséget, hogy erősítse meg a nádort hivatalában életfogytiglan s ne lehessen őt tisztétől megfosztani, csak valami igen nagy ok miatt. Verbőczyt pedig nyilvánítsa Ófelsége lázadónak... Május elsején jelentéktelen dolgokat tárgyaltak, másodikán aztán az urak és a nemesek összegyűltek a szent János egyházban és megküldték a királynak és a többi nemesnek azokat a törvényeiket, melyeket most csináltak. Ezek között

az egyik cikkely azt határozza, hogy minden három hónapban a királynak és az uraknak ki kell küldeniök egy embert, aki a kincstartó számadásait átvizsgálja, de ezt a cikkelyt a királyné sajátkezűleg kitörülte és melléje oda írta: «Egy király, egy úr van». A nemesség természetesen nagyon felzúdult a királyné és német hivatalnokai ellen, de mást azért nem határoztak ebben. Még volt egy kis zavarág, mikor híre ment, hogy a kalandosok meg akarják tiltani az uraknak, hogy nemeseket tartsanak szolgálatukban. 4-ikén a király tanácsosai kíséretében lement a nemesek közé, lázadónak nyilvánította Verbóczyt s mindenkinek engedélyt adott, hogy a diétáról távozhassék, csak válasszanak pár megbízottat, mielőtt szétoszolnának, mivel aztán a király titkosan tanácskozhatnék az ország dolgairól. Erre a sok kém miatt van szükség, akik a nyilvános tárgyalásokon mindenhová beférkőznek. Ebbe a diéta bele is egyezett s a nemesek legnagyobb része el is távozott. 5-ikén az urak és a még ott levő nemesek együttesen tanácskoztak egy és más ügyekről, a király pedig azt kérte tőlük, hogy engedjék át neki a hadipénzeket s akkor Ófelsége maga gondoskodik a végek megerősítéséről, az ország és a király tekintélye védelméről. 6-ikán király és királyné magukhoz hívták a főpapokat és én aztán előadtam nekik, hogy miután ők annyit intették a királyt, hogy vegye maga kezébe a kormányzást, most végre rászánta magát erre, de mert nem uralkodhatik katonaság nélkül, kéri ő is, a királyné is a főpapságot, hogy a nemességhez intézett kérelmüket támogatassák. Azért fordulnak — izenték — a főpapi rendhez, mert ebben a rendben van a legtöbb bizalmuk. A főpapok egy napi haladékat kértek a válasza. Ezután a felségek a bárókat hívták. Ezek is haladékat kértek. Majd a nemesek követői jöttek és azt kérték, küldené le Ófelsége hozzájuk

Szeren
pénzü
szerző
ezévi
király
érsek,
ezek
kárara
király
volt, l
hogy e
király
s aki —
egy
küldte
nyugta
jutni. 8
ket a c
király
delni,
vezetné
Drágfy
ték ki.
egyezni
fogadni
így me
kérte ő
nappal

Szerencsés Imrét, azt a zsidót, aki ismeri az ország pénzügyeit s küldje le Ófelsége a Fuggerekkel kötött szerződésleveleket is, mert át akarják vizsgálni az ezévi számadásokat. 7-ikén nagy felzúdulás volt a király és az urak ellen, elsősorban az esztergomi érsek, az egri püspök, Thurzó és Sárkány ellen, mert ezek voltak azok, akik a Fuggerekkel az ország kárára kötötték meg a szerződéseket, a király és királyné kérésére s nem az ország javára. Kis híjja volt, hogy zavargások nem törtek ki. Azt beszélük, hogy ezt az egészet Szerencsés Imre szította, akit a király előző nap valóban leküldött a nemességhez, s aki — mondják — bizonyos titkokat fedezett fel egyes urak bizalmas ügyeiről. A király aztán leküldte az országgyűlésre a kancellárt, hogy megnyugtassa őket, de ez csak másnap tudott szóhoz jutni. 8-ikán megszövegezték a törvényeket, melyeket a diéta hozott s ezek közt volt egy, melyben a király mellé négy tanácsost akart az ország kirendelni, akik az egész kormányzást, minden ügyet vezetnének. Erre az esztergomi érseket, a nádort, Drágfy Jánost s a kinevezendő kincstartót szemelték ki. A többi főpap és báró ebbe nem akart beleegyezni, sem pedig e négy férfiút ez állásra elfogadni. Pedig ez lett volna a diéta utolsó napja s így megegyezés nélkül fognak eloszlani. A király kérte őket, hogy hosszabbítsák meg a diétát két nappal s azt hiszem, hogy meg is teszik.

22.

Buda, 1526 május 9.

Burgio jellemzi *Sadolet* előtt a lefolyt országgyűlést, s előadja annak előzményeit és hátterét. Ez tudniillik a Báthory volt nádor pártján lévő «kalandos» társaság műve volt a Zápolyai—Verbőczy-párt megbuktatására. E céljukat: Verbőczy letételét el is érték.

A kalocsai érsek azt írta a királynak, hogy egészen biztos hírek szerint a török szultán s hadserege április 24-én elindult Konstantinápolyból... A magyarországi előkészületekről azonban nem írhatok egyebet, minthogy ma van a diéta utolsó napja, s eddig az óráig az ország védelmét szóba sem hozták. Igaz ugyan, hogy az országgyűlés tagjai igen buzgók, határozottak és össze is tartanak, úgyhogy ma még szóba hozhatják a török veszedelmet, határozhatnak a szükséges védelemről s talán tesznek is majd valamit. Az országgyűlés eleinte — mint megírtam — viharosnak ígérkezett, de miután Verbőczyt a nádorságtól megfosztották, lecsendesedtek, félretették a fegyvert s hozzáfogtak egynémely dolog elintézéséhez s úgy látszik a király javára. Ázután lehvatták az országgyűlésre azt a zsidót, kiről már annyiszor írtam s úgy látszik, ez némely úrról nem tudom miféle «deleplezést» tett s híresztelt el közöttük. Tegnap kevésbe múlt, hogy nem tört ki zavargás, ma nem tudom még, hogy mi lesz. Kilencedikén végre meghozták a törvényeket, valamennyi rend teljes egyetértésével, s Ófelsége már meg is erősítette azokat...

S hogy Uraságod megértse, mi is a háttere ennek a diétának, hát elmondom, hogy a kalandosok, akik egy pár úr ellen kötötték szövetségüket, belátván, hogy az ő társaságuk csak úgy maradhat fenn, ha

megn
útján
hogy s
tekinté
ő párt
rályné
is, úgy
ték ma
amit a
ígérték
delmét
az is, h
gyűlést
megfoss
ket, Ve
még má
tam m
nagyon
vettem
Felségh
tából al
keztem
dos tár
meg is
esküvők
hogy na
Elkövet
vették,
hatalmá
esküvés
ketten s
sen tán
voltak,
gyűlés t
esztendő
Építette
fogadkoz

megnyerik maguknak a királyt is, Thurzó Elek útján egész titokban azt ajánlották a Felsőnek, hogy szívesen támogatják teljes erejükkel a királyt tekintélye és hatalma visszaszerzésében, ha viszont ő pártját fogja a szövetségnek. Eleinte csak a királyné állott melléjük, de később a király Ófelsége is, úgyannyira, hogy mindketten írásban kötelezték magukat arra, hogy mindig amellett lesznek, amit a kalandosok tesznek. Erre a kalandosok megígérték, hogy felszabadítják a király minden jóvedelmét s diétát tartanak a király javára. Innen van az is, hogy a király katonaságot kért ettől az országgyűléstől. A kalandosoknak az a szándékuk, hogy megfosszák hivataluktól Szalkai esztergomi érseket, Verbőczy nádort, Zápolyai erdélyi vajdát és még másokat is. Én ugyan eleinte semmit sem tudtam meg pontosabban ezekről a dolgokról, mert nagyon titokban tartották, azonban mégis neszét vettem az egésznek s mert méltatlannak tartottam a Felsőhöz, hogy alattvalói pártoskodó ligáinak jóvoltából akarjon uralkodni, egész befolyással igyekeztem Ófelségét lebeszélni arról, hogy ezt a kalandos társaságot pártolja. Ófelségeik akkor valóban meg is ígérték nekem, hogy nem állanak az összeesküvők mellé, de aztán mégis azt kellett látnom, hogy nagyon is kedvében járnak a kalandosoknak. Elkövetkezett a diéta s mikor Ófelségeik észrevették, hogy az egész országgyűlés a kalandosok hatalmában van, annál nyíltabban kezdték összeesküvésüket favorizálni s még fiatalok lévén, mindketten szentül megbíznak mások ígéreteiben, hevesen támadták az urakat s abban a hiedelemben voltak, hogy azalatt a 15 nap alatt, míg az országgyűlés tart, rendbehozzák az országban negyven esztendő óta felgyülemlett bajokat és zavarokat. Építettek az országgyűlésen egy sereg légvárat, fogadkoztak, hogy majd megnyúzzák Verbőczyt,

aki elmenekült, leteszik Zápolyait, az erdélyi vajdát, börtönbe vetik Szalkait, új adókat vetnek ki az országra, megnövelik a király jövedelmeit és még sok más nagy tervet kovácsoltak, amelyek közül egynek-egynek megvalósítására egy egész diéta kellene. Ezeket a dolgokat beszéltek meg, ezeket a terveket szőtték a kalandosok kapitányai s a király és királyné is titkos tanácskozásaikon Thurzó Elekkel s azt hitték, hogy valóra is tudják mindezt váltani. Engem nem hívtak meg ezekre a tanácskozásokra, mégis megmondtam Ófelségeiknek nem egyszer, hogy: «Látom, Felségeitek csak még olajat öntenek a tűzre, tartok tőle, majd nagyobbra szítják fel a lángot, semmint maguk is akarnák, mert ha az urak rájönnek, hogy a játék ő ellenük megy, akkor ők is összefognak s Felségeitek látják majd mindennek a kárát». Azt felelték, hogy egyszerűsmindenkorra el akarják intézni ezeket a dolgokat s ezentúl aztán többé nem tartanak diétát komoly ok nélkül. Verbőczy úgyszemint elmenekült, a vajda ellen egy rossz szót sem szóltak, az esztergomi érsek csatlakozott a többi úrhoz s a vége az lesz, hogy az urak saját akaratuk szerint fogják vezetni a kalandosokat akár erőszakkal, akár korrupcióval s az országgyűlést ezután a királyi Felség lealázására s hatalma csorbitására használják fel, hiszen már is azt akarták, hogy a király mellé egypár olyan tanácsadót adjanak, akik az egész hatalmat kezükben tartás s más ilyen terveik is voltak, amikről azonban később lemondtak, mert a királyt nem lehetett ezek elfogadására rábírní. Tegnap reggel aztán a király hívatta a külföldi követeket és előttük a főpapok, bárók és nemesek részéről egy nemes ember beszélt ily értelemben: Az összes rendek közös, együttes akaratból hozták ezeket a törvényeket, de amellet a király Ófelsége hatalmát teljes épségében meghagyták. Megvizs-

gálták
hogy a
adását
mával
másképp
csétlen
lesz. A
hogy
A királ
a nyila
tőle tel
tekintés
sége, n
ehhez c
gálta a
magasa
ságban,
cadot l
ságban
delemm
általán
tőle. Ez
előtt, h
érné, ez
S így já
az alatt
tották a
ellen szó
fegyvert
hogy fel
egészet,
denért a
közbelép
otthagyt
zet, hog
nagyobb
a királyt

gálták a királyi jövedelmeket is és úgy találták, hogy azokból Öfelsége bőven fedezheti minden kiadását. Kéri a Felséget, hogy éljen királyi hatalmával s ők készségesen fognak engedelmeskedni; másképp előre is kijelentik, hogyha valami szerencsétlenség érné az országot, az nem az ő hibájuk lesz. Azért hívtak minket, külföldi követeket, hogy tanúi legyünk ennek a nyilatkozatuknak. A király válasza az volt, hogy tudomásul veszi ezt a nyilatkozatot s megígérte, hogy megtesz minden tőle telhetőt, de ahhoz, hogy az országot s a királyi tekintélyt megvédhesse, ahhoz pénzre van szüksége, már pedig Öfelségének nincs annyija, ami ehhez elegendő lenne. Igaz, hogy a diéta megvizsgálta a királyi jövedelmeket, de azokat sokkal magasabbnak vette, semmint amilyenek a valóságban, például a budai és székesfehérvári harmincadot 100.000 aranyra számították, holott a valóságban alig rúg 30.000-re s így van ez a többi jövedelemmel is. A Felség megtesz mindent, amit egyáltalán megtehet, de lehetetlenséget ne kívánjanak tőle. Ezért ő is kijelenti előttünk, külföldi követek előtt, hogyha az országot valami szerencsétlenség érné, ezt nem lehet majd a Felség hibájául felróni. S így játszották el előttünk ezt a komédiát, hogy az alattvalók a királyra, ez meg alattvalóira hártották a felelősséget. De a törvények mind a király ellen szólnak... Azt kívánják, hogy a király fogjon fegyvert bandériumával, pedig cipője sincs, nem hogy felszerelése a háborúra. Azért csinálták ezt az egészet, hogy majd ha valóban meglesz a baj, mindenért a királyt tehessék felelőssé. Mi, követek, közbeléptünk és röviden szónokoltunk is, aztán otthagytuk őket és elmentünk. Jelenleg az a helyzet, hogy az urak majd mind vagy legalább is nagyjából eltávoztak az udvarból s otthagyták a királyt még nagyobb zavarban. Mit mondjak még,

Főtisztelendő Uram? Csak annyit, hogy a bizalmatlanság, gyanakvás és pártoskodás nagyobb ebben az országban, mint valaha, ahogy azt Uraságod is láthatja leveleimből. A királyt meg úgy tologatják ide-oda, mintha sakkfigura volna.

23.

Buda, 1526 május 24.

Burgio köszönetet mond *Sadoletonak* azért a pénzbeli segítségért, amit VII. Kelemen pápa küldött a magyaroknak. — A király s a magyarok ezt nagy hálával s azzal a fogadalommal vették, hogy életüket készek áldozni a hitért s hazáért.

Megkaptam a leveleket, melyekben Főtisztelendő Uraságod előadja, hogy miképen igyekszik segíteni Öszentsége és a bíboros kollégium ezen a szerencsétlen országon. Mi mást mondhatnék erre, amivel méltóképp fejezném ki elismerésemet, mint azt, hogy Öszentsége valóban úgy cselekszik, mint a kereszténység szent és legfőbb papja, a bíboros urak pedig méltó szolgálói Öszentségének, amilyenekre régóta hiába várahoztunk s akiket Isten küldött nekünk a kereszténység megmentésére. Adjon Isten hosszú életet és békét a Szentatyának, hogy még sok ily áldásos cselekedetet gyakorolhasson... A küldött brévék és bullák közül csak azt olvastam itt fel, melyet Öszentsége a királyhoz intézett... Ezzel buzdítottam a királyt, hogy vonuljon ő is személyesen hadba, a főpap és báró urakat s a nemességet pedig arra intettem, hogy vegyék ki részüket az ország védelméből, mert ez a kötelességük. Hozzátettem, hogy Öszentsége, mint jó atya, aki tudja s nem feledkezik meg róla, hogy ez az ország az ő védelme alatt áll,¹ gon-

¹ VII. Kelemen (Medici Julius) pápát bíboros korában

doskod
ról, an
tehet.
ségét s
a köte
hogy a
most i
látáson
van" ar
vajjon
s. hogy
Miután
tak ar
Válaszu
rende
doskod
és mind
szék tö
kat ad
a több
csileg t
segítség
lották m
és a sz
rá. Azt
Ófelség
parancs
a sor é
lehet m
és az
kell, Ist
szek élet
elmenne
dával j
nevezte
nak s II
VII. Ke

doskodott még újabb segélypénzről s minden egyéb-
ről, amit csak Őszentsége az ország érdekében meg-
tehet. És ha Ófelsége és az urak megkérlik Őszent-
ségét s ő azt látja, hogy maga az ország is megteszi
a kötelességét, akkor meg fog bízni engem azzal,
hogy a már kezemben levő pénzből s abból, amit
most indított útnak, segítsen Ófelségét legjobb be-
látásom szerint. Elmondtam, hogy megbízásom
van arra is, hogy a Felségnél érdeklődjem aziránt,
vajjon a török közeledéséről szóló hírek igazak-e
s hogy erről jelentést tegyek Őszentségének...
Miután beszédem befejeztem, hosszasán tanácskoz-
tak arról, hogy milyen választ adjanak nekem.
Válaszukban először is Ófelsége, s az ország minden
rendei hosszasan köszöngötték Őszentségének gon-
doskodását. Azt mondták, hogy nagyon jól látják
és mindig is tudták, hogy csakis a pápa és a szent-
szék törődik Magyarországgal, nemcsak jótanács-
okat ad s nemcsak közbenjár hazájuk érdekében
a többi keresztény fejedelemnél, nemcsak erköl-
csileg támogatja őket, hanem pénzzel és anyagi
segítséggel is. Ófelsége és a magyar urak felaján-
lották magukat és az egész országot Őszentségének
és a szentszéknek minden időkre, ha szükség lesz
rá. Aztán még azt is mondták, hogy Lajos király
Ófelsége megszívlelte a Szentatya intelmeit és
parancsait, kész is fegyvert fogni ő is, ha arra kerül
a sor és Ófelsége azt hiszi, hogy ezt valóban nem
lehet most már elkerülni. *S akkor majd Lajos király
és az ő népe becsülettel fognak harcolni, sőt hogyha
kell, Isten dicsőségére és az ő szent hite védelmére ké-
szek életüket is feláldozni. Az urak is azt felelték, hogy
elmennek a háborúba mindnyájan, nemcsak harma-
dával javaiknak... hanem egész vagyonuk feláldo-*

nevezte ki X. Leó (Medici) pápa «Magyarország protektorá-
nak s II. Lajos király több levelében ezzel a címmel illeti
VII. Kelemen.

zásával, jobbágyaikkal és az egész nemességgel követik királyukat s megleszik köteleességüket, mint ahogy megtették őseik is. — A törökökről szóló hírekről azt izenik, hogy Őszentségének nincs oka azokban kételkedni. Igaz ugyan, hogy a legutóbbi napok hoztak jobb ujságot is, de ezeknek... Őfelsége nem ad hitelt. Sokkal valószínűbb, hogy a török tényleg támadásra készül, de csak valami két hét múlva fogunk ebben világosan látni.

Zápolyai János erdélyi vajda azt írja, hogy a török visszavonta a hadsereget, hogy a janicsárok egymás ellen harcolnak, hogy a perzsa sah nagy haderővel betört Törökországba. Ő azt hiszi, hogy vagy a janicsárlázadás, vagy a perzsa támadás miatt vonták vissza a török csapatokat, de az is meglehet, hogy az egész visszavonulás csak hadicsel. Horvátországból pedig azt jelentik, hogy a szultán jósai, jobban mondva jóvendőmondói, kiket pedig mindig meghallgat, valahányszor hadat vezet, azt jóslták, hogy ez a hadjárat szerencsétlen lesz. A szultán állítólag ettől a jóslattól ijedt meg, ezért hívta vissza seregét s nem is fog személyesen Magyarországra jönni, hanem csak egy nagyobb lovascsapatot küld be az ország kikémlésére.

Ezekkel szemben a jajcai bán igenis találkozott ellenséggel, mikor Jajcából eljött, össze is ütközött harminc török lovassal, de ő győzött és sok foglyot ejtett. Foglyai közül az egyik török határozottan állítja, hogy a szultán az idén egész bizonyosan megtámadja Magyarországot... A kalocsai érsek egy szót sem ír a vajda jó híreiről, már pedig lehetetlenség, hogy ő azon a vidéken ne hallana a török visszavonulásáról, ha ez igaz lenne. Ebben a dologban csak 15—20 nap múlva fogunk tisztán látni. Én, mint már sokszor mondtam, csak azt tudhatom, amit Őfelségének jelentenek a végekről. De jól tudom, hogy itt minden embernek oly nagy a

szabad
ami ne
feljön i
másképp
amire s
hírét, h
mennyi
nének,
résen l
— min
godnak
janak
tehát a
meg ök
élelmisz
ják, ho
hogyan
hogy m
a magy
kelf a
csak ak
Irtak r
Csehors.

Burgio
ban elt
a szultá
de aztá
a szultá

A jan
erősen k
ellen me

szabadsága, úgyannyira teheti és mondhatja azt, ami neki tetszik, hogy gyakran megtörténik, hogy feljön ide valamelyik kapitány a végekről s mert másképp nem tudná kierőszakolni a pénzt és katonát, amire szüksége van, elterjeszti itt a világ minden rémhírét, hogy megkaphassa a kért erősítést. — Bármennyire szeretném is, hogy e jó hírek igazak lennének, mégis jó elhinni minden rossz hírt is, hogy résen legyünk. Ezek a magyar urak készek arra — mint azt már számtalanszor megírtam Uraságodnak —, hogyha kell, nagylelkiesen hadbavonuljanak s az ellennel megütközzenek. Megvolna tehát a harcedv s a bátorság, de — Isten segítse meg őket, mert — tüzérsgük, hadvezéreik, hajóik, élelmiszerkészleteik, fegyverük nincsen, nem tudják, hogy mivel is kell valójában szembenézniök, hogyan kell védekezniök és eszükbe sem jut, hogy mindezzel törődjenek. De mindig is ilyen volt a magyarok hadviselése, mert csak tizenöt napig kell a törvény szerint fegyverben maradniok és csak akkor, ha a király személyesen vezeti őket. Irtak még segítségért Sziléziába, Morvaországba, Csehországba, de nem tudom, hogy lesz-e eredmény.

24.

Buda, 1526 május 30.

Burgio jelenti *Sadolelonak* a törökről Magyarországból elterjedt híreket: egy ideig azt hitték, hogy a szultán a janicsárok lázadása miatt visszafordult, de aztán kémek ép az ellenkezőjét bizonyították: a szultán április 24-én elindult Magyarország ellen.

A magyarok készületlensége.

A janicsárok lázadásáról itt sokat beszélnek s erősen ki is színezik. Azt is beszélik, hogy a török ellen még az örmények is föllázadtak. Ezért vontak

volna össze a szultán a hadsereget Konstantinápoly körül s ezért reménykednek a magyarok abban, hogy idén már nem lesz háborújuk a törökkel.

Ezeket a jó híreket pár napig el is hitte itt mindenki — egész tegnap estig, mikor futár jött Péterváradról, a kalocsai érsek megbízásából. Ez a futár — az esztergomi érsek könnyű lovasainak kapitánya — három török fogoly szökevényt s Tomori levelét hozta magával, melyben az érsek azt írja, hogy egészen bizonyos és semmi kétség sem fér hozzá, hogy a szultán már április 24-én¹ elindult Konstantinápolyból s már Drinápolynál van egész hadseregével, mely teljes rendben vonul fel s mintegy 300.000 emberből áll. Most már az sem lehet kétséges, hogy Magyarország ellen jön s belovagol az országba oly mélyen, míg valakit talál, kivel megütközzék. Ugyanezt mesélik a menekültek is. Bakics Pál, az átpártolt rác vajda is ilyenforma ujságokat kap rácorsszági hozzátartozóitól.

A kalocsai érsek azt tanácsolja a királynak, hogy induljon már is a végekre s azzal bátorít mindenkit, hogy a török hadsereg csak számra nagy, de nincsen jól begyakorolva, a legénység nagyon is fiatal és nincs haditapasztalata, mert a törökök Rhodus szigetén (hol a Johanniták ellen hadakoztak) s más háborúban elvesztették katonaságuk virágát. De beszélnek azt is, hogy a törökök Belgrádban sok élelmiszert és hadieszközt halmoztak fel. Ófélése és a királyi tanács végre elhatározta, hogy elmennek a háborúba s nemcsak elhatározták, de valóban el is vannak rá szánva, hogy török-szakad, elmennek. S amennyire én látom és megértem a dolgokat, én hiszem is, hogy mind elmennek katonának nagy lelkesedéssel s a legjobb felszereléssel, ahogy csak tőlük telik. — Én meg csak elnézem, hogy hogyan

¹ II. Szuleimán szultán 1526 április 23-án indult el Konstantinápolyból a magyar hadjáratba.

is fogna
nekik s
dolnak
házak
tudnak

A ka
látszik
adná ne
is nyern
nak tar
ziából
országba
a lengye
mondják
Bornemi
erdélyi
hajósok
Nikápoly
a Dunán

Burgio j
ménye n
katona e
nyira va
kér, hog

Tegnap
Öszentség
tettem e
kancellár
nak s a
Budára.
a pénz s

is fognak hát felkészülni a háborúra. Isten adjon nekik sok szerencsét a háborúhoz. Most arra gondolnak — mint már jelentettem — hogy az egyházak pénzét is felhasználják, de még ebben sem tudnak dönteni.

A kalocsai érsek azt írja, hogy a török — úgy látszik — fel akarja építeni Szalánkeményt. Bár adná nekik Isten ezt az örült gondolatot, mert ezzel is nyernénk pár napi haladékot. A király bizonyosnak tartja, hogy Csehországból, Morvából és Sziléziából meglehetősen segítséget fog kapni. A többi országból nem hinném, hogy jönné valami, ugyan a lengyel király és Ferdinánd főherceg követei azt mondják, hogy az ő fejedelmük is fog valamit tenni. Bornemissza úr azt hallja egy hivatalnokától, ki erdélyi birtokán szolgál, hogy a Dunán halászó hajósok Turn-Szeverinnél látták, amint a törökök Nikápolyból Belgrád felé hajókat vontattak fel a Dunán, még pedig jó sokat.

25.

Buda, 1526 június 5.

Burgio jelenti Sadoletonak, hogy a pápa pénzküldeménye már megérkezett Bécsbe. Egy elfogott török katona elbeszélése: a török már csak 6 napi jársnyira van a határtól. A király a tanácstól pénzt kér, hogy felkészülhessen a háborúra: ő szívesen kimegy, de tegyék ezt lehetővé.

Tegnap kaptam a hírt, hogy a pénz, melyet Öszentsége küldött, már Bécsben van. Rögtön jelentettem ezt Öfelségének, az esztergomi érseknek, a kancellárnak, Bornemissza úrnak s a kincstartónak s azt határoztuk, hogy lehozzatjuk a pénzt Budára. Már intézkedtünk is, remélem, hogy így a pénz szerencsésen megérkezik. A kalocsai érsek

naszádosai elfogtak négy ácsot, kik a török parancsából hidat akartak verni a Száván s az érsek az egyiket ide küldte Budára szerszámaival együtt. Ez elmondta, hogy a török már csak hat napi járányira van a határtól s ugyanezt jelentik mindennün, úgy, hogy egészen bizonyos, hogy nem telik belé több egy-két napnál s a szultán már a határon fog állani. E hó eleje óta az ország dolgai még rosszabbra fordultak, a zúzavar nagyobb, mint valaha, semmi tájékozódás, semmi rend s a védelemnek még előkészítéséhez sem fogtak hozzá. Végre a Felség összehívta a tanácsot, felajánlotta, hogy kivonul az ellenséggel ő is, hogy kész kockára tenni mindenét, még életét is, csak adják meg neki a lehetőséget arra, hogy a harctérre mehessen. Ezért kér most tanácsosaitól segítséget és tanácsot. A király után én szólaltam fel a külföldi követek nevében. Elmondtam, hogy nekünk, idegeneknek nem az a feladatunk, hogy a királyt tanácsokkal lássuk el afelől, hogy honnan szerezhetne pénzt, hanem az, hogy megsegítsük. Ezért már írtunk is fejedelmeinknek s reméljük, hogy a segítség meg fog érkezni. Hozzátettem még azt is, hogy engem itt már mindenki magyarnak tekint s ezért, mint magyar ember, adhatok tanácsot is. Én úgy látom — mondtam — hogy egyetlen biztos módja van annak, hogy a Felség pénzhez jusson s ez az adó. De én — mondtam — nemcsak tanácsot akarok adni, hanem én leszek az első, aki megfizetem az adót. Felbecsülöm vagyonomat s ezután felajánlok 500 aranyat. Azt mondtam nekik, hogy ezt nem az Őszentsége által küldött pénzből fizetem ki — mintha bizony volna más pénzem is, mint az. — Ha lesz csak 59 ember, ki példámat követi — s bizonyára akad még több is — akkor igen könnyen ki lehet segíteni Őfelségét nehéz helyzetéből. Ezzel befejeztem beszédemet s úgy láttam, hogy az az

eszterg
utánam
egy vá
ígerte, l
annyit.
is ugyan
úgyhogy
papiron
királyt
jól felsz
nehéz é
majd m
eladatta
fogad 50
várat. É
későn j
Morvábó
nem tud

Burgio
Lajos ki
milyen e
erdélyi sz
török va
János

Őfelség
urak má
tek abba
koznak
rendelték
is lemegy
azon fára
lehet —

esztergomi érseket kissé meghatotta, úgyhogy utánam ő ajánlott fel hatezer arany értékű rezel, egy vára elzálogosítását is 6000 aranyért s megígerte, hogy még más módon is fog szerezni ugyanannyit. Összesen tehát 18.000-t ajánlott fel. Mások is ugyanúgy cselekedtek, ki pénzt, ki anyagot ígért, úgyhogy körülbelül 30 ezer arany gyűlt össze — papíron. Ha meg is fizetik, akkor felszerelhetik a királyt a háborúra. Az esztergomi érsek még 1000 jól felszerelt gyalogost is felajánlott és négyszáz nehéz és könnyű lovast. Három-négy nap alatt majd meglátjuk, hogy mi lesz ebből... A királyné eladatta egy morvaországi várát, ennek árán fel fogad 500 nehéz lovast s a király is el akar adni egy várát. Én csak attól félek, hogy ez a segítség mind későn jön. Katonákat is várnak Csehországból, Morvából, Lengyelországból és máshonnan is, de nem tudom, hogy megjönnek-e idejében.

26.

Buda, 1526. június 13.

Burgio nuncius tájékoztatja Sadoletot arról, hogy Lajos király, a magyar urak s maga a nuncius milyen előkészületeket tesznek a török ellen. Egy erdélyi szász ember azt hallotta a bodonyi (viddini) török vajdától, kinek vendége volt, hogy Zápolyai János erdélyi vajda a törökkel összejátszik.

Ófelsége hadikészületeiről azt írhatom, hogy az urak már mind eltávoztak az udvartól s megegyeztek abban, hogy július másodikán megint találkozhatnak Ófelségével a táborban Tolnán. Ugyanezt rendelték el a megyéknek is. Ófelsége még akkor is lemegy a végekre, ha a török nem is jön. Most azon fáradozunk, hogy Ófelségét — amennyire csak lehet — jól szereljük fel, de oly kevés a pénz, hogy

lépten-nyomon a legnagyobb nehézségekbe ütkö-
zünk. Ami hír lesz a törökről, mind megírom, mert
a mai napig — június 12-ét írunk — még a határra
török nem érkezett. Mindenki azt hiszi, hogy a jövő
hó első hetében kell a török seregnek a határra
érnie s ekkorra a király is ki akar vonulni. Ófelsége
csehországi szolgálóból 500 főnyi gyalogsapatot
állít fel s reméli, hogy később még többet is kap
onnan, de ez az 500 már készen lesz, mikor Ófelsége
elindul... Tőlem is kérték, hogy állítsak még ki
4000 főnyi gyalogost, még pedig a király indulásáig,
én jól átgondoltam a dolgot s most felszerelék 1000
gyalogost, azokon felül, akiket a kalocsai érsekhez
már elindítottam... s ha szükség lesz rá, még 3000
gyalogost toborzok, sőt ha Ószentsége pénzéből
telik, még ennél is többet. A kapitányokat már fel
is fogadtam. Ha a török jön, készen találja Ószent-
sége katonaságát... Egy száz ember, Ófelsége
alattvalója, pár nappal ezelőtt Bodonyban (Viddin)
tartózkodott, Bulgária fővárosában s meghívást
kapott ebédre a török vajdához, az ottani parancs-
nokhoz. Mikor ebéd után már meglehetősen becsíptek,
vagy mint ő mondja, jó kedvük kerekedett, szóba
került a török háborús készülődése is s erre a vajda
így szólt száz vendégéhez: «Mi csak azért jöttünk,
hogy meglátogassunk benneteket». A keresztény
feleli: «Mi pedig nagyon várjuk már jöttötöket,
mert ha ti sokan vagytok is, mi sem vagyunk éppen
kevesen». S okos ember létére, felsorolta egymás-
után, hogy Ófelsége micsoda nagy segítséget fog
kapni rokonaitól, a többi keresztény fejedelmektől.
De a török így válaszolt: «Ez a segítség már későn
érkezik. Ti nem fogjátok tudni védeni magatokat,
mert magatok közt is viszálykodtok. A ti erdélyi
vajdátok (Zápolyai János) már is a mi pártunkon
van». «Hogy-hogy — mondja a keresztény — a vajda
a ti pártotokon volna, mikor már egész katonaságá-

val ha
vizonz
Nagy T
hanem
levele e
elfoglal
adjuk,
vagy n
szász er
dent Za
«Látját
találni».
mondha
lott. A
várta b
mondot
vajda le
országgy
hogy bá
országgra
tartása
a külföl
legyen a
ben. Az
testvére
de másf
a szultá
meg írja
mert Óf
Cseh- és
mert a
mással,
mászó l
ilyen hí
levél a
Krusi
nekem,

val harera készen áll Erdélyben?» A török meg viszonzá: «De bizony a vajda már ígéretet tett a Nagy Töröknek, hogy nem csatlakozik a királyhoz, hanem félre áll s a szultánnak kezében van a vajda levele erről, rajta a vajda saját pecsétjével. Mi majd elfoglaljuk az egész országot, aztán Zápolyainak adjuk, hozzá meg feleségül adjuk a szultán lányát vagy nővérét». Ezzel el is váltak egymástól. Ez a szász ember hazaérkezve, Erdélybe, elmondott mindent Zápolyainak. De ez csak nevette, s így szólt: «Látjátok, milyen furfangos a török, miket tud kitalálni». A szász megkérdezte a vajdától, hogy elmondhatja-e nyilvánosan azt, amit a töröktől hallott. A vajda gondolkodási időt kért, de a szász nem várta be a feleletet, feljött Budára s mindent elmondott a királynak. Ezt a gyanút megerősíti a vajda legújabb elhatározása is. Erdélyben ugyanis országgyűlést hívott egybe, melyen kijelentette, hogy bármi történjék is, ha a török be is tör Magyarországra, ő nem mozdul Erdélyből. A vajda magatartása miatt a király jónak látta magához kéretni a külföldi követeket, hogy adjanak tanácsot, mitévő legyen a Zápolyai ellen felmerülő gyanuval szemben. Az én véleményem az volt, hogy a vajdát és testvérét meg kell tartani a király pártján hűségben, de másfelől, a töröknél be kell őket feketíteni, hogy a szultán gyanuját felkeltsük ellenük. A vajdának meg írja Ófelsége azt, hogy ne veszítse el bátorságát, mert Ófelsége igen nagy segítséget kap külföldről, Cseh- és Németországból, ne veszítse el reményét, mert a keresztény fejedelmek békét kötöttek egymással, Ózsentsége pedig az összes Itáliában állomásozó hadakat elindította Horvátország felé. S más ilyen híreket kell vele elhitetni. Így is történt (a levél a vajdához el is ment).

Krusich Péter gróf nagy titokban azt mondta nekem, hogy egy tisztje boszniai várából azt jelenti,

hogy vagy tizenegy napja négy török foglyot ejtett s ezek azt vallották, hogy igaz ugyan, hogy a török megindult Magyarország ellen, de aztán a perzsa sah támadása hírére... visszavonult Konstantinápolyba, velük ment a Boszniában táborozó egész török haderő is s ott csak 500 lovast hagytak. Bár adná Isten, hogy így legyen a dolog, de lehet-e hinni a foglyok vallomásának? Én kötelességemnek tartom megírni a jó és rossz híreket egyaránt, úgy, ahogy azokat itt beszélnek.

Miközben e sorokat írom, hírnök jött Péterváradról, kit a multkor a király küldött Tomorihoz, hogy hírt hozzon a törökről. Ez most visszatérve a következő híreket hozta: a szultán Ploudinban van s körülbelül 20 nap mulva már Belgrádban lehet, Bali bég pedig 10 napon belül átkél a Száván. Előadta ezenkívül az ellenség sok más haditervét is. Én meg vagyok róla győződve, hogy ez az igazság és nem a jó hírek. Én itt állok egészen megzavarodva, mert nem látom, hogy a magyarok készülődnének a háborúra, nincs hadvezérük (igaz, hogy nemrégiben hívták Frangepán Kristóf grófot s valami német hadvezér után is küldtek¹) nincs egy fillérük, nem gondoskodnak élelmiszer beszerzéséről. De másfelől azt is látom, hogy ha készen állana most a Száva átkelőjénél 4000 gyalogos és 10.000 lovas, amennyit Tomori kért, akkor — lehet — megakadályozhatnánk, hogy a török átkeljen a Száván. Mert ha a török átlépi ezt a folyót, akkor igazán nem tudom, hol áll meg.

Épen most érkezett a pápa által küldött pénz.

¹ Ez Salm Miklós gróf volt (1459—1530), híres császári hadvezér (1529-ben, mikor a törökök először ostromolták Bécsét, e város védője), osztrák szolgálatban többször járt seregével Magyarországon, de francia szolgálatban nem állott. Burgio valószínűleg összetéveszti Frangepán Kristóffal, ki szolgált a franciáknál. (Ld. lejjebb 28. levél.)

Burgio y
dását: a
van a h
A király
ezüstjét
— A kir
rúra. —

Most
még ped
ezért elő
volt s n
négyezer
legutóbb
5000 kat
a Pétervá
három hó
csétlen o
megint i
már egy
mellett, s
már Szó
kém is, a
helyen s
is indult
ban vagy
nok, már
is állítot
nem len
vontat a
hajót.

A mol
jelenti, h

27.

Buda, 1526 június 18.

Burgio jelenti Sadoletonak a török további előhaldását: a nagyvezér már csak két napi járásnyira van a határtól, a szultán pedig Szófiában van. — A királyi tanács elhatározta, hogy az egyházak ezüstjét felerészben lefoglalják a hadjárat céljaira. — A király és az urak is erősen készülnek a háborúra. — Az ország közvéleménye a királyt okolja a bajokért.

Most már egészen bizonyos, hogy jön a török, még pedig a szultán személyes vezetése alatt... ezért előhívtam a kapitányokat, kiket felfogadtam volt s megbíztam őket, hogy állítsanak fel még négyezer embert azon a pénzen, amit Őszentsége legutóbb küldött, úgyhogy most Őszentségének 5000 katonája van Magyarországon, hozzászámítva a Péterváradon lévő ezeret s valamennyinek zsoldja három hóra ki van fizetve. Adja Isten, hogy e szerencsétlen ország megmaradására szolgáljanak. Tegnap megint írt Tomori. Behram basa és Ibrahim basa már egyesültek Bakich Pál vajda hajdani birtoka mellett, Szabáctól kétnapi járásnyira... s a szultán már Szófiában van. Ma reggel aztán jött egy rác kém is, aki saját szemével látta a két basát ezen a helyen s ki még azt is tudta, hogy a szultán már el is indult Szófiából s tíz-tizenöt napon belül Szabácsban vagy Belgrádban lesz. Bali bég, belgrádi parancsnok, már két hidat elkészíttetett, melyet már fel is állítottak volna, ha a folyó a nagy esőzésektől nem lenne annyira megáradva. A Dunán felfelé vontat a török száz mindenféle nagyságú és fajtájú hajót.

A moldvai vajda is küldött követet s levélben jelenti, hogy a szultán felszólította, hogy álljon min-

dig készen a támadásra s a tatárral való együttműködésre, ha majd a szultántól erre parancsot kap. Irja, hogy valami 50.000 tatár lovast vontak össze a Lengyelország és Moldva elleni támadásra, de ő nem engedelmeskedik a szultánnak, hanem kész tatárral-törökkel megütközni s már fel is ajánlotta segítségét és együttműködését a lengyel királynak. Ez a moldvai vajda fiatal ember, egyidős Lajos királlyal, igen heves és vakmerő.

A havasalföldi vajda azt jelenti, hogy Nikápolynál is áll egy török sereg egy basa vezérlete alatt s ez Havasalföldön keresztül Erdélybe fog betörni. Ezért a vajda nem segítheti Ófelségét. Ő volt az, aki a szultántól parancsot kapott arra, hogy a Magyarországon felé vezető utakat a török hadsereg számára kikémlelje. Ez is felemlíti, hogy a török hajókat vontat felfelé a Dunán.

Tegnap végre elhatározta a királyi tanács, hogy az egyházak ezüstjét felerészben tényleg lefoglalják s ma már hozzá is fogtak a kincsek beszédéséhez. Ebből a pénzből kell felszerelni a végvárat, ebből a pénzből kell felfegyverezni a királyt, ebből a pénzből kell előteremteni mindent, ami a háborúhoz szükséges... Adja Isten, hogy ne a török találja meg az egész pénzt — Budán. Az urak már mind elmentek, hogy a háborúra felkészüljenek s hiszem, hogy a hadsereg nagy része már július 2-ikán Tolnán lesz — ha ugyan nem lesz ott előbb a török. Ófelsége a király nagyon fogadkozik, hogy akkor is lemegy a táborba, ha egy szál ruhában kell lemennie. És valóban a jóakarát megvolna Ófelségében, csak épen minden egyebe, ami a háborúhoz szükséges lenne, nincs meg neki. Az urak is mind megteszik kötelességüket, sőt még a megszábot bandériumokon felül is állítanak ki katonát s még pénzt is ígérnek a királynak. Hogy meg is adják-e ezt, az már más kérdés. A pécsi püspök küldött négyszáz gyalogost, az

esztergo
világiak

Napre
János, a
ez igaz-
nem tud
vád, aká
a király
van, me
az ellen
eddig
már ilye
gondatlan
denki a
denki eg
bűnös, a
engedte,
kül, hog
volna s e
nem tud
hogy mo
megmara
elképzel
mégis m
sébe ker
hasson.

Hogy
következ
katona s
már ott
kezdik ö
katonát
az egyh
még akl
nagy a
amit te
igazságo

Mohács

esztergomi ígér ezret s így tesznek mind, egyháziak, világiak kivétel nélkül.

Napról-napra erősödik a gyanu, hogy Zápolyai János, az erdélyi vajda összejátszik a törökkel. Hogy ez igaz-e, vagy csak a félelem beszél az emberekből, nem tudom. Csak azt tudom, hogy akár igaz ez a vád, akár nem, igen-igen káros és rossz hatással van a király háborújára. Ófelsége maga is veszedelemben van, mert ép úgy kell félnie saját alattvalóitól, mint az ellenségtől. Most láthatja, hogy mire vezetett eddigi nemtörődömsége, most, mikor a veszedelem már ilyen közel van s mikor az ilyen rendetlen és gondatlan kormányzás hibáit és a felelősséget mindenki a másokra akarja hárítani. S most már mindenki egész nyíltan kezdi beszélni, hogy a király a bűnös, aki nem törődött saját dolgaival s aki megengedte, hogy az ő javait mások felemésszék, anélkül, hogy abból az országnak bármi haszna is lett volna s ezért jutott oly nagy szegénységre, hogy most nem tud felfegyverkezni a háborúra. Úgyannyira, hogy most a király ügye úgy áll, hogy ha az ország megmarad is — amit, hacsak Isten csodát nem tesz, elképzelni sem tudok és sohasem is tudtam — de, ha mégis megmaradna az ország, nem kis erőfeszítésébe kerülne Ófelségének, hogy itt király maradjon.

Hogy mit remélhetünk ettől a háborútól, azt a következők mutatják. A végvárakban : Titelben egy katoná sincsen, Újlakon szintén nincs, de az ellenség már ott áll a kapuban s bent az országban csak ma kezdik összeszedni az egyházak ezüstjét, hogy azon katonát fogadjanak fel e várak védelmére. Még ha az egyházak pénze fel is menne 100.000 aranyra, még akkor sem volna elég ehhez a háborúhoz, oly nagy a hiány mindenben. Én mindent megteszek, amit tehetek. Hígyje el Ószentsége, hogy a szingizságot mondom : ha nem lett volna Péterváradon

az az 500 gyalogos, kiket húsvétkor én szereltem fel s küldtem le oda a Szentatya költségén, ezen az egész vidéken nem lett volna katonaság és az egész végvidék el lett volna hagyatva.

A töröktől való félelmet tetézik a belviszályok. Verbőczy, kit a nádorságtól megfosztottak és száműztek, most 8000 emberrel szándékszik feljönni Budára, hogy hivatalát visszakövetelje s mondják, hogy erre Zápolyai vajda és testvére beszélték rá.

28.

Buda, 1526 június 19.

Burgio Sadoleto előtt újból ecseteli a magyarok hadi készülődését, helyesebben készületlenségét.

Tegnap a kalocsai érsek azt jelentette, hogy a török katonaság egy része már Belgrádban van s a hidak a Száván már félig készen állanak... Itt úgy állunk az előkészületekkel, hogy a király ma reggel egy nemesét el akarta küldeni Szalkai érsekhez Esztergomba, hogy a megyebelieket fegyverbe szólítsa s egy másikat a nádorhoz, de nem volt elég pénze e két ember utiköltségére, úgy, hogy nekem kellett azt megadnom a felség helyett. Elképzelheti Uraságod, hogy így vagyunk minden egyébbel is. Az egyházak ezüstjét ugyan már gyűjtik, de pénzt nem találtak náluk s most már nincs idő arra, hogy ebből pénzt verjenek. Ma reggel elhatározták, hogy körülhordozzák az országban a véres kardot, mint az itt szokás. Erősen hangoztatják, hogy hadbaszállanak mindnyájan s én el is hiszem nekik, hogy megteszik, de későn, rosszul vezetve, hijjával mindennek, ami kellene. Hogy ilyen módon mit tudnak majd csinálni, azt a jó Isten tudja. Hadvezérül meghívták Frangepán Kristóf grófot és Salm Miklós grófot, ki a francia király hadseregében szolgált, de sem az

egyik, sem
egy embe
vezérelni.
királyi ta
viseléshez
valaha eg
értenek a
hogy meg
kisebb do
s este a t
rodva me
miben, ni
Öfelsége
sem vesz
kozás csá
sem tiszt
Nincs eg
egyetlen
ható voln
Élelmisz
hogy gon
getjük s
tenni, mé
az ellen
napról-n
S ebben
amelyen
denki be
utakon
tudni, m
a saját
rohan a
állanak a
is, aki r

egyik, sem a másik nem akart jönni s most nincsen egy emberük sem, aki csak egy csapatot is el tudna vezérelni, nemhogy egy királyi hadsereget. Akik a királyi tanácsban ülnek, semmit sem értenek hadviseléshez és egy sincs köztük, aki látott volna valaha egy csupasz véres kardot. De ha már nem is értenek a hadvezetéshez, legalább azt adná Isten, hogy megegyezni tudnának egymás közt. Még a legkisebb dolgon is egész napokat el tudnak vitatkozni s este a tanácsülés végéztével még jobban összezavarodva megyünk szét. S ha végre határoznak is valamiben, nincs, aki végrehajtsa a határozatot. A király Őfelsége nem beszél a veszedelemről s talán észre sem veszi. Minden nap délig alszik s ezért a tanácskozás csak délben kezdődik. Senki sem fél tőle, senki sem tiszteli s a helyzet napról-napra rosszabbodik. Nincs egyetlen egy hajónk sem a Dunán, nincs egyetlen darab ágyunk, mely rendben és használható volna, kivéve azokat, amelyeket az urak ígértek. Élelmiszerről nem gondoskodnak s nem is jut eszükbe, hogy gondoskodjanak s noha ezt én is, mások is sürgetjük s mindenki jól tudja, hogy jó lenne valamit tenni, mégis, mert pénz nincs, az idő meg már rövid s az ellenségtől való félelem mindenkit megbénít, napról-napra növekszik a fejetlenség és zűrzavar. S ebben a felfordulásban el fogunk jutni egy határig, amelyen túl aztán nincs tovább s akkor majd mindenki belátja, mily tévedésben voltunk s hogy rossz utakon jártunk, de akkor már nem fogjuk többé tudni, mit csináljunk, mitévők legyünk s mindenki a saját feje szerint fog cselekedni. Lesz, aki belerohan a pusztulásba, lesznek olyanok is, akik megállanak a lábukon, ahogy birnak s akad majd olyan is, aki menekülni szeretne, de nem tud.

29.

Buda, 1526 június 24.

Burgio Sadoletonak a török újabb előhaladását jelenti. — A magyarok készülődése nagy nehézségekbe ütközik, de az ország hangulata kitünő: mindenki lelkesedéssel készül a háborúra.

A kalocsai érsek már arról értesít, hogy 50.000-nyi török sereg, mely rendszerint a szultán derékhada előtt szokott haladni s annak útját egyengeti, Belgrádba érkezett, a Száván hidakat vert s most készül a folyón átkelni. De aztán az történt, hogy a derék Száva folyó megemlékezett róla, hogy neki is kötelessége védelmezni azt a földet, amelyet átszel s mint a határok hűséges őre, egy éjszaka úgy megáradt, hogy elszakította és összetörte a törökök minden hídját, úgyhogy kénytelenek voltak megint pár napig a hidakon dolgozni. De az is megtörténhetik ép ezért, hogy a hidak most jobbak lesznek, mint a szerencsétlenség előtt voltak. De azért Isten és a Boldogságos Szűz, kinek oltalma alatt áll ez az ország, mellettünk harcolnak, mert a Száva áradása és a hegyekből leömlő víz, nagy területeket elöntött. Bár tartana ez az esőzés és áradás addig, míg a király serege összegyűlt. Itt mindenki, minden erejét megfeszítve dolgozik az ország védelmén, de minden munka nagy nehézségekbe ütközik s csak lassan halad, mert nincs pénz. Először arról kell gondoskodni, hogy honnan lehetne pénzt szerezni, aztán arról, hogy minő előkészületeket is lehetne tenni, mi mindent kellene beszerezni. A felség megparancsolta, hogy a határhoz közeleső megyék keljenek fel s fogjanak fegyvert, de nem tudom, vajjon engedelmeskednek-e? Főtisztelendő Uram, ha meggondolom, hogy milyen erővel jön a török s hogy milyen erőt állítunk ki ezzel szemben mi, félek, hogy az

ország is
lunk. Csá
hogy a n
lek, mind
indulnak
az elszán
járulna,
fogunk g
hatalmáv

Burgio S
sekről ér
csak a k
hadbavo
helyzete

Tomor
valami 2
s már k
ország f
hogy a
tengelye
ből arra
lik, mer
innen ak
keléshez
írják, ho
felé, Pé
fegyverk
csenek j
Ófelsé
déka, ho
mindig
jéből pé

ország is és mi is mind, kik itt vagyunk, elpusztulunk. Csak az az egy vigasztal engem valamelyest, hogy a magyarok apraja-nagyja, akivel csak beszéllek, mind el vannak szánva a háborúra s oly bátran indulnak országuk s maguk védelmére, hogy ha ehhez az elszánt akarathoz még a szükséges hadifelszerelés járulna, valóban reménykednék benne, hogy mi fogunk győzni. Bár adná meg ezt Isten az ő végtelen hatalmával.

30.

Buda, 1526 június 30.

Burgio Sadoletot a Száva védelmére tett intézkedésekről értesíti. — Pétervárad sorsa. — A nemesség csak a király személyes vezénylete alatt hajlandó hadbavonulni. — A pápai zsoldosok. — Az ország helyzete reménytelen: legjobb várható eredmény a Dráva-Száva-köz elvesztése.

Tomori azt jelenti június 29-ikéről, hogy a török valami 20.000 főnyi sereggel már átkelt a Száván s már két olasz mérföldnyirebe nyomult Magyarország földjére. Így hát elveszett az a reményem, hogy a Száva-vonalat megtarthatjuk. A törökök tengelyen magukkal hozzák a hajóhidakat, amiből arra következtetek, hogy Péterváradot elkerülik, mert félnek az ostromtól s a Dunát Váradon innen akarják átlépni. De az is lehet, hogy a drávai átkeléshez hozzák magukkal a hidakat. Erdélyből is azt írják, hogy a Dunán sok török hajót vontatnak felfelé, Pétervárad felé. Szeretném, ha a magyarok fegyverkezéséről jobb híreket mondhatnék, de nincsenek jó hírek.

Ófelsége a király még Budán van, de feltett szándéka, hogy táborba száll ő is. De már négy hónap óta mindig ezt igéri. Arra vár, hogy az egyházak ezüstjéből pénzt verjenek, pedig még az ezüstöt sem szed-

ték össze s ebből a pénzből akar aztán a király kíséretével együtt felfegyverkezni s ebből akarják a hajókat, hidakat, ágyúkat megcsináltatni, hogy az ellenséggel valóban szembeszállhassanak. Ófelsége parancsot adott ki, hogy a nádor és a kalocsai érsek szólítsák fegyverbe a határmenti megyék népét, tartóztassák fel az ellent s ha még lehetséges, akadályozzák meg a török átkelését a Száván. Ha pedig ezt már nem lehet, a folyón innen szálljanak szembe a törökkel. Véleményem szerint ez valóban jó gondolat volt, először azért, mert ha a törököt valóban megállítják, akkor Ófelségének ideje lett volna, hogy felkészüljön, de meg azért is, hogy ha Isten mindjárt a kezdetben győzelemmel koronázná a magyar fegyvereket, akkor az ellenség bátorsága megcsappanna. A nádor evégre távozott Budáról s mindenki azt hitte, hogy már is a végeken van. Tegnap aztán megjött Ófelsége titkára, kit Báthoryhoz küldött volt el azért, hogy megsürgesse s ettől a titkártól megtudtuk, hogy a nádor Pécssett van s izeni Ófelségének, hogy ő szívesen kimegy a török elé, de csakis olyan kísérettel és felszereléssel, amilyen Magyarország nádorát megilleti, mert ha neki esik baja a csatában, akkor megfutamodik az egész magyar sereg. Elősorolja a nádor jelentésében azt is, hogy mennyit áldozott ő már a királyi felségre, most tehát ő kér a felségtől háborúban tapasztalt katonákat és pénzt, hogy felfegyverkezessen. Kereken kijelenti, hogy jobbagyokkal nem harcol s *kéri, hogy a pénzt és katonákat küldjék Mohácsra, egy Pécs melletti faluba, ahol ő várni fogja őket.*

A kalocsai érsek, ki most Péterváradon van, megpróbálkozott vele, hogy fegyverbe szólítsa a megyék népét, de sikertelenül, mert a nemesek azt felelték neki, hogy nem kötelesek hadbaszállni, ha nem Ófelsége vezeti őket. Zsoldosa pedig nincs több Tomorinak ezer lovasnál és Ószentsége ötszáz gyalogosánál,

kéri tel
sabbán
vonuljo
géhez cs
nem tud
van egy
oly font
egy-két
Ófelsége
dönteni
ezerötsz
hagyatv
küldhet
nemesét
a megy
azt hisz
a népet
engedel
hogy a
akkor is
lovasná
Ófelsége
mert fé
hova-to
hogy m
den ter
Őszent
roztam
s remél
doltam
s őket
fejetlen
Morvál
nének k
jött a
Igy
nak s

kéri tehát Ófelségét, rendelkezék a lehető leggyorsabban arról, hogy most mitévő legyen : nyílt mezőre vonuljon-e és hová, feladja-e Péterváradot, Ófelségéhez csatlakozzék-e, vagy mit csináljon? Itt Budán nem tudják mit válaszoljanak neki, mert itt már alig van egy-két tanácsos. De nehéz dolog is határozni oly fontos ügyekben a királynak egymagában, alig egy-két tanácsossal! Egészen világos azonban, hogy Ófelsége kénytelen lesz Pétervárad feladása mellett dönteni, hacsak nem akarja Tomori kalocsai érseket ezerötszáz emberével veszni hagyni. Ez a vár magára hagyatva nem képes ellentállani, a király meg nem küldhet segítséget. Leküldték ugyan a király egy nemesét 200 könnyű lovassal, hogy szólítsa fegyverbe a megyék népét és csatlakozzék az érsekhez, de én azt hiszem, hogy, ha a kalocsai érseknek nem sikerült a népet behívni, akkor ennek még kevésbbé fognak engedelmeskedni. Némelyeknek az a véleménye, hogy a királynak azonnal hadba kell szállania, még akkor is, ha nem tudna többet magával vinni négy lovasnál s én is biztatom, ahogy csak tudom. De Ófelsége mindeztideig nem tudta magát erre rászánni, mert fél saját alattvalóitól. Én csak attól félek, hogy hova-tovább úgy megzavarodnak valamennyien, hogy mindegyik a saját ötleteit fogja követni s minden tervszerűség, minden rend felborul.

Ószentsége gyalogosai — kiket Morvában tobozoltam — számításom szerint e héten megérkeznek s remélem, ők lesznek az elsőek. Eleinte arra is gondoltam, hogy ha találnék hajókat, hajóra ültetem őket s őket küldöm a Duna védelmére. De itt olyan nagy a fejetlenség, hogy tartok tőle, mire ez a 4000 gyalogos Morvából ideérkezne hozzánk, Budára, mi elmenénk keresni őket Morvába. Csehországból is visszajött a király futárja. Nem tudom, mi jót hoz.

Igy áll tehát dolga ennek a szerencsétlen országnak s szerencsétlen királyának. Főtisztelendőség

bizonyos lehet felőle, hogy a legjobb eredmény, amivel ezt a háborút befejezhetjük, a Dráva-Száva közti egész terület elvesztése. Én ezt a területet már is úgy tekintem, mintha elvesztettük volna, amióta az ellenség átkelt a Száván. A Dráván inneni részt remélem, ez évben még megvédhetjük, ha Ófelsége idejében hadba száll s összegyűjti katonáit s ha van elég hajónk. Csakhogy elképzelni sem tudom, hogy Ófelsége idejében kivonuljon, katonáit összegyűjthesse s legyen elegendő hajója is a kellő időben. Én inkább azt hiszem, hogy Ófelsége vissza fog vonulni s mi elvesztjük azt is, ami a Dráván innen van...

Nem lehet tagadni, hogy Ófelsége élete veszélyben forog. Ha ugyanis nem megy le a harctérre, akkor saját alattvalói kezei közé kerül, aminek nem lehet jó vége, mert mindenki egész nyíltan őt és tanácsosait okolja az ország bukásáért. Ha viszont Ófelsége lemegy a harctérre egészen a Dráváig, csak rosszul felszerelve, készületlenül mehet le s előre látom, hogy az ellenségen kívül még saját alattvalói részéről is veszély fenyegeti még így is, mert mindenki elégedetlen vele. Különösen Zápolyai vajda és pártja vannak ellene, akik — ez a gyanu erősen tartja magát — összejátszanak a törökkel. Úgyhogy Ófelsége végre is kénytelen lesz az országból menekülni. Aki a királlyal megy, vesztébe rohan. Öszentsége és Főtisztelendő Uraságod talán ugyan azzal a mértékkel próbálják mérni Ófelségét, mint Spanyolország, Franciaország vagy Angolország uralkodóit, s azt hiszik, a «király» címnek Magyarországon is oly nagy a tekintélye, hogy bárminő helyzetbe kerüljön is a fejedelem,¹ mindig ki tudja

¹ Itt mindenekelőtt I. Ferenc francia királyra kell gondolni, aki a páviai vereség (1525 február 24.) alkalmával V. Károly császár fogságába esett, ahonnan csak 1526 március 17-én szabadult ki.

magána
teletet.
gondatl
denki g
nagyobl

Burgio
innen n
dályozz
rábeszé

A ka
mióta a
szágba,
napja.
szultán
Belgrác
mert s
séget, l
feljött
nem in
sem fo
bírjam
hamar
erre fe
jairól i
értük e

magának kényszeríteni az uralkodót megillető tiszteletet. De itt nálunk ez nem így van, mert II. Lajos gondatlan ifjú, kinek egy fillérje sincsen s kit mindenki gyűlöl lustaságáért, úgyhogy ott lesz a legnagyobb veszedelem, ahol ő megjelenik.

31.

Buda, 1526 július 5.

Burgio jelenti Sadoletonak, hogy a török a Száván innen megállott. Nincs a királynak pénze s ez akadályozza a hadikészülődést. A nuncius igyekszik rábeszélni a királyt, hogy menjen el a háborúba, mert addig nem mozdul az ország.

A kalocsai érsek legújabb jelentései szerint a török, mióta a Száván átkelt, nem nyomult beljebb az országba, hanem ugyanazon a helyen táboroz már 10 napja. Bali bég is csatlakozott az előhadhoz, de a szultán még több mint 4—5 napi járásnyira van Belgrádtól. Itt alig lehet készülödni a háborúra, mert semmi pénz sincsen. Morvából ígérnek segítséget, bár kellő időben jönné. Báthory István nádor feljött Budára s megmondta Ófelségének, hogy ha nem indul meg ő a török ellen, akkor a nemesség sem fog felkelni. Én mindent megteszek, hogy rábírjam a királyt az indulásra, de nem hiszem, hogy hamarosan mehetne, mert még egyáltalán nincsen erre felkészülve. Hírt kaptam Özsentsége gyalogjairól is, a csapat készen áll s ma reggel elküldtem értük egy emberemet, aki ide vezesse őket.

32.

Buda, 1526 július 8.

*Burgio értesíti Sadoleto*t, hogy a szultán már Belgrádban van, de a török sereg egyelőre tétlenül áll a határon.

A legújabb hír az, hogy Szuleimán szultán július másodikán megérkezett Belgrádba. A török seregnek az a része, mely már az országban van, megállott, s pár nap óta egy helyen vesztegel s nem mozgott akkor sem, mikor a mi lovasságunk ki akarta erőszakolni az összecsapást. Itt némelyek azt hiszik, hogy a török tétlenségének az az oka, hogy most van húsvétjuk, mások szerint pedig az, hogy nem akar semmit megkockáztatni, hanem megvárja, míg az egész hadsereg átkelt a Száván s csak akkor kezd komoly támadásba. Ófelsége még Budán van, de azt mondja, hogy még e héten táborba száll. Nem tudom, akad-e ember, aki ezt elhiszi neki, csak azt, tudom, hogy ha le akar menni a harctérre, akkor egyedül kell mennie s minden rendes felszerelés és haditerv nélkül. De még így is jobb, ha lemegy, mert akkor fegyvert fog a nemesség is és inkább menjen le egymagában, minthogy Budán várja meg, amíg a török odaérkezik.

33.

Buda, 1526 július 10.

Burgio megírja Sadoletonak, hogy a török — ügylát-szik — a határváratokat akarja felépíteni s csak azután nyomul be az országba.

A török szultán hadserege igen nagy, de — mint a kémek jelentik — gyenge és sok minden anyagot hoz magával az építkezéshez. Itt, Budán még semmi

intézke
köteless
Csak ig
Míg a l
dulnak,
hogy n
egyedül
lesz. H
kemény
lehet, e
nak Dr
jön a
Egyszó
delemb
Főtis
jesen r
nyos le
meg el
tőztatit
látom a
sincs, a
minden
nincsen
hajóink
sereg se
kodik
egy ol
dozik
radnak
fogy it
megy
végzőc
segíten
orvos,
megén
majd
ami n

intézkedés nem történt a király elindulására, pedig kötelessége lenne minél előbb táborba szállania. Csak igéri a Felség, hogy e héten lemegy a török elé. Míg a király nem megy, addig a nemesek sem mozdulnak, az urak pedig szintén nem jönnek, úgy-hogy nincs, aki a királyt kísérje. A Felség pedig egyedül menni nem mer, s ha elmegy is, már késő lesz. Ha a töröknek eszébe jutna, hogy Szalánkeményt vagy Eszék várát újra felépítse, akkor meglehet, ebben az évben még megtarthatjuk az országnak Dráván inneni részét. De ha egyenest Budának jön a szultán, akkor azt teheti velünk, amit akar. Egyszóval: király és ország a legnagyobb veszedelemben forognak.

Főtisztelendő Uram! Magyarország helyzete teljesen reménytelen és Főtisztelendő Uraságod bizonyos lehet felőle, hogy ebben az évben annyi marad meg ebből az országból, amennyit a töröknek méltóztatik meghagynia. Én bizony kétségbéejtőnek látom a helyzetet, mert tudom, hogy nekünk semmink sincs, ami a háborúhoz kellene, míg az ellenség mindenben bővelkedik. Nincsenek hadvezéreink, nincsen pénzünk, nincs haditervünk, nincsenek hajóink és nincsen nálunk semmi rend. Még a hadsereg sem gyűlt össze s az élelmezéséről sem gondoskodik senki. S ha együtt is lesz a sereg, mire lehet egy olyan hadsereggel menni, mely folyton lázadozik s melynek nincs semmi pénze? Együtt maradnak 10 vagy 15 napig, aztán az egyiknek elfogy itala, másiknak kenyere s erre az egyik elmegy erre, a másik arra s így fog az egész táborozás végződni. Én jól látom, hogy a bajokon nem lehet segíteni, mit tehetnék tehát egyebet, mint az orvos, mikor látja, hogy betege menthetetlen: megengedi neki, hogy egyék, ami jól esik, talán majd segít a természet. Ha a katonákat kifizettem, ami még e héten megtörténik s ha a királyt rá-

beszéltem, hogy menjen ki a haretérre, nem marad más hátra, mint hogy azt mondjam: talán megsegít benneteket az Isten... Őszentsége meghagyta, hogy azt a kevés pénzt, ami még nálam van, költsem el — a török elleni fegyverkezésre — s ha ez elfogyott, kérjek újból... Az új európai szövetségről¹ itt már napok óta tudnak s noha én még Főtisztelendő Uraságodtól nem kaptam erről hírt, mégis az eseményekből már régóta valószínűnek láttam ezt a ligát s már elő is adtam itt mindent Őszentsége védelmére. Most, hogy minden okot és motívumot ismerek, melyek a szövetséget szükségessé tették, most még könnyebb lesz a dolgom. E percben nincs itt senki az urak közül, de ha megjönnek, megteszem kötelességemet. A királyné nagyon érezte velem, hogy előre tudta az egészet, az ország miatt, de testvére, Ferdinánd főherceg miatt is. Ófelsége azt mondja, hogy a szövetség híre igen árt Magyarország ügyének.

34.

Buda, 1526 július 13.

Burgio jelenti Sadoletonak, hogy a török Pétervárad alatt tölti az időt s ezért talán lesz ideje a magyar seregeknek is összegyűlnie.

Ibrahim basa és Bali bég Pétervárad alá vonulnak. Ezt az ujságot itt jó hírnek tartják, mert igaz ugyan, hogy Pétervárad nem fogja magát tartani tudni, mégis ez arra mutat, hogy a török nem ismeri az utat Buda felé s különben is a vár ostroma egy ideig fel fogja tartóztatni az ellenséget. Az alatt

¹ A cognaci ligát érti, melyet 1526 május 22-én VII. Kelemen pápa, I. Ferenc francia király, Velence és a milanoi Sforza kötöttek egymással V. Károly császár ellen.

Isten seg
gyülekez
összegyű
Pétervár
ségbe, ha
csinál a

A nem
nem mer
nem köte
még e
ígéri, tér
ezt az o
a híre
gyűlésezi
nek-e, a
készülne
legalább
a király
vagy neg
látnak is
ha tekin
az orszá
vel végig
akkor ig
nem tar
Mi pedig
zépénél,
s ebből
üthet ki
látni vél
a villám
úgyhogy
védeni é
mennyei

¹ Szuli
és október

Isten segedelmével, a magyar sereg is talán összegyülekezik. Tomori érsek azt írja, hogy ha a sereg összegyűl, ez a tudat elég lelki erőt fog neki adni Pétervárad védelméhez. Engem csak az ejt kétségbe, ha elgondolom, hogy meddig jut el s mit csinál a török addig, míg a magyarok összegyűlnek.

A nemesek makacsul ragaszkodnak ahhoz, hogy nem mennek, míg a király nem indul, mert ez nem kötelességük. Feltéve már most, hogy a király még e héten (július 13—július 20.), ahogy azt ígéri, tényleg elindul, beletelik 10—15 nap, míg ezt az országban mindenütt megtudják. Ha ennek a híre megérkezik egy megyébe, akkor először gyűléseznek s tanácskoznak, hogy ők is elmenjenek-e, amivel eltelik megint 10 nap. Amíg felkészülnek s a táborba érnek, arra megint kell legalább 15 nap, úgy hogy egészen bizonyos, hogy a királynak nem lesz hadserege egy hónapon, vagy negyven napon belül, ha még oly buzgalommal látnak is most már a fegyverkezéshez. Már most, ha tekintetbe vesszük a török harci modorát, annak az országrésznek természetlenségét, ahol hadseregével végigmegy, az ellenséges hadsereg őrjási számát, akkor igen valószínűnek látszik, hogy ez a háború nem tarthat tovább, mint szeptember közepéig.¹ Mi pedig nem lehetünk előbb készen augusztus közepénél, még ha minden erőnket összeszedjük is s ebből is láthatja Uraságod, hogy a háború nem üthet ki másképp, mint ahogyan írtam... Én már látni vélem, hogy a török betör az országba azzal a villámgyorsasággal, mellyel háborúit víni szokta, úgyhogy még a Dráva átkelőit sem tudjuk megvédeni és igen könnyen megtörténhetik, hogy valamennyien megfutamodnak, mielőtt ellenséget egy-

¹ Szulimán szultán szeptember 12-én vonult be Budára és október 12-én hagyta el az országot.

általán láttunk volna ... Miközben e sorokat írom, hírnök jött Tomori érsektől, hogy a török már kilencedike dél óta Péterváradnál van, Bali bég és Ibrahim basa vezérlete alatt valami 35—40.000 emberrel. Az érsek a várban hagyott 1000 gyalogost (ebből 500 Ószentsége zsoldosa), tüzérséget, löszert s elegendő élelmet is. Ő maga pedig a síkon ütött tábornok lovasságával s ott próbálja tartani magát a török ellen, míg Ófelségétől erősítést kap. Adja Isten, hogy a király valóban küldhessen neki segítséget, de én nem látok erre semmi módot. Ha elveszítjük Váradot, Titelt és Újlakot, akkor nem marad már sok hátra a kegyelemdöféshez.

35.

Buda, 1526 július 16.

Burgio Sadoletonak újból megírja, hogy a török lassan nyomul csak elő s talán addigra összegyűl a magyar sereg is, úgyhogy az idén még megmenekül az ország a töröktől. — A pápai zsoldosoknak oroszlanrészük van a végvárok védelmében.

Valami kis reményt kezdek meríteni az ellenség lassúságából s abból, hogy erejét és idejét jelentéktelen váracskák ostromára pazarolja. Talán még sem olyan kétségbeejtő az ország helyzete, mint ahogy eddig képzeltem. A török seregnek az a része, mely átkelt a Száván, Pétervárad alatt áll, de még eddig nem ostromolja e várat, sőt inkább úgy hírlék, előbb valóban fölépítik Szalánkeményt, mely Várad és Belgrád között fekszik. Már természetes fekvése is védetté teszi e helyet, valaha város volt s falai még ma is állanak. Igen valószínű, hogy az ellenség hosszúnak tervezi a háborút. Lépésről-lépésre halad csak előre s nem akar döntő ütközetet megkockáztatni. A török ugyanis jól ismeri a király nagy sze-

génység
tak az
addigra
lalt egy
s aztán
majd a
lesz kat
elfoglal
ségekbe
annyisz
Úgy ve
látja a
leküldik
— ebbő
együtt
jöt rem
Talán-t
segíti ez
időt pa
összegy
évben.
az idén
hizelegh
az ellen
senki m
lemre, c
molja. K
sége fiz
is Ószer
ha nem
tartok.
még, v
hagyta
még. D
akkor a
nak 15
gost, v

génységét s jól tudja, hogy mily nagy kiadásai voltak az idén. Mire a király felkészül az ellenállásra, addigra a török felépíti Szalánkeményt s talán elfoglalt egy pár kisebb várat, mint Titelt és Péterváradot s aztán visszavonul. Az idén Belgrádban telet, de majd aztán tavasszal, mikor a királynak már nem lesz katonája, a szultán újra betör Magyarországra, elfoglal még nagyobb területet s még nagyobb költségekbe veri a királyt. Ezt aztán addig folytatja s annyiszor ismétli, míg elért mindent, amit akart. Úgy veszem észre, hogy a kalocsai érsek is ilyennek látja a török taktikáját. — Innen Tomori segítségére leküldik a Dunán Sárkány Ambrust 2000 gyaloggal — ebből 1000 Ószentsége katonája — hogy Tomorival együtt védjék a folyók átkelőit. Az érsek ettől sok jót remél s a csapat három nap múlva útra kél. Talán-talán Isten az ő végtelen kegyelmében megsegíti ezt a szerencsétlen országot. Az ellenség annyi időt pazarol el, hogy ha a magyar sereg ezalatt összegyűl, akkor nem kell félnünk többé ebben az évben... Főtisztelendő Uram! Ha Magyarország az idén megmenekül, Ószentsége valóban azzal hizeleghet magának, hogy ő mentette meg egyedül, az ellenség óriási hatalmával szemben. A mai napig senki más semmiféle előkészületet nem tett a védelemre, csak Ószentsége. Péterváradot a török ostromolja. Ki védi? 500 gyalogos, akiknek zsoldját Ószentsége fizeti már négy hónap óta; s a várat lőszerez is Ószentsége látta el. Újlak egészen üresen állana, ha nem védené 300 gyalogos, akiket a pápa pénzén ott tartok. Títelről nem tudom, mit mondjak, a mienk-e még, vagy már az ellenségé, mert mindenki odahagyta s nem tudom, hogy a segítség jókor jön-e még. De ha mégis tudja tartani magát pár napig, akkor az csak azért van, mert én küldtem a várnagynak 1500 aranyat, amiből felfogadhatott 100 gyalogost, vásárolhatott lőszert és más szükséges dolgokat.

Most leküldtünk 2000 gyalogost a Dunán. Ezek is Őszentsége katonái s ha ezek nem volnának — ugyan kit küldhettünk volna. Mert itten nincs még semmiféle katonaság és remélem az Úrban, hogy ha ez a 2000 gyalogos idejében érkezik, ezekkel és a már ott lent levő katonasággal a kalocsai érsek megakadályozhatja, hogy a török itt átkeljen a Dunán. Ha ez sikerül, akkor a török egyik szárnyát lekötöttük, mert nem fogja megkockáztatni az előnyomulást, ha a folyón nem tud átkelni. Őfelsége a király e héten (július 13—július 20.) okvetlenül kimegy s lépésben haladva előre, várja az ország katonáit s a külföldi fejedelmek segítségét.

Arra kérem Főtisztelendő Uraságodat, amire különben már sokszor kértem, hogy ne ütközzék meg azon a következetlenségen, mellyel én Magyarország helyzetét leveleimben megítélem: az előbbieken kétségbeejtőnek festve azt, most meg ismét reménykedve. De ezt a hangulatváltozást az események okozták. A kémek jelentéseiből ugyanis eleinte úgy látszott, hogy a török egy iramban egyenést Budára tör s nem vesztegeti idejét mással. S ha ez történt volna, itt olyan készületlenek vagyunk, hogy nem lett volna menekvés. De most, hogy Váradnak vette útját, az a színe a dolognak, hogy nem akar ellenséget hagyni háta mögött. S épen ezért reménykedünk, hogy azalatt elég idő lesz arra, hogy az ország összeszedje magát a védelemre. De még abban a kétségbeesésemben is buzgón folytattam a hadi készüléteket.

Joannes
papai s
letonak,
magyar
Csehors
ség. Fő

Magy
megjav
ellen eg
Tolnán
katonak
készülv
szerinte
ség Mon
hiszem
Őfelség
egytől f
mert íg
hatalma
törökök
gondola
ról kiv
kisérete

36.

Buda, 1526 július 22.

Joannes Verzelius — Sadoletonak rokona, aki a pápai segélypénzt hozta Budára — megírja *Sadoletonak*, hogy a király végre elindult a török ellen, a magyarok is indulnak s a király többi országaiból — Csehországból, Morvából, Sziléziából is — jön segítség. Félős azonban, hogy a nemesség rátámad az urakra.

Magyarország helyzete az utóbbi napokban kissé megjavult, mert Ófelsege végre megindult a török ellen egypár úr és nemes kíséretében, tíz nap alatt Tolnán lesz, ahova meg kell jelennie az egész ország katonaköteles népének. Az egész ország fel van készülve a háborúra s harcrakészen áll, úgyhogy — szerintem — ez évre kivédjük a támadást. Jön segítség Morvából, Sziléziából, Csehországból is és én azt hiszem Főtisztelendő Uram, hogy 15 napon belül Ófelsegének 50.000 katonája lesz . . . Csak attól az egytől félek, hogy a nemesek rátámadnak az urakra, mert így, ha együtt vannak a nemesek, nagyon hatalmasok. Ha majd a magyarok előnyomulnak s a törökök visszavonulnak, lehet, hogy valami megfontolatlanságot követnek el. Mikor a király Budáról kivonult s elindult a táborba . . . sok úr volt kíséretében, felszerelésük igen szép és gazdag volt.

37.

Buda, 1526 július 26.

Burgio nuncius Sadoletonak beszámol a király útjáról s Pétervárad ostromáról, melyet a védősereg oly vitézül védelmez, hogy a töröknek ágyúival és aknákkal kellett megpróbálkoznia. A háború szerencsétlenül fog végződni. A pápai zsoldosok fizetése körüli nagy nehézségek.

Utolsó leveletem július 16-án írtam s azóta — igaz, nem kis fáradsággal — keresztül tudtam vinni, hogy a király Ófelsége végre július 20-ikán elindult Budáról a táborba. Első állomása vagy két olasz mérföldnyire van innen, hol még most is táborozik Ófelsége, tegnap meg a királyné utazott el s most a király táborától vagy egy mérföldnyire, Csepelen tartózkodik. A király meglátogatta a királynét, hogy elbúcsúzzék tőle s aztán mindketten folytatják útjukat: a király Tolna felé megy, a királyné Pozsonynak tart. A király kísérete mintegy 2500 gyalogos, 200 nehéz és körülbelül 1000 könnyű lovasból áll s már azt is jelentik, hogy a megyék nemessége is megmozdult s a király táborába igyekezik... Megérkezett Budára a boszniai püspök, kit Tomori érsek küldött s elbeszélte, hogy a török már 15-ike óta ostromolja Titelt. Az első roham ezen a napon délben volt, a vár s ugyanakkor a Duna átkelője ellen, melyet az érsek a folyó innenső partjáról védett. A támadás heves volt, a török nagy erőket vetett harcba s a küzdelem Titelnél is, az átkelésnél is igen kemény volt. A várbeliek vitézül védekeztek és sok janicsárt megöltek — mint mondják 1000-nél is többet. De azok is derekasan ellenállottak, akik az átkelőt védelmezték, pedig csak 40 kis hajójuk volt — mint ők mondják: naszadjuk — alig 1000 lovasuk és 3000 paraszt katonájuk és egy török hajót sikerült

is elsül
niök. A
mindak
csai érs
kezheti
100 a m
hajóra l
hogy el
lebbihez
szik. Ig
török t
táboroz
maradt
mit ér a
Követk
zódott
lemehe
tak má
helyzet
ugyana
hatalm
megism
ben, ho
nem na
keztek
tősen s
tartott
megvá
lyett
ágyúk
ezután
remén
lesz ös
kedik
a kirá
mely
a tö

is elszüleszteniök, néhány törököt pedig megöl-
niök. A mieink közül csak 8-an estek el . . . A csata
mindakét helyen estig tartott, de éjjel aztán a kalo-
csai érsek látva, hogy ily csekély erővel nem véde-
kezhetik a török hatalmas flottája ellen, melyet
100 a mienkhez hasonló naszádra, 23 gályára és más
hajóra becsülnek, hadi tanácsot tartott s elhatározta,
hogy elhagyja ezt az átkelőt s visszavonul a legköze-
lebbihez, mely ettől vagy két mérföldnyire fe-
szik. Így is történt. A péterváradai átkelő tehát a
török hatalmában van. Tomori érsek már Bácsott
táborozik s azzal a kevés emberével, akije még meg-
maradt, próbálja feltartóztatni az ellenséget. De
mit ér az a pár ember a török óriási erejével szemben?
Következő hétfőn (július 16-án) aztán a török elhú-
zódott Titel alól úgyannyira, hogy a várbeliek
lemerhettek a Dunához vizet merni s gondoskodhat-
tak más egyébről, mire szükségük volt. Ez volt a
helyzet egészen kedd délig, mikor is a törökök —
ugyanabban az órában, mint mult vasárnapon —
hatalmas erővel megtámadták a várat. A rohamot
megismételték most még egyszer, abban a remény-
ben, hogy könnyen bevehetik a várat, mert a bástya
nem nagyon magas. De a várbeliek igen vitézül véde-
keztek, tüzéséggel és puskával s megöltek meglehe-
tősen sok janicsárt. Ez a csata is az éjszaka beálltaig
tartott. Szerdára azonban (július 18-ára) a török
megváltoztatta taktikáját: az eddigi kényszerű he-
lyett most a tüzéség kezdett dolgozni s a török
ágyúk négy oldalról bombázzák a várfalakat. Hogy
ezután mi történt, még nem tudjuk, de nincs sok
reményünk, mert a vár nagyon gyenge s könnyű
lesz összelövedőzni. A kalocsai érsek abban remény-
kedik, hogy 8—10 napig még tarthatja magát. Ha
a király megadja az érseknek azt a 10.000 gyalogost,
melyre szüksége van, akkor Tomori meg tud ütközni
a török flottával, visszaszerézheti a péterváradai

átkelőt és felmentheti Titelt. Most itt Budán épen arról tárgyalnak, hogy mennyi segítséget tudnak neki küldeni. Nem tudom, hogy mit határoznak. Eközben, minthogy a kalocsai érsek az átkelőt elvesztette, a török elpusztítja Futakot, mely pedig derék kis város más városokat is a Dunától délre. Pétervárad megmaradását nem remélem, mert a király szárazon nem küldhet segítséget, de a Dunán sem, mert nincs készen hajónk, sem pedig katonaság nem áll rendelkezésre más, mint Öszentsége gyalog csapata, úgyhogy — véleményem szerint — délibábot kergetnek ezzel a tanácskozással. Megint csak azt mondom, hogy a Dráva és Száva közti területet elvesztettnek kell tekintenünk. A király a Dráva-vonalat akarja tartani talán meg tudja védeni az átkelőket, ami azonban egyáltalán nem könnyű feladat. S ha látjuk azt a rendetlenséget, azt a tanácstalanságot, azt a szegénységet, ami Ófelségét körülveszi, akkor a Dráva megvédését is inkább az ellenség gyávaságától remélhetjük, mint bármi mástól.

Én felkészültem arra, hogy Ófelségével, a királlyal magam is táborba szállok s vártam, hogy Ófelsége felszólítson arra, hogy elkísérjem... De Ófelsége úgy vélte, hogy nekem Budán kell maradnom, míg a pápai katonaság zsoldját ki nem fizetem s aztán, majd ha szüksége lesz valamire, Ófelsége megírja nekem, hogy mit kell tennem. Tehát Budán maradok. S mert már magamról beszélek, elmondom még egyszer Uraságodnak, hogy, ha a zsoldosokat kifizettem, ami még e héten megtörténik, itt maradok s ezután már nem lesz más feladatom itten, minthogy szemléljem e háború folyását s megvárjam kimenetelét. Adja Isten, hogy szerencsés véget érjen ez a küzdelem, de én nem tudom magam reménnyel kecsegtetni. Ha Öszentsége parancsolja, úgy itt maradok a háború végéig.

Ez a háború két hónapig fog tartani. De aztán

könyörg
ború be
bizatást
az én v
god, ho
csétlen
sége p
hónapi
kapják
El is jö
a zsoldo

Szóba
semmire
hogy az
őket, ho
s én vis
s ami m
dosokká
bujtoga
janak e
Úgyhog
tőlem z
lett vol
katonák
telen v
váltom
aranyak
dók mo
zetek e
jával n

Ebből
milyen
fizetek,
hanem

¹ Meg
zsoldosol

könyörgök Főtisztelendő Uraságodnak, hogy a háború befejeztével mentsenek fel engem ettől a megbízatástól, ettől a tehertől, mert megvallom, nem az én vállmraa való. De lássa Főtisztelendő Uraságod, hogy micsoda emberekkel van dolga szerencsétlen Burgio bárójának... Felfogadtam Őszentése pénzből gyalogosokat, előre kifizettem másfél-hónapi zsoldjukat s megígérttem, hogy ismét megkapják zsoldjukat a másfél hó elteltével, itt Budán. El is jöttek most, hogy a másfél hónap eltelt, kérték a zsoldot, de nem akarták elfogadni az olasz aranyat.

Szóba hoztam ezt Őfelsége és tanácsosai előtt, de semmire sem mentem így sem és végre is belátva, hogy az egész teher az én vállamon marad, kértem őket, hogy cseréljék be pénzemet magyar aranyra... s én visszaváltom 20 nap alatt. Egy fillért sem adtak s ami még rosszabb, egy valaki összejátszott a zsoldosokkal — akit nem kell megneveznem — s felbujtogatta őket, hogy még magyar aranyat se fogadjanak el, hanem csak váltópénzt s így is történt.¹ Úgyhogy kicsibe mult, hogy nem idegenítették el tőlem zsoldosaimat, ami az én károm és szégyenem lett volna, mintha bizony arra kellenének nekem a katonák, hogy az én szőlőmet védjék meg. Kénytelen voltam becsületszavamat adni, hogy visszaváltom az itáliai pénzt és így végre sikerült magyar aranyakat szereznem. A zsoldosok tisztjei is hajlandók most már magyar aranyat elfogadni s ma kifizetek ezer katonát. A többi háromezer ember zsoldjával nem tudom még mi lesz majd.

Ebből láthatja Főtisztelendő Uraságod, hogy milyen az én helyzetem itten. Segítem őket, arannyal fizetek, de ezért nemhogy köszönetet nem kapok, hanem még bosszúságom, gondjaim vannak vele s

¹ Meg kell jegyeznünk, hogy ezek a Morvában toborzott zsoldosok voltak, nem magyar emberek.

szégyent is vallok. Uram, én az igazat mondom. Néha bizony jó lenne, ha a külföldi követ érzéketlen lenne. Megvallom, kedvem lett volna nem egyszer elmenni a pénzzel s itt hagyni őket azzal az összeggel, amit rájuk eddig költöttem...

Azt mondják, hogy a Nagy Török már itt van Magyarországon, Szalánkemény várában a Száván innen, melyet újból felépített s igen megerősített... Tomori érsek a boszniai püspök útján titokban arra akarta rávenni a királyt, hogy küldjön követet a szultánhoz s kérjen békét, ha másképp nem lehet, még adófizetés árán is. Azt hiszi, hogy a török (hajlandó erre), vissza is fordulna és Pétervárad a mi kezünkön maradna, mert az éhség kényszeríti rá a török sereget, s mert elég dicsőséget aratott a szultán már így is. Ebből láthatja Főtisztelendő Uraságod, milyen eredményt vár a kalocsai érsek ettől a háborútól. Az urak ugyan mind nagyon szívesen fogadnák ezt a békét, de ezt nem merik mondani, mert nincsenek még mind együtt és félnek a nemességtől. Nem tudom, mire fog ez vezetni.

Miután e leveletem befejeztem, megérkezett ide egy ember az ostromlott Péterváradból, aki éjnek idején kötélén leereszkedett a várfalon, átúszta a Dunát és idejött Budára. Ez is ugyanúgy beszéli el a két csata történetét, ahogy a multkor megírtam. Azt mondja, hogy sok török pusztult már el, a várbeliek pedig oly sok zsákmányt ejtettek, hogy tele van vele az egyik torony. A várbeliek erősen bizakodnak s nincs is hiányuk semmiben, de az ellenség tüzésége nagy kárt tesz a bástyákban, már negyven rést ütött a vár falában, de a védők újból felépítik a ledöntött részeket. A vár még egy pár napig tarthatja magát, ha a Felsőség segítséget küld nekik. Ófelsége másodszor is megparancsolta, hogy Sárkány Ambrus menjen Pétervárad segítségére Őzsentsége 2500 gyalogosával. Tegnap nagy-

neheze
bálom
is szer
Isten,

Burgio
várad

Már
s hogy
messze
katona
denün
jon id
az ujsá
rével,
beizen
el báto
pedig
vanna
várat.
összeb
az ő m
legyer
szenvo
mán s
jaival
s ha
próbá
mond
erőt a
ki tu
le is

nehezen kifizettem 1000 katona zsoldját, megpróbálom kifizetni a másik ezerét. Hajókat és ágyúkat is szerelnék fel számukra nagy sebbel-lobbal. Adja Isten, hogy idejében megérkezzenek.

38.

Buda, 1526 július 31.

Burgio a király útjáról ír *Sadoletonak* s Pétervárad ostromáról. Zápolyai György már megérkezett. Az összegyűlt sereg állapota.

Már megírtam, hogy Ófelsége elutazott Budáról, s hogy pár napig Érden tartózkodott, Budától nem messze. Most úton van Tolna felé, hova az ország katonaságát fegyverbe szólította. Most már mindenünnen indulnak csapatok, de nem tudom, vajon idejében meg is érkeznek-e. Péterváradról az az ujság, hogy a kalocsa: érsek azzal a néhány emberével, aki most mellette van, lement a várhoz s beizent a védőkhöz, biztatva őket, hogy ne veszítsék el bátorságukat, mert már jön a király. A védősereg pedig visszaüzent, hogy erősen bizakodnak és el vannak szánva arra is, hogy mindhalálig védik a várat. Ezután, mikor a török a várfal jó részét összebombázta, megint vívtak két csatát is és Isten az ő nagy kegyelmében úgy akarta, hogy a mieinké legyen a győzelem, míg az ellenség nagy veszteséget szenvedett s egész megzavarodott. Végre is Szulejmán szultán maga jött fel Péterváradhoz janicsárjaival s még egy újabb rohamra adott parancsot s ha így nem tudják bevenni a várat, akkor megpróbálják aláaknázni és a levegőbe röpíteni. Mit mondjak ehhez! Isten adjon a mieinknek elegendő erőt az ellenálláshoz. — Nagy nehézségek árán végre ki tudtam fizetni 2000 gyalogos zsoldját s ma már le is küldtem őket a harctérre. A nehézséget az

okozta, hogy nem akarták elfogadni az olasz aranyat, magyar aranyom vagy váltópénzem pedig nem volt. Holnap vagy holnapután megérkezik ide Morvából más kétezer emberünk. Igyekezni fogok, hogy a lehető leggyorsabban felszereljem és leküldhessem ezeket is a harctérre. Ideérkezett a király egyik titkára is, aki Csehországban járt segítségért s azt mondja, hogy 6000 gyalogos jön, kiknek tegnap már el is kellett indulniok Prágából.

Zápolyai György, János vajda öccse sok embert toborzott össze. Van most neki 4000 morva gyalogosa, jó sok lovasa s ezenkívül jobbágyait is hozza. Ha ezt a haderőt jóra használja, akkor nagy segítség, de vannak, akik félnek tőle. Én nem tudom, hogy mit gondoljak róla, csak várom az eseményeket.¹ Lengyelországból az a hír jött, hogy valami 8000 tatár tört oda be, akik a moldvai hegyek (a Kárpátok) felé igyekeznek s azt gyanítják, hogy Magyarország ellen vonulnak. Ha ez igaz, akkor igen rossz hír, de egy moldvai követ viszont, aki most jött onnan, semmit sem szólt az egész tatár betörésről. Ha Főtisztelendő Uraságod még emlékszik rá, pár hónapja megírtam, hogy rendbe akarom hozatni a királyi ágyúit, melyek félre vannak dobva s most hasznavehetetlenek. 18-at már ki is javíttattam Öszentsége pénzén s most, hogy a harctérre kellett a királyi Felségnek mennie, nem állott rendelkezésére más tüzéség, mint ez. Öfelsége annak idején 4000 aranyat fizetett az ágyúk rendbehozására. A pénz elment, de az ágyúkat nem javították ki, s amit Öfelsége nem tudott megcsináltatni 4000 aranyával, azt én megcsináltam 600 forinton, ami ebben a rossz pénzben nem ér 200 aranyat sem. Így fosztogatják ezt a szerencsétlen országot. Az urak

¹ Zápolyai György egyike volt a mohácsi csata vezéreinek, a derékhadat vezette Tomorival s ott esett el a harctéren.

három
a királ
mindig
tanács
kozni
Báthor
és Zápo
a megy
sal me

Bur

Nagy
tisztel
várado
még ha
gyalog
fizetve
módom

Burgio
hősies

Ma
A törö
tottak
A ben
vonult
beözö
a mag
ember

három hadvezért (kapitányt) akartak kineveztetni, a királyt pedig megesketni és kötelezni arra, hogy mindig azt fogja tenni, amit e három vezér és a tanácsosok mondanak neki. A király előbb tanácskozni akar a királynéval. A három vezér lenne Báthory István nádor, Tomori Pál kalocsai érsek és Zápolyai János erdélyi vajda. — Verbőczy István a megyékben gyűjtött katonákat s valami 6000 lovasal megy a kalocsai érsekhez.

39.

Buda, 1526 augusztus 3.

Burgio Sadoletonak Pétervárad elestét jelenti.

Nagyon szeretném, ha jobb hírt mondhatnék Fő-tisztelendő Uraságodnak, mint amit írok. Péterváradot a törökök elfoglalták. — Ma kifizettem a még hátralévő «lengyel» (Morvaországban gyűjtött) gyalogság zsoldját is. Mind a 4000 katona ki van fizetve 3 hónapra, s én megtettem mindent, ami módomban volt.

40.

Buda, 1526. augusztus 5.

Burgio részletesen leírja *Sadoletonak* Pétervárad hősiességét és elestét. A király készülődik, de titokban a menekülésre is gondol.

Ma már többet írhatok Pétervárad elestéről. A törökök aláaknázták a vár bástyáit, tüzet gyújtottak alá s így romba döntötték az egész falat. A bennlévő védősereg erre a vár közepén lévő piacra vonult s fegyverrel kezében vitézül ellenállott a beözönlő töröknek. Azt mondják, hogy térdig ért a magyarok és törökök kiömlő vére. Csak 90 magyar ember maradt életben ebben a küzdelemben s

ekkor ezek a templomtoronyba vették be magukat, mert egyedül csak ez maradt meg épségben az épületek közül, úgy hogy a törököknek szerződéssel kellett őket onnan kihívni, melyben életüket meghagyták nekik s ezt becsületszóval fogadták meg. Mikor előjöttek, egy szál ingben elküldték őket a kalocsai érsekhez. A többieket azonban, kik sebesülve, vagy már halálukon is voltak, lefejezték és a Dunába dobták. A törökök még ugyanebben az órában tovább vonultak a Dunán Újlak felé, mely négy magyar mérföldnyire van Péterváradtól s odaérkezve a flotta meg a szárazföldi haderő egyesültek a már ott lévő török katonasággal, együttesen támadásba kezdtek, s azt hisszük, hogy mostanig már el is foglalták Újlak várát, mert abban nincs több 600 gyalogosnál, melyből 300 Ószentsége katonája s jöllehet a vár kétszer oly nagy, mint Pétervárad, nem oly erős és lehetetlen, hogy az ostromot kiállja. Hogy mit csinál aztán a szultán, ha Újlakot elfoglalta, azt senki sem tudhatja. Némelyek azt, hiszik, hogy visszafordul (s hazamegy), mások viszont azt mondják, hogy tovább nyomul előre. De ha az történik, hogy valóban előrenyomul, akkor igazán lehetetlennek tartom, hogy ellenállhassunk. Több nap kell még ahhoz, hogy a király egyesítesse minden katonáját. A király azt mondta nekem, hogy lemegy Tolnára s megakadályozza, hogy a török a Dráván átkeljen, ha pedig ez nem sikerül, akkor Szlavóniába szeretne visszavonulni, még pedig két okból. Először is, mert Szlavóniában van a zágrábi püspök és a horvát bán, Batthyány Ferenc, kiket leghívebb embereinek tart s mert itt kell a legkevésbé félnie alattvalói ármányaitól, másfelől pedig azért, mert e tartományban igen sok vára van neki is és Ferdinánd főhercegnek is... A kalocsai érsek összegyűjtött 4000 lovast s valamennyien megesküdték, hogy

nem
valam
A kirá
tervük
meg o
nak s

A k
közli
Ószent
segítse
s amin
is elfo
ból, k
a törö
ket le
Ófelsé
határo
szeret

Burgio

Meg
egy k
a törö
a vár
ahogy
amit
egész
egész
míg a
a kil
Ószent
szere

nem távoznak el Bácsról s nem hátrálnak, míg valamennyien el nem estek. Kétségbeesett terv. A király megparancsolta, hogy tegyenek le erről a tervükről s ha már meg akarnak halni, haljanak meg ott, ahol ezzel többet használnak (az országnak s a kereszténységnek).

A király futárt küldött hozzám, nagy titokban közli velem menekülési tervét s azt kéri, ajánljam Öszentségének, mert már nincs más reménye: segítse őt meg Öszentsége, amennyire csak lehet s amint már eddig is tette. A mi katonáink közül is elfogtak ötszáz lovast a kalocsai érsek csapatjából, kik átúsztattak a Dunán és portyázni akartak a török megszállta területen. A törökök egy részüket levágták, a többit foglyul ejtették. A királyné Öfelsége még Budán van s nem tudja magát elhatározni, hogy elutazzék s én azt hiszem, akkor szeretne majd távozni, mikor már nem igen lehet.

41.

Buda, 1526 augusztus 5.

Burgio nuncius Sadoletoval még egy másik menekült előadását is közli Pétervárad ostromáról.

Megérkezett ide, Budára a péterváradi védősereg egy katonája, egyike annak a 90 embernek, kiknek a török szabad elvonulást engedett. Ez is elmesélte a vár bevételét, még pedig majdnem ugyanúgy, ahogyan azt a multkor már leírtam. Még fontosabb, amit a török hadjárat céljáról mond: a törökök egész nyíltan hirdetik, hogy el akarják foglalni az egész országot s hogy nem fordulnak addig vissza, míg a magyar királlyal meg nem ütköztek. E között a kilencven megmenekült katona közt van egypár Öszentsége zsoldosai közül. Vitézségük jutalmául szeretném őket újból rendesen felruházni, de nem

tudom, fog-e ez sikerülni. Újlakból menekült gyalogosok azt beszélik, hogy a város már romokban hever s hogy ebben az órában valószínűleg már ez a vár is török kézen van. A pápai lovasokról azt beszélték, hogy az ellenség mind az 500-at teljesen megsemmisítette, pedig valóságban nem pusztult el több 25—30 lovasnál, a többi megmenekült s szerencsésen eljutott a kalocsai érsek táborába. Tomori nagyon panaszkodik, hogy minden jóvedelmét elvesztette: kalocsai és bácsi érsek volt s a Szerémség királyi kapitánya. De a Szerémség többé már nincs a király kezén, a bácsi érsekség már szintén nem jóvedelmez semmit Tomorinak s így hivatalának is, érsekségének is vége. Ezért Ófelségétől más kapitányságot és más püspökséget kér. Csodával határos, hogy ez a szegény ember még mindig tartja a végvidéket, pedig úgyszólván, semmi hadserege sincsen.

42.

Buda, 1526 augusztus 6.

Burgio Sádoletonak Újlak vára elvesztését kénytelen jelenteni. — A király pénzt kért a nunciustól, aki a pápai pénzt neki akarja juttatni.

Tegnap (augusztus 5.) késő este jött a hír, hogy Újlak valóban elveszett s a többi kisebb vár is egészen Erdődig. Ez az Erdőd a Drávától egy magyar mérföldnyire fekszik s a király, aki azért megy le, hogy a Drávavonalat megvédelmezze, csak most kezdi sürgetni a királynénál, hogy Ferdinánd főhercegtől Bécsből tüzéséget kérjen. A szerencsétlen király azt írta nekem, hogy ha egy kevés pénz még van nálam, küldjem el neki. Talán ez lenne valóban a leghelyesebb, ha azt a kis pénzt, ami még nálam van, elküldöm neki... mert valóban jó cselekedet az, megsegíteni egy királyt, mikor ilyen nehéz

helyze
menni

Burgio
zást k
s prób
rábírn
den te
s ezér
mert i
s a sze
követ
Neki a
is Leng
gon, é
— Laj
része v

Ma l
ben ar
ország
semmi
got tu
Magya
ország
segítség
nem i
fegyver
Lengy
is —
való l
Kelem
Miklós
lyal, a
arra, l

helyzetbe jutott. (Igaz, hogy ezzel nem fog sokra menni.)

43.

Buda, 1526 augusztus 13.

Burgio nuncius Sadoletonak. A nuncius azt a megbízást kapta a pápától, hogy menjen Lengyelországba s próbálja ezt az országot a magyarok megsegítésére rábírní. De Burgio megírja Sadoletonak, hogy ő minden tettében a szentszék becsületét tartja szem előtt s ezért most már nem mehet el Magyarországról, mert innen már úgylis mindenki menekülni szeretne s a szentszék tekintélyének ártana, ha éppen a pápai követ adná meg a jelt az általános menekülésre. Neki a háború végéig itt kell maradnia. Különben is Lengyelország nem hajlandó segíteni Magyarországon, éppen az imént öt éves békét is kötött a törökkel. — Lajos király már Tolnában van s a nemesség egy része vele van, de a seregben semmi fegyelem nincsen.

Ma kaptam meg Főtisztelendőségem levelét, melyben arról értesít, hogy Őszentsége engem Lengyelországba akar küldeni. Én nem vonom ki magamat semmiféle feladat alól, ha azzal valami hasznos dolgot tudok elérni, de ebben a pillanatban úgy állanak Magyarország ügyei, hogy ha *most* mennék Lengyelországba segítséget kérni a magyarok számára, az a segítség már nem érhetne ide kellő időben. De meg nem is lehetne segítséget kérni, mert a lengyelek fegyverszünetet kötöttek a törökkel és különben is Lengyelországban lehet hallani olyas kijelentéseket is — így volt ez különösen a német lovagrenddel való békekötés idején — hogy ne tegye velük ott Kelemen pápa azt, amit — ha jól emlékszem — V. Miklós pápa tett I. Ulászló lengyel és magyar királlyal, aki Cesarini Julián legatussal rábirta I. Ulászlót arra, hogy szegje meg a törökkel kötött fegyverszüne-

tet s e rábeszélés eredménye volt, hogy Ulászló a várnai csatatéren vesztette el életét. Ezt a lengyelek azért hangoztatják most, mert attól félnek, hogy a pápa a német lovagrend nagymesterével kötött béke megszegésére próbálja majd bírni őket, pedig ennek a dolognak semmi köze I. Ulászló halálához. De nagyon jól tudom, hogy a lengyelek most ezt felelnék, ha a magyarok számára segítséget kérnék tőlük: «A magyarok tegyék meg a magukét, ha azt akarják, hogy Lengyelország most szövetséget kössön velük». Ezért — szerintem — nem is szabad ezzel megpróbálkoznunk. De a legfontosabb ok, amiért nem akarok most Magyarországról távozni, hogy nagyon sértené Őszentsége és az apostoli szék tekintélyét, ha én lennék az első, aki megadnám a jelt a menekülésre Magyarországról. Nem ragaszkodom annyira az élethez s nem félek annyira a munkától, hogy kötelességem teljesítése alól ki akarnám magamat vonni. Ha a pápa brevői előbb érkeztek volna, semmint a török átlépte a magyar határt, vagy közelébe ért volna a magyar területnek, akkor azt a megbízatást, hogy a lengyelektől segítséget kérjünk, okos dolognak tartottam volna. De most, mikor már nyakunkon a török veszedelem, ha most kezdenék mozgolódni, ez a magyarokra nagyon rossz benyomást tenne. Köszönöm Őszentségének, hogy mint jóságos uram, gondoskodni akart sorsomról, de semmi áron sem akarok olyasmit cselekedni s azzal magam életét megmenteni, ami aztán Őszentsége és a szentszék tekintélyét csorbítaná. Én — igaz — megírtam Rómába, hogy milyen veszedelemben forgok itten, de nem annyira a magam javáért, hanem inkább a szentszék tekintélye megóvására, mert mielőtt a veszedelem ily nagyra növekedett volna, úgy látszott, hogy azt becsülettel ki lehet kerülni. De akkor Őszentsége úgy látta jónak, hogy engem meghagyjon ezen az állomásomon egészen mostanig,

mikor
most
innen,
detén
amivel

A tő
föltt
bejöhe
külteke
török
király
tőztat
akkor
bolja e
előado
állani a

Őfels
csaival
az orsz
és mos
rend ne
dos fa
csot ad
rendelt
végre i
nem m
Eszékt
Eszékn
hogy m
Őfelség
hogy a
török a
gyalog
Őfelség
bandér
csai ér
s szin

mikor az ellenség már a nyakunkon van, úgy hogy, most már én tartom lehetetlennek, hogy távozzak innen, mielőtt ez a nyári háború véget ér. A tél kezdetén aztán megint lesz Őszentségének ezer oka, amivel engem tisztességben visszahívhat innen...

A török már a Dráva mélységét méregeti Eszék fölött s készen tartja a hidakat az átkelésre, hogy bejöhessen s felkeresse a királyt. A kémek és menekültek pedig kétségtelennek tartják, hogy most a török Eszék alá megy, onnan kipuhatolja a magyar király erejét s ha úgy találná, hogy az fel tudja tartóztatni s meg tudja akadályozni az átkelést a Dráván, akkor Szlavónián vonul végig és elpusztítja s kirabolja ezt a tartományt: a Dráva-Száva közét. S most előadom, hogy mennyire lesz képes a király ellenállani a töröknek s a Dráva-átkelést megvédelmezni.

Ófelsége most Tolnán van, de számtalan parancsaival sem tudta egész mostanig táborába gyűjteni az ország nemességét. Igaz, hogy egyesek eljöttek és most itt vannak Tolna körül, de minden katonai rend nélkül, egyik az egyik, másik a másik szomszédos faluban tartózkodik. Ófelségének azt a tanácsot adták, hogy üssön táborn a mezőn s ezért elrendelték, hogy a katonák jelenjenek ott meg, de végre is oly kevés ember gyűlt egybe, hogy Ófelsége nem mehetett ki s most Tolnán várakozik. Tolna Eszéktől csak 8—10 magyar mérföldnyire van. Eszéknek van vára is a Dráván túl, de oly gyenge, hogy nem bírja ki az ostromot két napnál tovább. Ófelsége Tolnáról Sárkány Ambrust küldte le Eszékre, hogy a várat védje s megakadályozza azt, hogy a török a Dráván hidat verjen; katonaságul a pápai gyalogosok egy részét rendelte melléje. Leküldte Ófelsége Báthory István nádort is, egy pár úrral, bandériumaikkal s megyei katonasággal, míg a kalocsai érsek, ki most Bácsott van, át fog kelni a Dunán s szintén csatlakozik Sárkányhoz és Báthoryhoz.

Parancsot küldtek a szlavóniai megyékhez is, hogy gyűljön hadi népük szintén Eszék alá s úgy mondják, ez a had megvan valami 10.000 ember. Szép és fontos tervek ezek, szükség is van rájuk, de hogy festenek a valóságban? Azok az urak, kiknek Báthoryval kellett volna menniök, szemébe mondták Ófelségének, hogy nem hajlandók lemenni. Egyik ezzel, másik azzal az ürüggyel mentette ki magát, a király meg egyáltalán nem törődik vele, hogy lemennek-e vagy sem. Azt sem tudom, hogy a nádor rá tudja-e venni a megyei nemes-katonaságot, hogy vele menjenek a Drávához, mert mind azt mondja, hogy nem akar menni s ami még rosszabb, már is kezdenek hazaszállingózni, pedig még voltakép nem is csatlakoztak a király táborához. A kalocsai érseknek s a temesi ispánnak együttvéve van ugyan 3000 lovasa, de mire mehetnek ezzel a török óriási erejével szemben? Én azt hiszem, hogyha képesnek érezték volna magukat arra, hogy valamit tegyenek, akkor nem vártak volna ilyen sokáig. Nem hiszem, hogy az a bizonyos 10.000 szláv¹ megmozdulna, hiszen még ők küldtek futárt a királyhoz, azzal a kérelemmel, hogy Ófelsége jöjjön segítségükre, mert nem tudnak ily hatalmas ellenséggel szembeszállani. Nincs itt már semmi tekintély, mindenki azt teszi, amit akar. Nincs semmi rend sem s már az élelmezéssel is bajok vannak. Az ellenségtől való félelem oly nagy, hogy Báthory nádor kénytelen volt Valpó várát kiüríteni s minden katonaság nélkül hagyni, pedig ez meglehetősen meg van erősítve, mert nem akadt ember, ki ott maradt volna várnagynak.

¹ A Batthyány Ferenc és Tahy János horvát bánok vezetése alatt álló szlavóniai hadakat érti, mely azonban csak 4000 főből állott és augusztus 26-án valóban megérkezett, 29-én pedig résztvett a csatában. Batthyányhoz írta Lajos alább közlendő leveleit s ezt a hadat sürgette meg II. Lajos híres levelében, augusztus 25-dikéről.

S jölle
s a k
aki ha
senkit
De ne
séget,
10 nap
nap s
Buda
vissza
Szlavó
títja,
támad
erre m

Ha p
szal ir
Boszni

Az s
az orsz
lyal eg
a Duna
vonul
mert a
kal, an
san sel
hidat i
úgy vé
hajók,
törökö
nak.

azt m

kevés a

Záp
telte,
ma me
tott cs
csak v

Mohá

S jóllehet ez a vár meglehetősen jó jövedelmet is hajt s a király kijelentette, hogy annak adományozza, aki hajlandó lesz megvédelmezni, még sem találtak senkit mindeztől, aki ezzel a feltétellel elfogadná. De nem szükséges tovább ecsetelnem azt a fejtelenséget, ami nálunk uralkodik, mert nem telik belé 10 nap, vagy legjobb esetben nem mulik el ez a hónap s a szultán vagy átkelt a Dráván s egyenest Buda ellen vonul, úgyhogy Ófelsége kénytelen lesz visszavonulni; vagy pedig az fog történni, hogy előbb Szlavóniába megy a török sereg, azt alaposan elpusztítja, hogy ne maradjon mögötte ellenség, ki hátba támadhatná s csak aztán megy Buda ellen, ha ugyan erre még ebben az évben ideje lesz.

Ha pedig az idén már nem futja az időből, tavasszal indul Buda ellen s vagy Szlavóniában, vagy Boszniában, vagy Belgrádban telel.

Az sem lehetetlen, hogy a szultán, tudva azt, hogy az ország egész hadereje a Dunántúlon van a királlyal együtt — nemsokára Tomori is odaérkezik — a Dunán küldi át hadseregét és a Duna-Tisza közén vonul fel Pest és onnan Buda ellen. Ezt sokan hiszik, mert a Dráva nem alkalmas hajózásra oly nagy hajókkal, amilyenje a töröknek van, ehhez a folyó túlságosan sebes s nagyon sok fatörzs úszik rajta s ezért hidat is nehéz lenne rajta verni. De mások viszont úgy vélekednek hogy a hídveréshez nem kellenek a hajók, mert teveháton és kocsin is idehozhatják a törökök hidaikat, hiszen ezek már úgyszólván készen vannak. — A cseh segítség még nincs itten (Budán), azt mondják már Pozsonyban vannak, de nagyon kevés az egész. Adjá Isten, hogy még jókor jöjjenek.

Zápolyai György, János vajda öccse, aki azt híresztelte, hogy sokezer gyalogosa és más katonája van, ma megérkezett a király táborába és ott szemlét tartott csapata fölött. Kisült, hogy mindent összevéve csak valami 1200 gyalogosa van, 200 magyar módra

felfegyverzett nehéz lovása, ami nem tesz ki többet, 200 fegyveres lovasnál és van még 100 könnyű lovása is. Zápolyai János vajdáról nincs más hír. Mondják, hogy szedi össze Erdély haderejét s a király táborába tart. Öszentsége 500 gyalogosából, kik Péterváradot védtek, csak egy kapitány és négy katona maradt életben, a többi vitézül harcolva elesett. Ezt a négyet újból felruháztam, adtam nekik 10 könnyű lovasnak való zsoldot s kapitányuk parancsnoksága alá helyeztem őket.

44.

Buda, 1526 augusztus 13.

Verzelius is írt e napon Sadoletonak s arra kéri, hogy ne szólítsák el Burgiot Magyarországról, mert igen sokat fáradozik s igen nagy eredménnyel dolgozik az ország érdekében.

A nagyságos báró úr (Burgio nuncius) ugyan minden újabb hírt megírt Főtisztelendő Uraságodnak, mégis írnom kell nekem is, mert tegnap este én is kaptam levelet a király táborából, mely most a Dráva balpartja fölött van. Őfelsége ott vagy 10.000 emberrel táborozik s várja a többi urat bandériumaikkal és a megyék katonaságát s sokan még útban vannak, sokan már ott is vannak. Jönnek azonkívül csehek, morvák és sziléziaiak is, de nem hiszem, hogy idejében megérkeznének, mert a török már a Dráva jobbpartján áll, óriási hadsereggel és kitűnő rendben s nagy a veszély, hogy bármely percben átkél a folyón. A helyzet még sohasem volt ilyen kritikus, mint épen most. Ha Öszentsége nem lép közbe, végünk van.

A báró úr (Burgio nuncius) igen nagy tekintélynek örvend Magyarországon, de nem is mulaszt el semmit, hogy ezt a szerencsétlen államot megmentse s ezentúl

is meg
kében
igen c
ismeri
gozik
tisztáz
delem
csétlen
török
nem l
megm
s ha
is szer
tában
míg a
lőszert
mieink
hatója
báró ú
a kirá

Burgio
hagyja
s kör

Tize
tam, c
azokn
multk
le, hog
Hogy
ahogy
hajóha

is meg fog minden követ mozgatni Magyarország érdekében. Ezért Őszentsége ne szólítsa őt innen el, mert igen okos ember s csodálatraméltó a becsületessége, ismeri is a viszonyokat s ha szükség van valamire, dolgozik tíz más helyett... Ha majd Itália helyzete tisztázódik, Őszentsége és a többi keresztény fejedelmek lesz kénytelen fegyvert fogni ennek a szerencsétlen Magyarországnak védelmére, hogy innen a törököt kiűzzék, mert a magyar erejében többé nem lehet reménykedni. Nincs más mód az ország megmentésére, meg kell tehát ütközni a törökkel s ha a török továbbra is előrenyomul, a királynak is szembe kell majd szállania vele. De ebben a csatában a király igen nagy hátrányban lesz, mert míg a török bővében van katonának, tüzéségnek, lőszernek s minden hadi felszerelésnek, addig a mieinknek semmijük sincsen s Isten a megmondhatója, hogy a török már Budán lenne, ha Burgio báró úr nem lett volna... Az urak mind elmennek a király táborába, vagy már ottan is vannak...

45.

Buda, 1526 augusztus 15.

Burgio jelenti Sadoletonak, hogy a naszádosok elhagyják a szolgálatot. Szeretne lemenni a táborba s körülnézni, hogy nem lehetne-e ott segítségére a királynak. — A pápai zsoldosokról.

Tizenharmadika óta, mikor utolsó leveletem írtam, csak az az ujság, hogy Őfelsége megparancsolta azoknak az uraknak és megyei nemeseknek, kiket multkor Eszék fölé küldött, de akkor nem mentek le, hogy végre induljanak s most valóban lemennek. Hogy a kalocsai érsek már csatlakozott-e hozzájuk, ahogy azt tervezték, még nem tudjuk. A dunai hajóhad katonái, kiket a magyarok naszádosoknak

hívnak, eljöttek a királyhoz, átadták zászlóikat s mert már hónapok óta nem kapták meg zsoldjukat, kijelentették, hogy nem hajlandók tovább szolgálni. Pedig ezek nélkül nehéz valamire menni s nem tudom, hogyan fognak majd segíteni magukon, ha ezek valóban szétszélednek. Azt tervezem, hogy ha majd a kalocsai érsek meg az erdélyi vajda, Zápolyai János is megérkeztek a táborba, lemegyek a királyhoz, megtekintem a hadsereget s körülnézek, hogy nem lehetek-e valamiben segítségükre. Ugyan barátaim, főkép Bornemissza úr, Tomori és Szalkai érsekek, meg Sárkány Ambrus nem ajánlják ezt nekem, mert — szerintük — a király oly nagy szegénységben van s úgy annyira szükségét lát mindenben, hogy bizonyára pénzt fog tőlem kérni. Én persze nem fogok tudni adni, mert nincs miből s ezért félős, hogy a tömeg ellenem fordul. Csak annyi pénzt tartottam magamnál, amennyiből még egy hónapra kifizethetem a pápai katonák zsoldját, ha erre kerülne a sor, mert nem lenne méltó Őszent-ségéhez, hogy épen az ő csapatja legyen az első, mely a királyi hadseregből elszéledne. Most tehát katonáink ki vannak fizetve szeptember végéig, s még maradt annyi pénzem, hogy októberre is megadhatom zsoldjukat, ha nem is valamennyiét, de legalább legnagyobb részükét. De ha most már más célra költeném el ezt a pénzt, például a királynak adnám, amitől azok az urak félnek, akik le akarnak arról beszélni, hogy lemenjek a táborba, akkor nem tudom tervem végrehajtani s nem tarthatom októberig a zsoldosokat. De azért, mihelyt Tomori érsek megérkezik a táborba, én is lemegyek oda, ha a király is akarja s más valami nem jön közbe.

Burgio
vánál
kell
harca
úgy

Már
a törö
döket
ezzel
denüt
menek
nak a
télyoz
hogy
akik
Újlak
is elfe
lábav
a foly
Ha pe
csak
minde
A ma
hogy
ellens
közti
Már
urak
csát
telte,
muta

46.

Buda, 1526 augusztus 19.

Burgio jelenti *Sadoletonak*, hogy a török már a Drávánál van. A magyar seregnek tehát rövidesen meg kell ütköznie, pedig egyáltalán nem kész még a harcra. A nemesek nem akarnak engedelmeskedni, úgy hogy a király kénytelen volt kihirdetni, hogy ő is velük megy mindenhová.

Már megírtam Főtisztelendő Uraságodnak, hogy a törökök Újlakot harc nélkül foglalták el s a védőket engedték szabadon elvonulni. Most mindenütt ezzel a ravasz fogással élnek, úgy hogy a nép mindenütt biztonságban érzi magát s már senki sem menekül sehonnan sem. Most a törökök bevonulnak a falvakba, pénzen vásárolnak ruhát, bekvártélyozzák magukat, de nem bántanak senkit, úgy hogy most már azok is kezdenek visszazárlingózni, akik a török elől elmenekültek volt falujokból. Újlak megvétele után Eszék alá nyomultak, s azt is elfoglalták, úgyhogy most már a török egyik lábával a Dráván áll s minden percben átkelhet a folyón, mint azt Brodarics kancellár írja nekem. Ha pedig a török sereg már átkelt a Dráván, a király csak két út között választhat: vagy megütközik, minden erejét megfeszítve, vagy pedig elmenekül. A magyarok ugyan szívesebben választanák azt, hogy összezsapjanak a törökkel, ha a félelem az ellenségtől s a közeli veszedelem nem élezné ki köztük még jobban az ellentéteket.

Már megírtam, hogy a király elrendelte, hogy az urak közül néhányan menjenek Eszék felé s parancsát többször, mégpedig igen szigorúan megismételte, de az urak húzódoznak. Végre hajlandóknak mutatkoztak az indulásra, de előbb a szolgálatuk-

ban álló nemesekkel valóságos országgyűlést tartottak, mint a Rákoson szokták.

S ez az országgyűlés aztán a nemesek nevében, megbízottak útján, megkérdezte a Felségtől, vajjon szándékszik-e ő is megvíni a törökkel vagy sem s miért nem akar ő is előnyomulni Eszékre? Tudtára adták, hogyha ő nem megy, akkor a nemesek és urak sem törődnek többé az országgal, hanem majd ők is csak magukról fognak gondoskodni s hogy egyáltalán nem méltó dolog, hogy mikor a szultán is személyesen van jelen a táborban, akkor a magyar király ne legyen ott. A király azt felelte, hogy kész élni-halni nemeseivel s még aznap kihirdettette, hogy az egész katonaság gyűljön össze, mert a Batta melletti síkon tábort akar ütni. Másnap el is indult oda, ezzel a feltett szándékkal. Ez a Batta vagy 7—8 magyar mérföldnyire fekszik csak Eszéktől. Hogy mekkora a király serege, azt bizonyosan tudni nem lehet, mert katonái nincsenek együtt, hanem szétszórva a környező falvakban táboroznak. Azt beszélnek, hogy a szlavóniai bánnak van valami 10.000 jól felfegyverzett derék katonája, a király mellett van körülbelül 2000 ember s csatlakozik hozzája a kalocsai érsek is. Az egész hadsereg ezután Mohácsra megy, négy mérföldnyire Eszéktől s megpróbálják, hogy a török átkelését a Dráván megakadályozzák, ha ugyan még idejében érkeznek. Ha a török mégis átkelne a Dráván, akkor vagy meg kell víniok azonnal, vagy el kell menekülniök.

Burgio
távozt
nem
a had
dig n
a Dr
A ma

Kö
de a
hogy
illeti
ahogy
szents
távozt
remél
Ha Ő
vagy
zen, n
mem

A l
kezd
mutat
Szlav
nem v
csak a
hessen
ostron
írtam
nek s
eddig
pár gy
most
keztet

47.

Buda, 1526 augusztus 20.

Burgio nuncius Sadoleto előtt megismétli, hogy nem távozik addig Magyarországról, míg a háború véget nem ért. A török hajóhad a Dráván halad felfelé, a hadsereg Valpó vára ostromához fogott. Még mindig nem egész bizonyos, hogy vajjon átkél-e a török a Dráván, vagy pedig Szlavóniába megy. — A magyarokban nagy a harci kedv és lelkesedés.

Köszönetet mondok mindenekelőtt Őszentségének, de a bíboros uraknak és Főtisztelendőségének is, hogy gondolnak velem. De ami az én távozásomat illeti Magyarországról, ebben úgy fogok dönteni, ahogy a legméltóbb Őszentségéhez és az apostoli szentszékhez . . . Jól tudom, hogy becsülettel nem távozhatok előbb, míg a háború véget nem ért s remélem, hogy Isten megsegíti az igaz ügyet . . . Ha Őfelsége a király kénytelen lenne visszavonulni, vagy más olyasvalami történnék, amitől Isten őrizzen, mindig csak a szentszék becsületét fogom szemem előtt tartani, aszerint fogok cselekedni.

A harctéren az az ujság, hogy a török hajóhad kezd felfelé haladni a Dráván, ami egész világosan mutatja, hogy a szultán egyenest Budára és nem Szlavóniába igyekszik, mert akkor semmi hasznát nem vehetné a hajóknak a Dráván. Erre a folyóra csak azért vitték a flottát, hogy Eszéknél hidat verhessenek rajta az átkeléshez. Emellett Valpó várát ostromolják, melyet annak idején — mint már megírtam — a magyarok teljesen kiürítettek és senkinek sem kellett még ajándékba sem, míg végre az eddigi birtokos egy rokona odaköltözött s most pár gyalogossal védeni próbálja. Abból, hogy a török most ezt a várat ostromolja, némelyek arra következtetnek, hogy mégis Szlavónia a szultán célja.

Hogy mit is akar voltakép az ellenség, az csak 8—10 nap mulva fog kiderülni. Ha a török átkel a Dráván, a királynak vagy meg kell vele ütköznie, vagy futnia kell. A harcra megvan a magyarokban a kedv s az elszántság, úgy, hogy ha csak erre volna szükség, semmi másra, akkor lehetne még reményünk a sikerre.

48.

Buda, 1526 augusztus 25.

Burgio nuncius Sadoletohoz. A török már átkelt a Dráván. A király Mohács mellett táborozik. Ha Batthyány és Zápolyai megérkezik, akkor a magyar sereg elég nagy lesz. Ettől a csatától függ Magyarország sorsa: tíz napon belül megvan a döntés.

A kalocsai érsek már megérkezett a király táborába és Zápolyai Györggyel, a vajda öccsével együtt kinevezték a sereg fővezérévé. Ebben mindenki egyetértett s mindenki ezt tartotta a leg-helyesebbnek. De aztán Tomori és Perényi Péter közt valami szóváltás támadt, aminek a vége az lett, hogy mindkét fővezér lemondott s csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudták őket rávenni, hogy ezt a tiszteletet mégis elfogadják. Ezután Tomori érsek 10.000 lovassal lement a Dráva átkelőjéhez, kipuhatolni, hogy meg lehet-e még akadályozni a török átkelését, de azt kellett látnia, hogy a törökök már három hidat vertek a folyón s már annyi embert és tüzérseget hoztak át ezeken a másik partra, hogy lehetetlen volt ezekkel szembeszállani s ezért visszavonult a királyhoz. Ófelsége Mohács falu mellett ütött tábornak, az ellenségtől mindössze négy magyar mérföldnyire, de most már Ófelségét az ellenségtől nem választják el többé hegyek, sem folyók, sem erdők. Azt mondják, hogy Ófelségének van vagy 40.000 embere s ha még csatlakozik

hozz
Kris
akko
50.00
jönne
lenné
elves
török
s Ma
vonu
sereg
sen v
ságát
dőlje
Segít
(U
Ófels
hogy
rályn
előbb
küldt
fel ki
vel p
és csa

Burgio
meg
Rövi

Mu
török
végző

¹ E
ban m

hozzá a horvát bán : Batthány Ferenc és Frangepán Kristóf gróf, kiknek rövidesen ide kell érniök,¹ akkor a király serege jóval meg fogja haladni az 50.000-et. Ha még Zápolyai János vajda is megjönne, akkor a magyar sereg valóban jelentékeny lenne. A mieink jól tudják, hogy, ha nem akarják elveszíteni országukat, akkor meg kell víniok a törökkel, vagy pedig át kell nekik engedniök Budát s Magyarországot. Ha a király még csak egy lépést vonul vissza, Budát már elvesztette. Ha a két hadsereg számát tekintjük, akkor a mieink bizony kevesen vannak, de ha az erkölcsi erőt s az ügy igazságát nézzük, akkor még remélhetünk. Akármerre dőljön el a kocka, tíz napon belül megvan a döntés. Segítsen meg bennünket az Isten !

(Utóirat.) Miután levelemet lezártam, a királyné Ófelsege levelet kapott, melyben arról tudósítják, hogy már a szultán is átkelt a Dráván s hogy a királynak nincsen meg az a 25.000 embere, amelyet előbbi levelében kilátásba helyezett. A Felség előre küldte Tomorit 10.000 emberrel, hogy tartóztassa fel kissé az ellenséget. Ófelsege a sereg többi részével pedig Mohácson maradt s várja Batthyány bánt és csapatait.

49.

Bécs, 1526 szeptember 5.

Burgio jelenti Sadoletonak, hogy augusztus 29-ikén meg volt a döntő csata, melyben a török győzött. Röviden leírja az ütközet lefolyását s a király halála körülményeit.

Mult hó 29-én, szerdán, Ófelsege megütközött a törökkel s a csata a mieink tökéletes vereségével végződött. Ófelsegéről azt beszélük, hogy vitéz küz-

¹ Batthyány Ferenc és Tahy János horvát bánok valóban meg is érkeztek, részt is vettek a csatában, Tahy el is

delem után, épségben távozott a harcterről, de nem tudni, hogy hová. Ez a hír volt itt elterjedve s ez tartotta magát három napig. De akkor megérkezett Czettricz Ulrik, a király kamarása és legbizalmasabb embere s elmondta, hogy Ófelsége vele és Aczél Istvánnal (ez barátom, ki Rómában volt a szent évben és Ószentségével is beszélt) megmenekült a csatából, menekülés közben elértek a Duna egy kicsi ágacs-kájához, de mikor át akartak ezen kelni, a király lova megbokrosodott, felágaskodott a vízben, Ófelsége pedig, kinek nehéz volt már a páncél s fáradt is volt, leesett és belefutott ebbe a patakba. Mikor Aczél István látta, hogy a Felség veszedelemben van, utána ugratott, de ő is megfulladt. Vannak ugyan, akik azt állítják, hogy a király tovább is eljutott, mint addig a patakig, amelybe a kamarás szerint belefutott, de azért sokkal hihetőbb az előbbi magyarázat, mert a csata napja óta már egy hét eltelt s Ófelségéről még mindig nem hallani semmit. Ha életben lenne, akkor hírt is kaptunk volna róla. De nem tudunk semmit egy pár úr sorsáról sem, sem pedig az esztergomi érsekről, sem Brodarics kancellárról, de nincs hírünk sok másról sem, kikről semmi bizonyosat sem tudhatunk: sem azt, hogy élnek, sem azt, hogy elestek. Csak annyit mondhatok, hogy abból a 25–30.000 emberből — ennyire tehető Ófelsége serege — a gyalogság teljesen megsemmisült, a nehéz lovasságnak kis része megmenekült, de a könnyű lovasság nagy része és a nemesség virága a harc mezején maradt.

A csata lefolyását nem írhatom meg pontosan, mert még senkivel sem találkoztam, aki elmondhatta volna, egyet-mást azonban mégis megtudhattam. Ezek szerint csatarendbe állottak már napesezt, Batthyány megmenekült, de Frangepán Kristóf már nem jutott el II. Lajos táborába.

kelte
négy
tek,
levág
vetet
a tör
értek
egy
magu
ket
A tör
tettse
halon
tott
olyan
pedig
zasztó
A
azelőt
a falu
Pécsre
továb
most
En,
tasztr
népév
Pozso
hogy
pár n
király
továb
Mon
Budán
magál
tartón
séggel
volt a

kelte tájban s a török zaklatta őket egész délután négy óráig. Ekkor a mieink 10.000 lovasat előreküldtek, kik a törököt megfutamították és sokat közülük levágtak. Látva az ellenség futását, a mieink utánuk vetették magukat s egy erdőig üldözték őket, ahol a török tüzéség volt felállítva. Mikor az ágyúk elé értek, a menekülő török csapat ketté vált s a mieink egy csapásra közvetlenül az ágyúk előtt találták magukat. A rengeteg ellenséges ágyú látása a mieinket megdöbbentette és valósággal megbénította. A török tüzéségnek pedig — látva a mieink fejvesztettségét — nem volt ezek után más dolga, mint halomra löni az embereket. Az egész csata nem tartott egy egész óráig. A csatamező fekvése pedig olyan, hogy onnan nem lehetett menekülni, sem pedig menekülőt üldözni. Ezért veszett ott oly borzasztó sok ember.

A győzelem után a török Mohácsra ment, hol azelőtt a magyar király tábora volt, elpusztította a falut és kardélre hányta a lakosságot. Azután Pécsre mentek, hol ugyanezt tették, de e város további sorsáról mit sem hallok. Igen valószínű, hogy most már Budára jön a szultán.

En, mikor 30-ikán éjfélkor meghallottam a katasztrófa hírét, a királyné kíséretében egész házamnépével azonnal eltávoztam Budáról s eljöttem ide Pozsonyba... Ma aztán megkértem a királynét, hogy bocsásson el, de ő nagyon kért, maradnék még pár napig mellette. Tehát maradok, de nemcsak a királyné kedvéért, hanem azért is, hogy az ellenség további előnyomulását szemmel tarthassam.

Mondják, hogy Zápolyai János erdélyi vajda Budán van s hogy derék katonasága van s hogy magához ragadja a hatalmat, de ezt lehetetlennek tartom. Mondják azt is, hogy összejátszik az ellenséggel, de ezt nem hiszem el, mert hiszen öccse ott volt a csatában, sőt — mint hire jár — ott is esett el

a mohácsi csatatéren. Igaz, hogy a csatatéren nem jelent meg sem a vajda, sem csapata s az a pár ember, aki e katasztrófából megmaradt, igazán nem tudom, kit tehetne meg királyává.¹

50.

Velence, 1526 október 7.

Verzelius Sadoletonak a menekülés kellemetlenségeinek hatása alatt a következő rémhírekről számol be mint tényekről.

Már Velencében vagyunk s itt azt hallom, hogy Pozsony is török kézre került s hogy a szultán Bécs ellen vonul. Azt hiszem e percben már Bécs is meghódolt. De a töröknek az a célja, hogy Rómát is elfoglalja, mert ez a kereszténység feje s ha Őszentisége nem gondoskodik, tartok tőle, hogy ez meg is történik.

¹ Zápolyai János erdélyi vajda nem szándékosan maradt el a mohácsi csatából. Csakhogy Lajos királytól mindig más és más, egymásnak ellentmondó parancsot kapott, úgyhogy még augusztus elején sem tudta, mitévő legyen. Július első napjaiban ugyanis a király Batthyány Orbánt küldte hozzá azzal a parancssal, hogy törjön be Havasalföldre s támadja hátba a törököt. Július 15. és 20. között viszont Báthory Istvánt (nem a nádort) küldte le a király Zápolyaihoz azzal, hogy azonnal jöjjön a királyhoz. Zápolyai annyira megzavarodott, hogy futárt küldött Lajos királyhoz, ki augusztus első napjaiban érkezett a Pentele melletti királyi táborba, hogy mitévő legyen, mert ő a leghelyesebbnek azt tartja, hogy a királyhoz csatlakozzék. A király augusztus 5-én sürgős parancsot küldött a vajdának, hogy azonnal jöjjön az ő táborába. De erre már késő volt. Augusztus első napjai előtt Zápolyai nem indult, hiszen a küldött augusztus 1-je előtt nem igen érkezhetett hozzá s ha ő augusztus 1-én rögtön meg nem indult, már nem érhetett kellő időben egész hadi népével Mohácsra.

n nem
a pár
n nem

etlensé-
számol

, hogy
n Bécs
is meg-
pmát is
Öszent-
meg is

ndékosan
királytól
t kapott,
legyen.
Orbánt
Havas-
O. között
irály Zá-
Zápolyai
lyhoz, ki
ti királyi
bnek azt
ugusztus
azonnal
ztus első
ugusztus
ztus 1-én
ben egész

FÜGGELÉK.

A m

A
Broda
maga
keves

A c
csatán
tunk,
hogya
hol a
tüzér
lyek a
az ell
mi tö
hog
csatán
a had
egyez
maga
is, ho
tesser
a had
Végre

¹ A
darics

I.

Brodaries István.

*A magyaroknak a törökökkel Mohács mezején vívott
csatájának igaz leírása.*

A mohácsi csatának hű és részletes leírását adta Brodaries István kancellár és szerémi püspök, ki maga is részt vett az ütközetben s egyike volt azon keveseknek, kik a harctérről el tudtak menekülni.

A csata¹ előtti három utolsó napot részben kisebb csatározással töltöttük, részben afölött tanácskoztunk, hogy hol kellene az ellenséggel megütközni, hogyan állítsuk fel a hadsereget, hol álljon a király, hol a lovasság, hol a gyalogság, hol állítsuk fel a tüzéséget — mert volt valami 80 ágyúnk is — melyek azonban egyáltalán nem állották ki a versenyt az ellenségével. Gondosan megbeszéltük azt is, hogy mi történjék a királlyal: voltak, kik azt ajánlották, hogy Ófelsége pár ezer válogatott vitézzel jóval a csatarend mögött álljon. De mert úgy látszott, hogy a hadsereg ebbe semmi szín alatt sem hajlandó beleegyezni, hanem a sereg azt akarta, hogy a király maga is vegyen részt a csatában; felmerült az a terv is, hogy ő helyette a királyi fegyverekbe mást öltöztessenek fel. De belátták hamarosan azt is, hogy ez a hadseregben óriási visszatetszést keltett volna. Végre is elhatározták tehát, minthogy a csata ki-

¹ Az 1568. Zsámboki-féle kiadásból fordítottuk le Brodaries művének alábbi részletét.

menetele nagyon is kétségesnek látszott, hogy a király védelmére kirendelnek külön pár embert, ha valami szerencsétlenség történik. Ha ezek azt látnák, hogy a csatarend megbomlott, a hadsereg meg-ingott, akkor a királyt a küzdelemből ragadják ki s vigyék biztos helyre. Ezzel Ráskay Gáspárt, Török Bálintot és Kállay Jánost bízták meg, mindhárom igen kitűnő ember és minden kétséget kizáróan a király leghívebb emberei s adtak melléjük igen gyors lovakat is, hogyha arra kerülne a sor, a király ezeken menekülhessen. Ami már most a csatarend felállítását illeti, erre vonatkozóan sokan, köztük Gnoinsky is nagyon ajánlták, hogy a sereget köröskörül szekerekkel vegyék körül — mert kocsija van a királynak bőségesen — és a csatát szekérvárban vívják meg. Ezt azért ajánlották, hogy az ellenség ne tudjon bennünket olyan könnyen bekeríteni — pedig ettől kellett a legjobban félnünk. Ezt a csatarendet ajánlotta Radich Bosich és Bakich Pál. Ez utóbbi azt állította, hogy ő több csatában részt vett, melyet Szulimán szultán vívott. Tehát ezt a tervet fogadták el. Megbízták vele Gnoinskyt és másokat is, de már elkéstek vele egy kicsit, mert este kezdtek hozzá és másnap már megtörtént a csata.

A hadsereget a csata napján — augusztus 29-én, Keresztelő szent János fővétele napján — az említett vezérek tanácsára olyan széles sorban állították fel, amennyire csak lehetett, megint csak azért, hogy az ellenség körül ne kerülhessen bennünket. Ezután az egész sereget két részre osztották. Az elsőben nem volt a vezéreknek meghatározott helyük, hanem ott álltak, ahol szükségesnek mutatkozott. A jobb szárnyat a horvát bán (Batthyány Ferenc) és Tahy János, a balt, míg az erdélyi vajda megérkezik, Perényi Péter gondjaira bízták. Ebben az első csatában sok előkelő úr volt, mint például Palóczy Antal, Homonnay Ferenc, Perényi Gábor, Széchy

Tamá
A tűz
állító
helyt
nagy
volt
egy
csapa
három
kama
czay
híve.
Péter
Slick
Ezek
Ezt a
sor kö

Jell
Nag
A k
zágrá
Báttá
a vár
főpap
állott
mögö
fejérv
titkár
ő mel
számá
lovon
körül
király
melle
már e

1 E

Moh

Tamás, Báthory András, Czibak Imre és mások. A tüzéséget mindjárt emögött az első csapat mögött állították fel. A második csapat, vagyis az, melyet mi helytállónak hívunk s melyben a király is volt, legnagyobbbrészt lovasságból állott s csak két oldalt volt igen kevés gyalogsága: e két csapat alig volt egy kőhajtásnyi távolságra egymástól. A második csapat az előtt a sor előtt, melyben a király állott, három rendre volt osztva s legnagyobbbrészt a király kamarásaiból és bárókból állott, vezére pedig Tharczay Miklós volt, erős ember és a királynak feltétlen híve. Itten állott a két udvarmester is Korlátkövy Péter és a lengyel Trpka András. Itt volt a cseh Slick István is, más csehekkal és morvákkal együtt. Ezek állottak a király előtt, hozzá a legközelebb. Ezt a három rendet követte a király hadsora és a sor közepén a király.

Jelleme, termete és a vitézség benne csodás volt, Nagy lett volna királyaink közt, ha a végzet akarja.

A király jobbán állott az esztergomi érsek s a zágrábi püspök, mert az egri püspököt a király még Báltáról visszaküldte Budára. Azután következett a váradi, pécsi és szerémi püspök, még két más főpap: a győri és a váci püspökök a királytól balra állottak. A kancellár és egyben szerémi püspök mögött¹ a nyitrai és boszniai püspökök, a székesfejérvári prépost, e mögött a királyi kamarások és titkárok állottak, a királytól balra pedig, mindjárt ő mellette üresen hagytak egy helyet a nádorispán számára, aki — bár lába annyira fájt, hogy alig bírt lovon ülni — mégis, hol az első, hol a második csapat körül igen nagy buzgalommal forgolódott. Tehát a királytól balra, míg a nádor távol volt, a király mellett egy pár báró állott és az a két püspök, kiket már említettem. A király háta mögött állott Czet-

¹ Ez maga Brodaries István volt.

ricz, Majláth és Horváth, a királyi főlovászmester. Az urak mögött állottak azok, akiket kiki, mint a maga leghívebb és testőrnök legalkalmasabb emberét odarendelt. Ezekhez csatlakozott a páncélos lovasok gyönyörű csapata, mely 1000 vagy még több vértessel állott, míg a többi vértess lovas el volt szórva a hadsereg különböző részein. A vértesscsapat közepén volt az ország zászlaja, melyet Drágffy János országbíró tartott. Ez a világi hivatalok közül a király után a harmadik legelőkelőbb méltóság. Ezt a csapatot könnyű lovasok vették körös-körül, kétoldalt pedig — mint már fentebb is mondtuk — gyalogosok is voltak. E helytálló csapat jobb oldalán, a főpapok és titkárok mögött állott az a három férfiú, kikre a király személyének védelme bízva volt. Az a hely, ahol a hadsereg csatarendbe volt állítva, Mohácsiól egy mérföldnyire, a Dunától fél mérföldnyire fekszik. Ezen a helyen hatalmas síkság terül el, melyet sem erdők, sem bokrok, sem víz, sem hegyek nem védelmeznek, csak a síkság baloldalán, a csatater és a Duna közt volt mocsaras víz, sűrűn benőve náddal, melybe aztán sokan elpusztultak. Velünk szemben hosszan elnyúló domb állott, olyan formán, mint egy színház s e mögött volt a török császár tábora, a domb lábánál pedig egy közepes nagy falu templommal, Földvár volt a neve. Itt voltak elhelyezve az ellenség ágyúi s ez a hely — mint azt szabad szemmel is megláttuk, mikor a csata már vége felé járt — tele volt ellenséges katonasággal, főképen janicsárokkal, kik a falu kunyhói mögötti teret teljesen ellepték s ezek közt volt — mint azt később megtudtuk — a szultán is. Az ágyúk valami völgybe voltak állítva s ezért sokkal kevesebbet árthattak nekünk, mintha a síkon állottak volna s nagyobb rémületet keltettek, mint amilyen kárt tettek bennünk.

Miután a harc sor ezen a helyen, ezen a módon és

ezen
idő v
lött h
— kö
tott r
kétség
minde
szent
Harco
jék, h
nagy
védelm
ellense
az ell
győze
nyek
az ő
letëve
ellense
ségne
és kör
kijelöl

A r
hog
dött
össze
mögöt
hog
vagy
megle
katon
megte
sával
az elle
napon
Míg
nyuga

ezen a napon fel volt állítva — tiszta, verőfényes idő volt — a nádor elővezette a királyt a neki kijelölt helyről és — mint három nappal az előtt is tette — körülvezette az egész hadseregben s kézzel mutatott rá, hogy itt van a király közöttük, amit sokan kétségbe vontak s kijelentette, hogy a felség kész mindent, még életét is feláldozni a hazáért, Krisztus szent hitéért, alattvalói feleségei és gyermekeiért. Harcoljanak tehát ők is, mint vitéz férfiak, ne feledjék, hogy magyarok, kik maguk is, őseik is, azok a nagynevű hősök és a keresztény reszpublika hősiei védelmezői, sok dicső győzelmet nyertek azon az ellenségben, kivel most meg kell vívniok. Nem szabad az ellenség nagy számától megijedniök, hiszen a győzelmet nem a nagy szám, hanem a katonai éretnyek vívják ki. Isten az égből őket segíti meg, kik az ő szent hitéért küzdenek s kiknek kezében van letéve nemcsak a magyar hazának — melyet az ellenség elfoglalni akar — hanem az egész kereszténységnek sorsa. Miután ilyen értelemben buzdították és körüljárták az egész hadsereget, a király visszatért kijelölt helyére.

A nap legnagyobb részét aztán azzal töltöttük, hogy vártuk az ellenség támadását, mely előre küldött ugyan kisebb csapatokat, hogy a mieinkkel össze-összezsapjanak, de egész erejével azért a domb mögött maradt, nem tudom, hogy vajjon azért-e, hogy minket arra a kedvezőtlen terepre csaljon-e, vagy azért, hogy a csatát másnapra halassza s éjszaka meglepjen bennünket támadásával, amit nagyszámú katonaságával és ágyúival nem lett volna nehéz megtennie, vagy pedig azért, hogy a csata halogatásával kifáraszon bennünket. Hogy mi is volt ezzel az ellenség célja, nem tudhattam meg. Azon az egész napon bizonytalanságban voltunk.

Míg így várakoztunk, egyszer csak — már a nap nyugatra hajlott — megjelent előttünk egy ellenség-

ges csapat, mely a tőlünk jobbra elterülő völgyben csendesen haladt előre s csak a lándzsák hegye árulta el őket. Erre a barát¹ azt gyanítva — amint-hogy úgy is volt — hogy ezek vagy táborunkat akarják kirabolni, vagy pedig seregünket bekeríteni, az első csatásorból a királyhoz vágatva megparancsolta Ráskay Gáspárnak s a másik két férfiúnak, kikre a király személyének őrizete volt bízva, hogy induljanak és kémleljék ki, mi az ellenséges csapat szándéka s ha lehet, kergessék őket vissza. De ez, nem feledkezve meg róla, hogy az ő feladata a király védelme, visszautasította ezt a parancsot — már amennyire tisztességgel tehetette — de végre is látva, hogy a barát nem tágit s hogy a király sem ellenkezik a barát parancsával, nehogy vonakodását, amire pedig igen komoly oka volt, gyávaságnak és félénkségnek tekintsék, megsarkantyúzta lovát és társaival s a parancsnoksága alatt álló egész lovascsapattal oda sietett. Azt remélte — s ebben akkor még semmi oka sem volt kételkedni — hogy igen könnyen visszatérhet akkorra, mikor majd a királynak szüksége lesz rá.

Mikor ezek oda ellovagoltak, még mindig nem voltunk benne bizonyosak, vajjon az ellenség megütközik-e velünk aznap, pedig már délután három óra lehetett. Voltak is a vezető emberek közt néhányan, kik megunva a hosszú várakozást, azt ajánlák, hogy adjuk meg a jelt a visszavonulásra s térjünk vissza a táborba. Mikor ezt a barát meghallotta, Zápolyai Györggyel azonnal a királyhoz vágatott s megintette, hogy a csatát semmi esetre sem szabad elhalasztani, mert kisebb a veszedelem, ha ma az ellenséges hadseregnek csak egy részével szállunk szembe, mintha holnap az egész török sereggel s egészen bizonyos, hogy ma miénk lesz a

¹ Tomori Pál, ki szent ferencrendi szerzetes volt.

győz
fuva
mell
harc
névé
csap
fekv
volt
fejér
ság l
séget
csata
kat i
ellen
semm
és az
közü
ellens
sára,
Erre
lenti,
indul
harco
árkon
az el
feküd
Eköz
vitéz
amen
de ek
többé
től ij
A
mely
volut
mind
többé

győzelem. Ezekre a szavakra a király azonnal megfuvatta a jelt a támadásra s a kürtszó és dobpergés mellett felhangzott a mieink kiáltása, jobban mondva harci éneke, mely a szokás szerint az Üdvözítő Jézus nevét hangoztatta. Ebben a percben óriási ellenséges csapatot pillantottunk meg, mely a velünk szemben fekvő dombról lassacskán lefelé ereszkedett s ott volt a törökök császára is. Ekkor aztán a király fejére tették a sisakot s a felség arcát halálos sápadtság borította el, mintha a következő szerencsétlenséget előre megérezte volna. A harci jelre az első csatarend vitézül megtámadta az ellenséget, ágyúinkat is elsütöttük, de a támadás nem sok kárt tett az ellenségben. A küzdelem sokkal keményebb volt, semmint a mi katonáink száma mellett várni lehetett és az ellenségből többen is estek el, mint a mieink közül, míg végre a mieink hősiecs harca mellett az ellenség hátrálni kezdett, már akár a mieink nyomására, akár azért, hogy bennünket ágyúi elé csaljon. Erre odavágtat a királyhoz Báthory András és jelentti, hogy az ellenség hátrál, mienk a győzelem, induljanak a többiek is és segítsék azokat, kik már harcolnak, az ellenséget üldözni. Előre sietünk tehát árkon-bokron keresztül s elértünk arra a helyre, ahol az előbb csata folyt s ahol sok halott és sebesült feküdt a mieink közül, de még több az ellenségből. Eközben első csatarendünk tovább üzte az ellent s vitézül harcolt vele s a király csapata is — már amennyire nehéz fegyverzete engedte — előresietett, de ekkor a jobb szárny ingadozni kezdett és onnan többen elmenekültek. Azt hiszem, az ellenség ágyuitól ijedtek meg, melyeket most sütöttek el először.

A menekülés és a sűrűn röpködő ágyúgolyók, melyek már a mi fejünk fölött is, kik a király körül voltunk, elröpültek, nagy rémületet idéztek elő mindenkiben s ettől kezdve a királyt nem láttuk többé a mi csatasorunkban. Lehet, hogy az első

csatarendbe nyomult elő, mert előzőleg azt határozták, hogy a király ne álljon mindig ugyanazon a helyen, de lehet az is, hogy azok, kik mögötte állottak, kiragadták a csatázók sorából. Vannak, akik azt állítják, hogy csapata első sorából előremenve, egészen a legelső csatasorig jutott s vitézül harcolt maga is az ellenséggel. De ezt én sem megerősíteni, sem megcáfolni nem tudom. Azt azonban egész bizonyosan tudom, hogy a mi csatarendünkben és a helyén már nem volt akkor, mikor az ellenség tüzésége megszólalt s a jobbszárny menekülni kezdett. Csaknem ugyanabban az időben, mikor a király eltűntét észrevettük, eltűnt az esztergomi érsek is s még többen azok közül, kik a király körül állottak.

Én a Felség eltűntét nem merném azok hibájául felfróni, akikre az ő őrizete volt bízva, de azokénak sem, akik őt — talán túlságosan korán — kiragadták a csatasorból, hanem a bennünket sujtó balsorsnak: hogy elvesztve királyunkat is, necsak azt kelljen elszenvednünk, amit a külső ellenség mér reánk, hanem belviszályok, új király választása fölötti pártoskodások is gyötörjenek bennünket. Hiszen bűneinkért még súlyosabb büntetést is megérdemlünk.

Jól tudjuk, hogy mindketten feltétlen hívei voltak a királynak s az ő javát minden elé helyezték.¹ Ami pedig azt a három embert illeti, kikre a király személyes őrizete volt bízva², azok — s ez egészen bizonyos — csak akkor jöhettek vissza attól az ellenséges csapattól, melynek elűzésére kiküldettek, mikor már az egész sereg menekülőben volt. Az egyikük török fogságba is esett, s csak ott szabadí-

¹ Tudniillik azok, kik a királyt a csataterőről elvitték: Trpká és Aczél István, kik a királyt menekülésében kísérték s kik életüket vesztették; Aczél akkor, mikor a Csele-patakba zuhant királyt kimenteni akarta.

² Ráskay Gáspár, Kállay János és Török Bálint.

tottá
meré
beszé
ról n
hogy
azt r
mint
uruk
nem
király
arról
nyire
író, a
tünke
írta n
lansá
ennyi
vissza
A
a me
folyt
hanem
lépés
csak
dent
tőle,
leszá
húzó
ágyú
ment
mikor
az ág
megf

1 E
Oratio
szól e

tották ki. Annál felháborítóbbnak tartom, hogy merészelte valaki,¹ egy beszédben — ha ugyan beszédnek lehet azt nevezni —, melyet erről a tárgyról nyilvánosságra is adott, igaztalanul azt állítani, hogy mi királyunkat cserbenhagytuk. Mert szabad-e azt mondani, hogy elhagyták királyukat azok, kik mint jó és hűséges alattvalók híven teljesítették urukkal szemben minden kötelességüket, kik majdnem mind ott fekszenek azon a csatamezőn, hol királyuk elesett, halálukkal is bizonyosságot téve arról, hogy mily hívek voltak királyukhoz, mennyire szerették hazájukat. Hanem az a híres történetíró, aki ezt írja s aki annyi bűnt fog rá a mi nemzetünkre, ennek a vereségnek történetét olyan módon írta meg, hogy én szégyenlem magamat az ő arcatlanságáért, mellyel merészkedett egy dolgot, amit ennyire nem ismer, világgá hirdetni. De térjünk vissza tárgyunkra.

A király hadserege teljesen megzavarodva már a menekülésre gondolt, hanem azért még sokáig folyt ezután is a csata, de már nem azon a tág síkon, hanem közvetlenül az ágyúk előtt, melyek alig tíz lépésnyire voltak csak mitőlünk, míg aztán nemcsak a félelem, hanem az ágyúk füstje is, mely mindent betöltött, úgyhogy már látni sem lehetett tőle, arra kényszerítette a sereg nagy részét, hogy leszálljon abba a völgybe, mely a mocsár szélén elhúzódott. A többiek azonban vitézül harcoltak az ágyúk előtt ezentúl is. Különben azok is, kik lementek a völgybe, újból visszatértek a csatába, de mikor már egyáltalán nem lehetett tovább elviselni az ágyúk tüzet és füstjét s a hadsereg nagy része megfutamodott, ezek is kénytelenek voltak mene-

¹ Ez a történetíró *Cuspinianus* (Spiessmayer) volt, aki *Oratio* ... ad s. Romani imperii Principes című beszédében szól erről.

külni. Tehát mindenki menekült, kinek merre közelebbnek látszott, legtöbbször azon a területen keresztül, ahol kevéssel azelőtt örvendezve s a diadal reményében előretörtünk, és a tábor irányába, melyet a török teljesen kirabolt és feldúlt, úgyhogy csak nyomai maradtak meg s az egész tele volt az ottmaradottak hulláival.

Az ellenség látva futásunkat, már akár cselt gyanítva, akár fáradt lévén a küzdelemtől, még jó sokáig megmaradt hadállásában és míg a sötét éjszaka le nem szállott, egyáltalán nem üldözött bennünket. Ez s hogy az éjszaka igen sötét volt, az eső pedig szakadt, sok halandót mentett meg.

Az egész csata körülbelül másfél óráig tartott és sokan a mocsár vizébe fuladtak bele. Mert a király testét is, kiről sokan azt állították, hogy itt pusztult el, megtalálták később egy tátongó üregben — melyet akkor az erősen megáradt Duna vize teljesen elöntött — Csele falu mellett, Mohács felett fél-mérföldnyire. Itt fuladt a vízbe a király, lovastul, úgy, ahogy volt, teljesen felfegyverkezve, ahol elpusztultak mások is s nem messze ettől a helytől találták meg Trpka András és Aczél István testét is.

A barát, mint mondják, az első csatasorban esett el vitéz küzdelem után, fejét testéről levágták s következő nap az ellenség táborában dárdára tűzve győzelmi jelként körülhordozták s azt is beszélik, hogy azután a szultán sátora elé tüzték.

A csatára következő napon a törökök 1500 foglyukat, legnagyobbbrészt az előkelőbb nemeseket körbe állították s a győzedelmes sereg előtt lefejezték. A császár ezek vérével áldozott az ő isteneinek, de egy párnak megkegyelmezett, hogy legyen, akiktől ő és Ibrahim basa kikérdezhessék azt, amit tudni akartak. Ezek közt volt Miklós, kinek vezetéke neve *Herczeg*, vagyis a mi nyelvünkön «hereceg»,

mert
kincs
János
s kik
sok
rövid
Feket
maga
csatá
érsek
Perén
Baláz
boszn
jéből
fővez
főkan
főajto
meste
Ambr
gróf,
János

Eze
A gya
kívül
12—1
Hanni
den á
azok
a haj
Harde
csak
buzgó
buzgó
nek, a
Az
az elle
amit t

mert azt hitték róla, hogy valódi herceg és királyi kincstartó, szintúgy Pileczky János és Maczieijoskij János, két lengyel, kik a király kamarásai voltak s kiktől aztán, mikor a királynéhez visszatértek, sok mindent megtudtunk, amit itt a történelmi rövidség okáért nem írhatok meg. Életben maradt Fekethe Mihály és Majthényi Bertalan, kiket igen magas díjjal váltottak ki a fogságból. Elestek a csatában a királyon kívül Szalkai László esztergomi érsek, Tomori Pál kalocsai érsek, a háború fővezére, Perényi Ferenc váradi, Móré Fülöp pécsi, Paksy Balázs győri, Csáholi Ferenc csanádi, Palinay György boszniai püspök — a főpapok közül. A bárók rendjéből Zápolyai György, szepesi gróf, a háború másik fővezére, Drágffy János országbíró, Ország Ferenc főkamarmester, Korláthy Péter és Trpka András főajtonállómesterek, Horváth Simon főpohárnokmester, Széchy Tamás, Perényi Gábor, Sárkány Ambrus, Palóczy Antal, Czettinyi Mátyás, Frangepán gróf, Bánffy Zsigmond, Hampó Ferenc, Batthány János, a cseh Slik István s egypár cseh és morva.

Ezekon kívül elesett valami ötszáz előkelő nemes. A gyalogságból tán három- vagy négyezer gyalogoson kívül alig maradt meg valaki, pedig volt valami 12—13.000 gyalogos, vezéreik közül pedig Cyprusi Hannibálon kívül alig menekült meg valaki. Minden ágyúnk, azok is, melyek a csatatéren voltak, azok is, melyek a táborban s azok is, melyek még a hajókon voltak, mind az ellenségé lett. Ezeket Hardegg János gróf gondjaira bízta, de már későn: csak az ütközet előtti éjszakán. Hardegg komoly és buzgó ember, aki kezdettől fogva a király mellett buzgólkodott, s ki egyike volt azoknak a keveseknek, akiket a király szeretett.

Az ütközetre következő éjszaka s a következő nap az ellenség elárasztotta a csatatér egész környékét, amit találtak, elpusztítottak, felégettek, nem kímél-

tek semmi halandó lényt, sem a nemet, sem kort, sem vallást, hanem rútol kegyetlenkedtek a szerencsétlen néppel. Felülmulja az én erőmet, hogy ennek az éjszakának s a következő napoknak borzalmait elsirassam, mert oly nagy volt a pusztítás a Dunántúlon,¹ hogy nem hiszem, hogy valaha ellenség véghez vitt volna ilyen kegyetlen pusztítást. Egyebek között megtörtént az is — amit azelőtt talán hallani sem lehetett, — hogy szerencsétlen, kétségbeesett anyák kis gyermekeiket beásták a földbe, hogy sírásuk el ne árulja őket. De az anyák elmenekültek s a kicsinyek — el lévén zárva a levegőtől — nyomorultul megfűlladtak. — Az ellenség egészen a Balatonig nyomult elő, Pécs híres városát fölégetve, de a vár s a gyönyörű templom, mely a várban van, megmaradt.

Míg ezek történtek, a vajda már Szeged körül állott az erdélyi hadakkal s mert ezek nem tudtak oly gyorsan haladni, ő maga könnyű kocsira ült s egy pár emberrel a királyhoz sietett, hogy legalább ő maga vegyen részt az ütközetben, mert úgy hallotta, hogy azt kissé elhalasztották. Frangepán Kristóf gróf Zágrábig ért el, a király segítségére siető csehek egy része nem messze Székesfehérvártól, egy része Győr körül állott, ugyanott volt Brandenburi György örgróf és a cseh kancellár is.

A királyné, mikor meghallotta a vereség hírért, a veszprémi püspökkel, Thurzó Elekkel és a pápai nunciussal félelmében Pozsonyba menekült, még mit sem tudva a király sorsáról. Vagyonát a Dunán szállította el s igaz ugyan, hogy Orbáncz András, az esztergomi várparancsnok a királyné poggyászát és a budai polgárok vagyonát megdézsmálta, de ebben a dologban ugyancsak eltér az igazságtól az,

¹ Brodarics — Budáról szemlélve az országot — Dunáninnent ír, míg a Duna-Tisza köze neki Dunántúl.

aki a mi könnyű lovasainkra, a «huszárok-ra» azt a bűnt sűti rá, hogy a királyné udvarhölgyeivel szemben tiszteletlenül viselkedtek,¹ s hogy gúnyból azok cipőiben ugráltak.

A török császár pár napig még a csatatéren maradt, visszahívta a rablásra kiküldött csapatokat s aztán Buda felé indult, hova hat- vagy hétszeri megállás után — miközben az útjába eső falvakat mind elpusztította, felégette — a Duna mentén el is ért s minden védelem nélkül találta. Budát is felégette a török, a vár, a királyi istállók és a vadas-kert kivételével. Innen aztán a Dunántúlra küldte katonáit, kik ezt a vidéket egészen a Balatonig és Győrig tűzzel-vassal elpusztították. Azonban Esztergom várát, melyet parancsnoka, a már fentebb említett Orbáncz András otthagyt, megvédte Nagy Máté, egy egészen egyszerű származású ember, ki azelőtt az esztergomi káptalan gyalogságának volt vezére és megmaradt Visegrád vára is, a szent korona őrzési helye, melyet parasztok és szerzetesek védtek meg. Ily nagy rémület szállta meg a mieinket arra a hírre, hogy a török császár Budán van. Ezek a várak (Esztergom és Visegrád) s velük Tata, Komárom és Székesfejérvár megmaradtak, de csak azért nem kerültek ellenséges kézre, mert a török nem tudni miért, megelégedett az ország elpusztításával, de a várak és megerősített helyek ostromával nem törődött.

Sehol sem álltak ellen az országot feldúló ellenségnek oly keményen, mint Marótnál, Esztergomtól nem messze. Ez az esztergomi érsek nyaralója, eléggé kies fekvésű hely, abban az erdőben, melyet Vértessnek nevezünk, erdőség és ligetek veszik körül mindenünnen. Ide menekült pár ezer emberünk feleségükkel, gyermeikkal, mert bíztak a hegy-

¹ Ezt is *Cuspinianus* állította.

szorosban. Ezekkel az ellenségnek nem egy, igen kemény ütközetet kellett vívnia, a török nagy veszteségével. Végre is, mikor már semmiképen sem tudta az ellenség bevenni ezt a táborn, mely kocsikkal volt körülvéve, kénytelen volt ágyúkat odavontatni, így aztán végre sikerült neki a táborn összerombolni. Akik benn voltak, mind megölték, úgyhogy alig menekült meg belőlük egy pár: a hullák hatalmas garmadáit, melyeket még most is ott lehet látni, mutatják, hogy mily nagy volt ott az öldöklés. Valami 25.000-en voltak ott, mint azok állítják, kik onnan elmenekültek. Ha pedig mindazoknak számát össze akarnánk adni, kiket a török megölt vagy fogságba ejtett, mindabból, amit megtudhattam egész bátran merem állítani, hogy ebben a pusztításban 200.000 magyar ember pusztult el.¹

Miután a török a Dunántúlt a Dráva torkolatától egész Győrig így elpusztította, a legnagyobb rémületbe ejtve a távolabb lakókat, sőt még a bécseiteket is, a szultán hidat veretett a Dunán Pest felé s Budára érkezte (szeptember 12.) után tizennégy nappal átkelt a Duna-Tisza közére s ezt is elárasztotta katonáival, hogy ezt a vidéket is úgy elpusztítsák, mint a Dunántúlt: s mindazokat, akik nem húzódtak a Tisza mögé, részben kardélre hányatta, részben rab-
szolgaságba hurcolta.

Aztán, mikor már eléggé kidühöngte magát a szultán a szerencsétlen Magyarország ellen és otthon, Kis-Ázsiában, lázadások törtek ki, melyek hazaszóltották, odahagyta a Dráva és Duna közti egész területet s mindazt a vidéket, melyet elfoglalt, sehol semmi őrseget sem hagyva, még Budán sem, s hazatért.

¹ Ez a szám igen erősen túlzott, Brodarics elbeszélésének más kiadásaiiban csak 12.000 szerepel.

jelen

II
hírel
a cs
a ko
a ki
a sú
kito
halá
Győ
tart
tört
Ez
hozz
pata
Czet
Sárf
tése
ben

1
roru
II. c
2

II.

A) Szerémi György

Lajos király haláláról.

B) Sárffy Ferenc

jelentése II. Lajos holtteste megtalálásáról Brodarics István kancellárhoz és szerémi püspökhöz.

II. Lajos haláláról csakhamar a legképtelenebb híreket kezdték terjeszteni. Minthogy Zápolyai János a csatáról — bár nem szándékosan — elkésett s aztán a koronát elnyerte, a Zápolyaiak bűnéül rótták fel a király halálát is. A borzasztó szerencsétlenségtől, a súlyos viszonyoktól s a nagy gyűlölködéstől elvonkított józan ész és feltüzelt képzelet találta ki Lajos halálának alábbi leírását is, melyet káplánja, Szerémi György jegyzett fel sok érdekes és hiteles értesülést is tartalmazó, de babonás dajkamesékkal átszótt kortörténetében.¹

Ezzel szemben azonban semmi kétség sem férhet hozzá, hogy Lajost valóban lova vetette be a Csele patak megáradt vizébe — amint azt Burgio leírta Czetricz kamarás előadása szerint — ezt bizonyítja Sárffy Ferenc győri várparancsnok hivatalos jelentése² a király holtteste megtalálásáról, mely mindenben megerősíti Czetricz szavait.

¹ Georgii Sirmiensis Epistola de perdicione regni Hungarorum. Kiadta Wenczel Gusztáv, M. Történelmi Emlékek, II. oszt. I. köt., 405—408. II.

² Közli Pray, Annales regum III. köt., 121—122. II.

Szerémi György

Lajos király haláláról.

Szerdán aztán, János fővétele napján (1526 augusztus 29-én) három óraker délután megütközött a magyar a törökkel és az izmaeliták népe legyőzte a magyart. Ezt látva Lajos király, ezt a próféciát mondotta: «Ti, Skythia népe, most aztán vitézül harcoljatok, mert most már nem lesz tiétek Magyarország. Én itt fogok meghalni s nem látom meg többé Buda várát». A csata fővezére, Szepesi György volt¹ és vele Tomori Pál bácsi érsek,² ki fel is volt már szentelve. Igen sok előkelő ember esett ott el az ellenség kezétől, de Lajos királyt ez a két fővezér kiragadta a csatából és háborítás nélkül elvezette a Csele mocsáráig. Bevették a királyt Szekcső faluba, a plébános házához. Nagyon sötét volt az éjszaka, az eső szakadt s már jó két mérföldnyi utat tettek meg a menekülésben. A plébános szobája meleg volt s ott levették Lajos királyról az érc páncélt és a sisakot. Ott ült Lajos király elfáradva s gyorsan vacsorát készítették számára, hogy már ehessék valamit. Ekkor ezt mondta Tomori Pál: «Egyék gyorsan királyi Felséged, mert a török nagyon gyorsan közeledik már hozzánk». Szepesi Györgynek pedig ezt mondta: «Nagyságod menjen szállására, én is elmegyek a magaméra, ne sokat késsünk, mert rögtön tovább kell lovagolnunk Buda felé». «Én készen vagyok, mondja György, de tisztelendő uraságod menjen csak szállására, én pedig a királyt tartom szemmel.» Tomori Pál erre szállására ment emberei kíséretében lámpavilág mellett. Ekkor György így szólt Lajos

¹ Zápolyai György. A Zápolyaiak szepesi grófok voltak s ezért «Szepesi»-nek is nevezték őket.

² Tomori kalocsai és bácsi érsek volt, ugyanis ez a két érsekség kapcsolatos egymással.

királyhoz: «Te udvarló király! Te igazságtalan király! Te tetted tönkre Magyarországot és fosztottál bennünket is örökségünktől: Lőrinc herceg birtokaitól, aki pedig miránk hagyta azokat, ha gyermeke nem marad s a mi apánk is ugyan-ezt ígérte neki.»¹ Lajos király azt felelte: «Nem én akartam ezt így, hanem a főpapok és a mág-nások». De György nagydühösen megragadta fültővénel és háromélű cseh kardjával háromszor belédőfött a király jobb oldalába. Cettricz és a király többi kamarása nagyon megijedtek és Tomori szállására menekültek s nagy hangosan mondogatták: «Gyorsan, gyorsan, nagyságos úr, mert megölte Szepesi György a Lajos királyt». Ezt meghallva a bácsi érsek rögtön felkelt s nagy haraggal megtámadta csapatával együtt Györgyöt s meg is ölte őt viszonzásul. Mikor ezt meghallotta Szepesi György csapatának vezetője, mert a legnagyobb rész György-párti volt, ezek viszont Pál érseket ölték meg. Az éjszaka már nagyon sötét volt, a faluban egy pár ház lángokban állott s a lángok között a két magyar párt megütközött. Oly nagy lármával folyt a küzdelem, hogy két mérföldnyire is elhangzott csatájuk zaja. És mondják, hogy a török császárral vívott csatában nem esett el annyi katona Mohács mezején, mint Lajos király halála órájában. György csapata megmaradt, de Tomori Páléból csak kevesen menekültek meg. A György-pártiak tanácsot tartottak s elhatározták, hogy Györgyöt és Pált egy sírba fektetik a falu templomában márványkoporsóban. A királyt pedig vászonba takargatták, meztelen lábbal, meztelen fejfel és abban az arany ingben, melyet

¹ Ujlaki Lőrinc herceg dúsgazdag ember volt és kölcsönös öröklési szerződést kötött Zápolyai Istvánnal, hogyha valamelyikük gyermektelenül hal meg, a másik fél öröklí az illető vagyonát. Ujlaki 1524-ben meghalt, de 1526-ban a nádor úgy döntött, hogy birtokai a koronára szálljanak.

a királyné készített számára, nyakában meghagyták azt a vékony aranyláncon függő kis arany keresztet és jegygyűrűjét ujján, amiről felismerhesék, aztán ráterítették saját, vérbemártott ruháját is és mint valami vértanút, még aznap éjjel visszavitték a tó partjára, Csele falucska mellett. És még éjjel, lámpavilág mellett sírt ástak neki s abba temették. Itt feküdt szegény Lajos király János fővétele napjától szent Márton vértanu napjáig. (Augusztus 29-től november 11-ig.) És János vajda nem volt ott a háborúban, mert Lajos király és az ország rendei kétszer is száműzték. A csata után felment Budára s ott kérdezősködni kezdett Lajos királyról, mintha semmit sem tudott volna róla. És az udvari emberek aztán elterjesztették azt a hírt, hogy egy halász megtalálta a vízbe merült holttestet a Csele tava mellett egy üregben. János vajda pedig leküldött bennünket, a két udvari káplánt, két kocsival és mi megtaláltuk a holttestet olyan módon, ahogy azt fent leírtuk. Mi pedig felvittük a hullát, melynek semmi szaga sem volt, Székesfehérvárra, hogy ott eltemessék. János vajda meg Budán 100 arany forintból gyönyörű koronát készíttetett neki az aranyművesekkel és eltemettette teljes tisztelettel, ahogy királyt s az ő kegyes urát megillette, november 11-én, szent Márton napján, egy szombaton.¹

¹ Szent Márton napja, november 11-ike, 1526-ban *vasárnapra* esett.

Brodari

Ajánl

A nap
Czetricz
melyben
ki bol
király
tizenkét
vele arr
fontos
azért ér
nem aka
népét é
mélyese
tésére.
Uraság
a király
Mert mi
sem ért
a helye
a moc
királyi
mocsár
királyi
meg, ha
Erre eg

¹ Ld.

Mohács

Sárffy Ferenc

győri várparancsnok jelentése

II. Lajos

holtteste megtalálásáról

Brodarics István kancellárhoz és szerémi püspökhöz.

Ajánlom alázatos szolgálataimat,

Főtisztelendő Úr, igen kegyes Uram!

A napokban a királyné Öfelsége elküldte hozzám Czetricz Ulrikot és más hű szolgálait egy levelével, melyben megparancsolta nekem, hogy Czetricznek, ki boldogemlékezetű legkegyelmesebb urunk, a király Öfelsége holttestének felkeresésére indult, tizenkét lovast bocsássak rendelkezésére és azokat vele arra a helyre elküldjem. Jóllehet, ez a rendkívül fontos ügy Magyarország főuraira tartoznék, de azért én, ahogy azt köteles hűségem parancsolta, nem akartam Öfelsége rendelkezésére csupán házamnépét és szolgálait bocsátani, hanem magam, személyesen utaztam el Czetriczczel e feladat teljesítésére. Legyen róla meggyőződve Főtisztelendő Uraságod, hogy mindaz, amit Czetricz annak idején a király haláláról elmondott, a színigazság volt.¹ Mert mikor ahhoz a helyhez közeledtünk s még oda sem értünk, már Czetricz újjával mutatta meg azt a helyet. Odasiettünk s megláttuk egy ló tetemét a mocsárban s mert Czetricz azt hitte, hogy a királyi Felség holtteste is ott van, nem törődve a mocsárral, beugrott az iszapba s ez alatt kereste a királyi hullát kísérőivel együtt. De nem találta meg, hanem csak a király fegyvereire akadt itt rá. Erre egy kicsit tovább mentünk, találtunk egy élet-

¹ Ld. Burgio 49. sz. levelét.

telen testet, melyben felismertük Ófelsége udvar-
mesterének, Trpkának hulláját. Ezután még sok
holttestet vizsgáltunk meg, de Ófelsége testét nem
találtuk meg ezek között. Nem messze ettől a mo-
csártól végre egy friss sírdombot pillantottunk meg,
s az alatt — mintegy isteni útmutatásra — a királyi
Felség elhantolt holttestét találtuk meg. Odasiet-
tünk valamennyien s Czetricz rögtön elkezdte a föl-
det kezével lekaparni, mi is követtük példáját
mindnyájan: s először a lábak feletti részét bon-
tottuk ki a sírnak. Czetricz megragadta a holttest
jobb lábát, gondosan lemosta két kalapnyi vízzel
s ekkor felfedezte azt a jegyet, mely Ófelsége jobb
lábán volt. Erre hangosan felkiáltott: «Ez itten a
király Ófelsége, az én mindig legkegyelmesebb uram
holtteste, ez egészen bizonyos!» s térdre borulva,
sírva megcsókolta azt. Minthogy így felismertük,
kiástuk a testet, először fejét, aztán arcát lemostuk
és egész pontosan felismertük azokról a jegyekről,
melyek Ófelsége fogain voltak. Egy gyékény is volt
velünk, ezt szétgöngyölítettük, a Felség testét rája-
fektettük és tiszta vízzel egész tisztára mostuk.
Nem akarok hízelegni, de Főtisztelendő Uraságod
kegyeskedjék elhinni nekem, hogy sohasem láttam
emberi holttestet, mely ennyire épen megmaradt
volna, ennyire nem lett volna undorító és ijesztő.
Mert nem volt a Felség testének legkisebb része sem
feloszlóban s nem volt rajta semmiféle seb, még
egy tűszúrásnyi sem, csak egy egészen kicsike az
ajkán. Mindezt tehát a legnagyobb tisztelettel el-
végezve, a királyi holttestet egy tiszta ingbe öltöz-
tettük, melyet én külön erre a célra hoztam el
Győrből s aztán abba a koporsóba fektettük, ame-
lyet szintúgy Győrből hoztam magammal. Ezután
a jó Isten segédelmével útrakeltünk s mindenütt
háborítatlanul utaztunk. Midőn Székesfejérvár elé
értünk, Czetricz előrelovagolt s a városi bírónak

és a többi
ezek, m
menetbe
Végül a
préposts
kiterített
a kopor
szintén
a kopor
végett.
tisztelen
számoln
királynő
nek sok
szolgál
tett, a
lendő U
mint a
pedig a
egész sz
várában

és a többi rendnek előadta, hogy kit hozunk s erre ezek, mint illett, az egész papsággal együtt ünnepies menetben kijöttek a városból, a király koporsója elé. Végül a Felség holttestét bevittük a városba s a prépostság házában (templomában?) egy pajzsra kiterítettük nagy tisztelettel. Felnyitottuk ezután a koporsót, s megmutattuk a város bírójának, aki szintén felismerte benne urát, azután újra bezártuk a koporsót s átadtuk Horváth Mártonnak megőrzés végett. Minderről Czetricz, ki e levelemet viszi Főtisztelendő Uraságodnak, részletesebben fog beszámolni. Nagyon szerettem volna, hogy ő szent királynői Felségének, ami legkegyelmesebb úrnőnknek sokkal örvedetesebb ügyben lehettem volna szolgálatára. De mert boldogabb dologban nem lehetett, a szerencsétlenségben is Ófelsége és Főtisztelendő Uraságod minden parancsára készen állok, mint az kötelességem. Főtisztelendő Uraságodat pedig a jó Isten tartsa meg boldogságban, kinek én egész szívemből ajánlom fel szolgálataimat. Győr várában, 1526, december 14.

III.

II. Lajos király

levelei

Batthyány Ferenc horvát bánhoz.

1526. március 29—augusztus 25.

1.

Buda, 1526 március 29.

II. Lajos Batthyány Ferenc horvát bánhoz. Értesíti a török készülődéseiről Magyarország ellen s megparancsolja, hogy gondoskodják Horvátország és Szlavónia védelméről, s a nemességet a jobbágyok egyötödével szólítsa fegyverbe.

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királya. Nagyságos, kedvelt hívünk! Vedd tudomásul, hogy egészen bizonyos, miszerint a törökök császára elhatározta, hogy ezt a mi országunkat egész hatalmával három oldalról megtámadja s Havasalföldén a Dunán már három hidat vert, Nándorfejevárra pedig igen nagyszámú katonaságot, hajót és ágyút küldött előre. Boszniába szintén előreküldetett minden, ami a hídveréshez szükséges. Mindenütt nagy előkészületek történnek és megeshetik, hogy tavasszal ő maga is táborba száll¹ s végrehajtja kegyetlen tervét, amitől Isten óvjon. Ez már oly bizonyos, hogy ennél bizonyosabb semmi sem lehet. Mi tehát ezzel az ellenségünkkel szembe akarunk szállni s Isten segedelmével neki ellent is állani, amiért is általános országgyűlést hívunk egybe a jövő Szent György napra, (április 24-ére), hogy arról tanácskozzunk, mit is kell tennünk

¹ Tudjuk, április 23-án indult a szultán el Konstantinápolyból.

egy ilyen
az ország
nak szü
mikor a
egy ilyen
neked,
hivatal
nek élé
olyan é
ne sze
Egyebe
is, hog
vel kés
neked i
szerint
tartsad
deinek
zánk a
ország
rá, az c
részelj

II. Lajos
császár
elindult
a bán

Lajos
ország
A török
a Szeré

¹ Horvát

egy ilyen ellenség terve elhárítására. De mert azok az országok¹ szomszédosak az ellenséggel és azoknak szükségük van a te jelenlétedre és védelmedre, mikor az ellenség ekkora előkészületekkel lát hozzá egy ilyen terv kiviteléhez, ezért megparancsoljuk neked, kedvelt hívünk, ezzel a levelünkkel, hogy hivatalodban s azokban az országainkban, melyeknek élén állasz, megmaradj és azoknak védelméről olyan éberem gondoskodj, hogy azok az országaink ne szenvedhessenek semmi kárt az ellenségtől. Egyebek közt megparancsoljuk alattvalóinknak azt is, hogy hadi népeiket a jobbágyok egyötöd részével készen tartsák. Újból megparancsoljuk tehát neked is, hogy hadi népeidet — birtokod nagysága szerint — és jobbágyaid egyötödét szintén készen tartsad. Megírtuk Horvátország és Szlavónia rendének is, hogy egy pár nemeset küldjenek fel hozzánk a diétára, s veled együtt gondoskodjanak az ország védelméről, s mellettetek, ha szükség lesz rá, az ellenség ellen felkeljenek. Mást pedig ne merészelj cselekedni. — Kelt Budán, 1526 március 29.

2.

Buda, 1526 július 14.

II. Lajos Batthyány Ferenc horvát bánhoz. A török császár már átlépte a magyar határt, a király már elindult az ellenség elé s ezért újból megparancsolja a bánnak, hogy hívja be a szlavón-horvát rendeket jobbágyaikkal együtt.

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királya. Nagyságos, kedvelt hívünk! A törökök császára már egész hadseregével behatolt a Szerémségbe s országunk ama végvidékére. Tábo-

¹ Horvátország és Szlavónia.

rát, mely igen nagy, Péterváradtól nem messze ütötte fel, s úgy hisszük, hogy ezt a várat és Újlakot már ostromolja is. Ha ezeket elfoglalja — amitől Isten óvjon — semmi sem fogja többé visszatartani attól, hogy bevonuljon egyenest az ország szívébe, hogy minket tönkre tegyen, amint azt fejébe vette. Ő ellene mi is — Isten segedelmével — jövő kedden (július 16.) táborba szállunk Tolnán, onnan pedig minden haderónkkal s a külföldi segítséggel tovább megyünk oda, ahová a szükség követeli. De mert ahhoz, hogy ezt az óriási veszedelmet, mely valamennyi országunkat egyformán fenyegeti, elhárítsuk, szükségünk van Szlavónia haderejére is, azért szigorúan megparancsoljuk neked, kedvelt hívünk, amint meghagytuk már akkor, mikor személyesen nálunk voltál, hogy azonnal szólítsd fegyverbe Szlavónia minden urait és nemeseit a jobbágyok egyötödével vagy még nagyobb részével, ahogy a szükség kívánja s minden órában állj készen, hogy mihelyt téged erre levélben vagy követünkkel felszólítunk, rögtön odamehess a hadinéppel, ahová parancsoljuk. Ezeknek is megparancsoltuk külön levelünkben, hogy a te felszólításodra rögtön fogjanak fegyvert, terád hallgassanak s veled menjenek. Minderről a legnagyobb buzgalommal és gyorsasággal gondoskodj, nehogy a te gondatlanságodból az országot valami baj érje... Kelt Budán, 1526 július 13-ikán.

3.

Buda, 1526 július 14.

Ugyanezen a napon a király parancsot intézett a horvát és szlavón rendekhez is, hogy fogjanak fegyvert és csatlakozzanak azonnal Batthány bához jobbágyaik ötödével.

II. La
és pén
gekbe
hogy

Lajo
ország
Tudod
hogy a
mek r
arany
gáltat
s ezek
Simon
hogy v
nak k
Minth
akarju
neked
téged
ségére
s jelen
zunk
24-iké

4.

Buda, 1526 június 24.

II. Lajos Batthyány bánhoz. Az egyházak ezüstjét és pénzét felerészben lefoglalják s mert ez nehézségekbe ütközik, megparancsolja a király a bánnak, hogy közreműködjön a lefoglalásnál Szlavóniában.

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királya. Nagyságos és kedvelt hívünk. Tudod, hogy elhatároztuk, amikor nálunk voltál, hogy az országot és bennünket fenyegető veszedelmek miatt az egyházakban lévő minden ezüst és arany tárgynak és minden pénznek felét be kell szolgáztatni mind Magyarországon, mind Szlavóniában, s ezek behajtásával Szlavóniában megbíztuk Erdődy Simon zágrábi püspököt. Most pedig megtudtuk, hogy vannak, akik nehézségeket okoznak s vonakodnak kiadni az ezüst és arany tárgyakat s a pénzt. Minthogy ezek nagyrésze te aláad tartozik, ezért azt akarjuk és e levelünkkel szigorúan megparancsoljuk neked, hívünk, hogy valahányszor a zágrábi püspök téged erre fölkér, rögtön menj egész erőddel segítségére, az arany s ezüst tárgyak és a pénz átvételében s jelen levelünkkel saját királyi hatalmunkkal ruházunk fel, hogy ebben eljárj ... Kelt Budán, június 24-ikén.

5.

Érd, 1526 július 24.

II. Lajos Batthyány Ferenc bánnak megparancsolja, hogy Szlavónia egész hadi népével vonuljon Valpó vára alá s ott várja a király parancsát a királyi sereghez való csatlakozásra.

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királya. Nagyságos, kedvelt hívünk! Megértettük, amit te Szlavónia hadi népeiről írsz. Kegyesen vesszük, hogy te buzgón jártál el abban, amivel távozásodkor megbíztunk. Utasítást kérsz tőlünk arra vonatkozóan, hogy mit csinálj és hogy a szlavóniai hadakat hová is vezesd hát, pedig erről már épen eleget tanácskoztunk a királyi tanácsban. Minthogy mi úgy látjuk, hogy az ellenség egész erejével mi ellenünk támad és arra ti felétek nem igen kell félni tőle, ezért azt akarjuk és neked e levelünkkel megparancsoljuk — mint az utóbbi napokban a főtisztelendő tényői püspökkel és Keczer Ambrussal is megizentük — hogy Szlavónia egész haderejét minél előbb szóljtsd fegyverbe s azokkal Valpó vidékére menj, hogy közelünkben lehessél, mert mi mostan egyenest Tolnára és a délvidékre megyünk. Így aztán könnyen csatlakozhatsz hozzánk egész hadi népeddel. Ez a mi véleményünk s tanácsunké. Te jobban ismered azt a vidéket, mint mi s ezért talán jobban megítélheted azokkal együtt, kik veled lesznek, azt is, hogy hova is kell mennetek; a mi akaratunk ugyanis nem más, mint, hogy — s ezt már előbb is mondtuk — olyan helyen légy, ahonnan, mikor hívunk téged s mikor szükség lesz rá, kényelmesen és haladék nélkül eljöhess hozzánk. Ezenkívül értesíts minket mindennap arról, hogy meddig jutottál el. Kelt Érden, 1526 július 24.

II. Laj
hogy a
a jobb
dozzák
is fogja
lehetős

Lajos
ország
Tudom
tunk s
túl, hog
— híve
hoz —
ezt a
Horvát
össze
künk,
Valpó
csoljuk
mihozz
nemese
elutazá
mert n
hogy a
keljen
hordoz
ről is t
de táb
többiel
kért b
meg is
népét:

6.

Adony, 1526 július 31.

II. Lajos Batthyány bánhoz. Megismétli parancsát, hogy a horvát-szlavon csapattal menjen Valpó alá, a jobbágyoknak felét szólítsák fegyverbe s hordozzák körül a véres kardot. — *Még a pestises betegek is fogjanak fegyvert*, az egyházi férfiak is mind, a lehetőség szerint, még a szerzetesek is. — Fizetését idővel megkapja a bán.

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királya. Nagyságos, kedvelt hívünk! Tudomásul vettük iratodat. Mi már régóta elindultunk s folytatjuk utunkat Tolna felé s még azon is túl, hogy megállapodjunk, majd ahol kell. Te pedig — híven legutóbbi levelünkben adott parancsunkhoz — ha még nem tetted ugyanezt, azonnal, mihelyt ezt a levelünket megkaptad, a magad, valamint Horvátország és Szlavónia minden erejét gyűjtsd össze a lehető leggyorsabban. Úgy tetszik nekünk, amint már előbb is megírtuk neked, hogy Valpó várához menjete, hogy amikor majd parancsoljuk, gyorsan és kényelmesen eljöhessetek onnan mihozzánk. Megint írtunk azon országok urainak és nemeséinek, hogy a felkelésben és az összegyűlt had elutazásában a te parancsaidhoz tartsák magukat, mert mi ezt így akarjuk. Azt kívánjuk ezenkívül, hogy a jobbágyoknak nem egyötöde, hanem fele keljen fel s hogy ez minél előbb megtörténhessék, hordozzátok körül a véres kardot. A *pestises* betegekről is úgy kívánjuk, hogy azok is fogjanak fegyvert, de táboruk legyen elkülönítve a többiétől, nehogy a többieket is megfertőzzék. A zágrábi püspök úr arra kért bennünket, hogy mellettünk lehessen s mi ezt meg is engedtük néki, de csak akkor, ha rendes hadi népet: mind gyalogosait, mind lovasságát, melyeket

püspöksége után kiállít, ott hagyja. Megírtuk a püspök úrnak azt is, hogy a főesperesek útján vizsgálja meg a plébánosok anyagi helyzetét, rendelje el, hogy ezek is fogadjanak fel gyalogosokat s parancsolja meg, hogy végső szükség esetére legyenek harcra készen ezek is. Hanem, ami a papok és szerzetesek felkelését illeti, erre vonatkozóan megírtuk a püspök úrnak, hogy erről tanácskozzék veled s tegyétek azt, amit a leghasznosabbnak véltek. Mi itt a szerzetesekre azt rendeltük el, hogy minden egyes rendből bizonyos számú szerzetes fogjon fegyvert, a többi pedig a kolostorokból lássa el ezeket minden szükséges dologgal a hadjárat ideje alatt. Nem fogjuk helyteleníteni, ha te s a püspök úr ugyanezt tesztitek. A presbiterek és skapularésok behívását rábizzuk a magad s a püspök úr belátására. Ami a te fizetésedet illeti, ha a zágrábi káptalannak nincs annyiya, amiből kifizethetik a neked járó 4000 forintot,¹ méltánytalan dolog volna s azért nem akarjuk, hogy ez összeg megfizetésére gazdag magánembereket kényszerítsünk, vagy pedig a káptalan birtokait háborgassuk. Megparancsoljuk tehát a püspök úrnak, hogy az egyházak ezüstjéből fizesse ki neked azt a négyezer forintot. Ha pedig valami hiányoznék ebből az összegből, azzal biztatunk, hogy gondold meg, mily igen súlyos szükségben vagyunk mi jelenleg, viseld el tehát a hiányt nyugodt lélekkel s egyelőre elégedj meg annyival, amennyit most fizetni tudunk. Idővel aztán — ha Isten megsegít bennünket — ezt

¹ Minthogy a király elrendelte az egyházi kincsek és pénzek felének lefoglalását s mert más pénze nem volt, királyi tisztviselők fizetését vagy bármilyen más követelést a király az egyházak lefoglalandó pénzéből fizettetett ki: utalványt adott annak, akinek valamivel tartozott valamely egyház pénzére vagy egyik kincsére. Például Podmaniczky Mihálynak kiutalta a nyitrai székesegyház ezüst koporsóját, melyben szent András (Zoerard) nyugodott. Tomorí Pált is így akarták kielégíteni, de ő ezt visszautasította.

a hiány
el tehát
megkap
mindig
az elle
Kelt A

II. La
nekik,
dot, m
fogja

Lajo
ország
ország
és más
levelün
tünket
nektek
ség ter
levelün
melyne
delme
népete
fejenke
lakozn
paranc
útrake
felé, h
is hat
den e
és orsz
tett b
Kelt A

a hiányt kamatostúl megtérítjük neked. Ne veszítsd el tehát reményedet abban, hogy a hátralevő részt megkapod-e s mi lesz ezentúl a fizetéssel, mostan mindig csak azzal törődj, ami ahhoz szükséges, hogy az ellenségnek ellentállhassunk. Mást ne tegyél. Kelt Adonyban, 1526 július 31-én.

7.

Adony, 1526 július 31.

II. Lajos a horvátországi rendekhez. Megparancsolja nekik, hogy ha e levelét olvassák, s ha a véres kardot, melyet körülhordoznak, meglátják, azonnal fogjanak fegyvert s csatlakozzanak a bánhoz.

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királya. Híveinknek, Horvát- és Szlavónországaink tekintetes és nagyságos, kiváló és nemes és más birtokosainak, egyenként és összesen, kik e levelünket látják és tartalmát megértik, üdvözlünket és kegyelmünket. Szigorúan megparancsoljuk nektek s közületek minden egyesnek örök hűtlenség terhe alatt, hogy, ha tudomást szereztek jelen levelünk tartalmáról s ha látjátok a véres kardot, melynek körülhordozását országaink végső veszedelme kihirdetésére elrendeltük, akkor minden hadnépetekkel és jobbágyaitok felével személyesen és fejenként felkelni és horvátországi bánunkhoz csatlakozni, neki mindenben engedelmeskedni s ahová parancsolja, ővele elmenni tartoztok. Mi már régen útrakeltünk s lefelé megyünk országunk végvidéke felé, hová az ellenség minden haderejével már be is hatolt. Mi — Isten segedelmével — egyesítve minden erőnket, ellent akarunk állani az ellenségnek és országainkat tőle megvédelmezni. Mást az említett büntetés terhe alatt ne merjetez cselekedni. Kelt Adonyban, 1526. július 31-én.

8.

Paks, 1526 augusztus 5.

II. Lajos Batthyány bánhoz. Megparancsolja neki, hogy most már az összes jobbágyokat hívja be.

Lajos, Isten kegyelméből Magyar- és Csehország stb. királya... Annak ellenére, hogy a napokban azt írtuk és parancsoltuk neked Adonyból, hogy Horvátország és Szlavónia jobbágyainak felét szólítsd fegyverbe, most mégis azt követeli a szükség, hogy minden jobbágyot, fejenként, hívj be. Tehát ezzel a levelünkkel szigorúan megparancsoljuk neked, hogy ne fele részét, hanem az egész jobbágy-ságot szólítsd mielőbb fegyverbe s csak a betegek, öregek és harcképtelenek maradjanak otthon. Ugyanezt parancsoltuk Magyarországon és Erdélyben is. (Paks mellett, 1526 augusztus 5-ikén.)

9.

Kesztlöc, 1526. augusztus 16.

II. Lajos Batthyány bánhoz. A király már Báttánál van s azt parancsolja a bánnak, hogy ő is siessen hozzá, értesítse az ottani eseményekről és szedjen össze annyi katonát, amennyit csak lehet. Híre jár, hogy a török elfoglalta Eszéket is és hidat vert a Dráván.

Lajos, Isten kegyelméből Magyar- és Csehország stb. királya. Nagyságos, kedvelt hívünk. Nincs más irnivalónk, csak hogy úton vagyunk, ma már Báttán állunk, hol két-három nap alatt össze akarjuk gyűjteni az ország minden fegyveres erejét és itt rögtön tábornok is ütünk, innen pedig elmegyünk oda, hová majd tanácsosnak látjuk. Ezért arra buzdítunk téged, hívünk és azt parancsoljuk neked,

hogy t
ból az
és legn
rá gon
ról s
ugyane
levélbe
fogunk
runkba
sülünk
és talá
hídról

II. La
z

Lajo
stb. k
vonatk
ról és
más f
Pogán
nem is
rövide
elszaki
juk ne
melyel
hozzár
fognio
meg, l
cseleke
augusz

hogy te is minél nagyobb csapatot szedj össze ab-
ból az országból, még pedig a lehető leggyorsabban
és legnagyobb buzgalommal és éjjel-nappal legyen
rá gondod, hogy bennünket értesíts előhaladásod-
ról s az ottani helyzetről és eseményekről. Mi is
ugyanezt fogjuk cselekedni és tájékoztatunk téged
levélben és követekkel mindarról, amit mi tenni
fogunk. Másképp ne cselekedj. Kelt kesztölci tábo-
runkban, 1526 augusztus 16-ikán. — Arról érte-
sülünk, hogy az ellenség már Eszéket is elfoglalta
és talán már hidat is vert a Dráván. Ezt a dolgot a
hídról még nem tudjuk bizonyosan.

10.

Újfalú, 1526 augusztus 21.

II. Lajos Batthyány bánhoz. Éjjel-nappal siess hoz-
záink, az ország népe pedig jöjjön utánad !

Lajos, Isten kegyelméből Magyar- és Csehország
stb. királya. Nagyságos, kedvelt hívünk ! Arra
vonatkozóan, amit a jobbágyok fegyverbeszólításá-
ról és más ügyekről írsz, most nem tudunk neked
más felvilágosítást adni, mint amit a multkor
Pogány Zsigmonddal küldtünk. — A császár, ha
nem is kelt még át egész hadseregével a Dráván,
rövidesen át fog kelni s arra törekszik, hogy téged
elszakítson tőlünk. Ezért szigorúan megparancsol-
juk neked, hívünk, hogy azokkal a csapatokkal,
melyek már melletted vannak, éjjel-nappal siess
hozzánk. Azoknak pedig, kiknek fegyvert kell még
fogniok, vagy pedig most készülődnek, parancsold
meg, hogy kövessenek téged s mást ne merjenek
cselekedni. Kelt Újfalú melletti táborunkban, 1526
augusztus 21-ikén.

11.

Mohácsi tábor, 1526 augusztus 25.

II. Lajos Batthyány bánhoz, Erdődy Simon zágrábi püspökhöz és Szlavónia rendeihez. Megparancsolja nekik, hogy siessenek a mohácsi táborba.

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország királya stb. Főtisztelendő, nagyságos, jeles és őszintén kedvelt híveink! Ma már írtunk egyszer nektek és kamarásunkat küldtük hozzátok azzal a kéréssel, hogy siessetek mihozzánk. Most megint erre buzdítunk benneteket és parancsoljuk nektek, hogy a leggyorsabban siessetek mihozzánk. Az ellenség szemünk láttára többhelyen lángba borítja országunkat. Csak rátok várunk még s mihelyt megérkeztek, Isten segédelmével megütközzünk az ellenséggel. Siessetek tehát a leggyorsabban. Kelt mohácsi táborunkban, 1526 augusztus 25-én. Lajos¹ király saját kezével. Gyorsan, gyorsan, gyorsan. Úgy siessetek, hogy holnap hajnalban már itt legyetek, ha nem előbb.

¹ Innen végig II. Lajos sajátkezű írása.

lőcsei

Lajos
kincse
háboru
való le
menny
Lőcse
igen é
menny
sok e

Az
ország
állani
tatja
enged
adtak
tehát
s a v
oly k
egyhá
den j
mány
uralm

IV. *

Sperfogel Konrad

lőcsei városi tanácsos és bíró naplójából, az 1526. év
elbeszélése.¹

Lajos király a pápa beleegyezésével az egyházi kincsekből szeretne volna megszerezni a török elleni háborúhoz szükséges pénzt. A kincsek felerészben való lefoglalása meg is kezdődött, de nem sok eredménnyel járt. A lent közölt részlet *Sperfogel* Konrád, Lőcse város egyik akkori tanácsosának diariumából, igen érdekesen világítja meg, hogy ez a lefoglalás mennyi nehézséggel járt, amiért nem is vezethetett sok eredményre.

Az 1526. évben a törökök el akarták foglalni Magyarországot, Lajos király pedig igyekezett nekik ellentállani s arra gondolt, hogy egész országát megadóztatja erre a célra. De az urak közül csak kevesen engedelmeskedtek neki, voltak, akik semmit sem adtak, hanem még ő tőle akartak kapni. A király tehát a szegényeket s a városokat nyomorította meg s a városoktól annyi pénzt és javakat hajtott be s oly kiméletlenül, hogy nemcsak a világiaktól, de az egyházaktól is el akarta venni vagyonuk felét, minden javaik és városaik után. Ó milyen rosszul kormányoztak Magyarország áldott földjén azok, kik uralmon voltak!

¹ Kiadta *Wagner* Károly, *Analecta Scepusii*, 1774. II. köt. 145—149. ll.

Ezeket a dolgokat aztán a király tanácsosai titkos tanácskozásaikban nagy titokban odáig vitték, hogy minden városhoz igen szigorú királyi parancsot és püspöki leveleket küldtek, melyekben elrendelték, hogy az egyházaknak minden javaik felét ki kell szolgáltatniok a török elleni zsoldosok felfogadására. Pápa, püspök, király megparancsolják fej- és jószágvesztés terhe alatt, hogy az egyházaknak semmiféle vagyont vagy pénzt nem szabad letagadniok vagy elrejtteniök, hanem mindent be kell mutatniok a püspöknek s a király kiküldötteinek s mindennek felét át is kell adni. Mondják, hogy mindennek Kelemen pápa és az esztergomi érsek az értelmi szerzője. Hanem, ha a király nem írt volna rá az egyházakra olyan keményen s nem parancsolt volna rájuk olyan szigorúan, akkor sem a pápa parancsára, sem a püspököknek nem adtak volna semmit.

Szent Lőrinc napján, augusztus 10-én, Lőcsére érkeztek a király megbízottjai, hogy megvizsgálják az egyház vagyonát s átvegyék a felét, még pedig az egri prépost és Both István, az egyik egyházi, a másik világi férfiú és szigorúan felszólították a városi tanácsot, hogy büntetés és birság terhe alatt tegyenek eleget a pápa, a püspök és a király parancsának. Másnap, szombaton, aztán a városi tanács Henckel Sebestyén plébánossal és a községgel megbeszélték, hogy mi történjék ebben a dologban. Bejöttek a királyi végrehajtók, kik a plébánián voltak megszállva s azt kívánták, hogy a parancsot feltétlenül teljesíteni kell, de aztán visszaküldték őket szállásukra, míg számukra egy rövid választ készítenek.

Közben azon fáradoztunk, vajjon nem lehetne-e a végrehajtóktól valami kedvezést vagy engedményt kicsikarni s vajjon nincsen-e megbízásuk arra, hogy velünk kiegyezzenek? Tehát a tanácsosok és a plébános úr igen buzgón megtárgyalták velük a

dolgo
ségmu
ami
végre
egész
kát. T
kórhá
és ar
békek
ban
tettél
több
volna
lepecs

Fár
elértü
addig
nünk
időve
egyhá
egyhá
tudun
kincs
mond
azt p
a kin
helté
mind
el sen

A
hálall
hajtá
nehez
tásun
dani,
körül

A

Mo

dolgot s elérték azt, hogy nem írtak össze két szent-ségmutatót, három nagy keresztet és hogy mind azt, ami a ciboriumban vagy tabernaculumban van, a végrehajtók jóvoltából nem kellett hozzászámítani az egész kincshez, pedig ez egymagában kitett 125 márkát. Több dolgot mentesítettek a beszolgáltatás alól a kórházban és a kápolnában. Hanem a többi ezüstöt és aranyat, mint: kelyheket, kereszteteket, képeket, békekereszteteket stb. az ő jelenlétükben egész súlyukban megmértük s itt megint azt az engedményt tették nekünk, hogy nem tettek félre a király részére többet 56 márkánál, pedig 82 márkát is elvehettek volna. Ezt aztán egy külön ládába zárták, melyet lepecsételtek.

Fáradozásainkkal és hosszas könyörgéssel azt is elértük, hogy mindezt magunknál tarthattuk mindaddig, míg a király megírja, hogy hova kell küldelnünk. Abban reménykedtünk ugyanis, hogy Ófelsége idővel majd helyesebb intézkedést fog tenni s az egyházi javakat és felszereléseket meghagyja az egyházaknál, arra is gondoltunk, hogy majd idővel tudunk szerezni annyi pénzt, amennyin ezeket a kincseket megválthatjuk: mert a végrehajtók azt mondták, hogy jobban szeretnék ők is és a Felség is azt parancsolja, hogy lehetőleg pénzen váltsák meg a kincseket s tegyük mi is ezt. Ily nagyon megterhelték és megnyomorították az egyházakat a király minden birtokán, de a földesurak javaiból nem vettek el semmit.

A végrehajtókat ingyen láttuk vendégül s igen hálálkodtunk nekik, hogy a királyi parancs végrehajtásában ennyire kedveztek nekünk, pedig ez igen nehezűnkre esett s keserű feladat is volt megkárosításunkért és megterheltetésünkért köszönetet mondani, de hát mi mást tehettünk volna azok közt a körülmények között.

A kiválasztott kincsek nálunk maradtak mind-

addig, míg Lajos király a mohácsi csatában augusztus 29-én elesett. Pedig többször ránk írt Várdai Pál egri püspök is és egy pár megye is, az ország nevében (de csak ravaszszágból és hogy bennünket rászédjenek), hogy ezeket a kincseket Kassára küldjük a pénzverőbe, de mi nem akartuk ezt megtenni s magunknál tartottuk egészen október 16-ig, akkor pedig eladtuk a város javára Koch Pál úrnak Besztercebányán. Mert úgy gondoltuk, hogy ha a kincseket még továbbra is magunknál tartjuk, akkor majd az ország főrendei ránk írnak s megparancsolják nekünk, hogy azokat nekik szolgáltassuk ki s a városnak aztán semmi haszna sem lesz belőle.

V.

A pápai konzisztórium 1526 szeptember 19. ülésének jegyzőkönyve a mohácsi vészről.

Hogyan fogadta VII. Kelemen pápa és a bíborosi kollégium a mohácsi vész hírét?

Rómába, a Vatikánhoz csak szeptember 19-én érkezett meg a velencei követ útján a mohácsi csatavesztés híre. Válságos napokat élt ekkor a pápaság. V. Károly csapatai ismételten legyőzték a pápai hadsereget s a császár spanyol zsoldosai mellett a római pápa-ellenes Colonna-család is szorongatta a pápát. Szeptember 19-e előestéje volt annak a szeptember 20-nak, melyen — a következő évben lejátszódott «sacco di Roma» előjátékaént — a császárpárti Colonnák megrohanták az örök várost, az Angyalvárba menekült pápát fogolyként körülzárták, a Vatikánt s más épületeket kirabolták. Ilyen veszedelem közeledett Róma kapui elé, mikor a Burgio által már hónapok óta jóslgatott szerencsétlenségről a pápa értesült. Mégis, mikor a lesújtó hírt meghallotta s az egyetlen menekülést a további veszedele-

a mohácsi

lemből a
békében
megy ez
hoz, hog
egyesült
konziszt
az ülesn

Cesi b
dogenak
azt írja
1526 au
zsarnok
királyul
kereszt
amitől
hogy M
ez az o
bástyáj
hogy a
urunk
a most
orvossá
mek kö
sége el
nálai e
ról van
felségé
sége m
dicsősé
gálja, r
valláso
tanács
azt bi

lemből abban látta, hogy a keresztény fejedelmek békében éljenek, első gondolata az volt, hogy maga megy ezt a békét megkötni, ellenfeléhez, a császárhoz, hogy a török veszedelemnek a kereszténység egyesült erejével gátat vessenek. Mohács hírére a konzisztóriumban is szóvá tették, itt közöljük ennek az ülésnek jegyzőkönyvét.

Róma, 1526 szeptember 19., szerda.

Cesi bíboros öfőtisztelendősége felolvassa a velencei dogének római követéhez intézett levelét, melyben azt írja, hogy többek leveléből úgy értesül, hogy 1526 augusztus 29-ikén igen nagy csata volt a török zsarnok és a magyarok között, melyben a magyarok királyukkal együtt teljes vereséget szenvedtek, a keresztény hit igen nagy kárára és veszedelmére, — amitől Isten óvjon az ő könyörületességében. — Félős, hogy Magyarország teljesen elvész, pedig a multban ez az ország volt a kereszténység legbiztosabb védőbástyája az ellen a borzasztó faj ellen. Félős az is, hogy a magyar király életét veszttette. Szentséges urunk a levél elolvasása után fájdalmát fejezte ki a mostani borzasztó viszonyokon, melynek egyetlen orvosságát abban látja, hogy a keresztény fejedelmek között béke és egyetértés legyen. Ezért Őszentsége elhatározta, hogy saját személyét fogja exponálni ezért, ahogy az a jó pásztorhoz illik, ha nyájáról van szó s hajón elutazik Barcelonába ő császári felségéhez, mert nem kételkedik benne, hogy Őfelsége mindent megtesz majd, ami a mindenható Isten dicsőségét és az egész kereszténységnek javát szolgálja, mert mindig is úgy ismerte Őfelségét, aki igen vallásos és igen bölcs ember. Tehát a bíborosok tanácsára elhatározta Őszentsége azt az utazást, de azt bizonyos okokból egyelőre titokban tartotta.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	5
Burgio nuncius jelentései 1525 április 15-től 1526 október 7-ig	9
Függelék... ..	125
I. Brodarics István : A magyaroknak a törökökkel Mohács mezején vívott csatájának igaz leírása	127
II. a) Szerémi György : Lajos király haláláról	141
b) Sárffy Ferenc : Jelentés II. Lajos király holttestének feltalálásáról Brodarics István kancellár és szerémi püspökhöz	145
III. II. Lajos király levelei Batthyány Ferenc horvát bánhoz 1526 március 29-től 1526 augusztus 25-ig	148
IV. Sperfogel Konrád naplója az 1526. évből	160
V. A pápai konzisztorium 1526 szeptember 19-iki ülésének jegyzőkönyve a mohácsi vészről...	162

N A
IRODALM

Kiadja a gróf Z
Társaság. Megj
telével mindig a

Áprily Lajos
Bardócz Árp
Baros Gyula
Bartók József
Berde Mária
Brisits Frigye
Dallos Sándor
Domanovszky
Dóczy Jenő
Eckhart Fere
Eckhardt Sándor
Farkas Gyula
Galamb Sándor
Gáspár Jenő
Gulyás Sándor
Gyallay Dom
Hajnal István
Hartmann János
Hekler Antal
Herczeg Fere
Horváth János
Hóman Bálint
Husztai József

Előfizetési ár :

Szerkesztőség

Főbizománys
nemzeti köny

A kiadó

N A P K E L E T

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

Kiadja a gróf Zichy Rafaelné elnöklete alatt álló Magyar Irodalmi Társaság. Megjelenik évente tíz füzetben, a nyári két hónap kivételével mindig a hó elején. Egy-egy füzet terjedelme legalább 6 ív.

TORMAY CECIL

szerkeszti.

Állandó munkatársai:

Aprily Lajos	Kapossy János	Réz Gyula
Bardócz Árpád	Kastner Jenő	Sík Sándor
Baros Gyula	Kéký Lajos	Surányi Miklós
Bartók József	Kodály Zoltán	Szabó Mária
Berde Mária	Komáromi János	Szabó Miklós
Brisits Frigyes	Kornis Gyula	Szarka Géza
Dallos Sándor	Kortisák Jenő	Szederkényi Anna
Domanovszky Sándor	Koszó János	Szeksfű Gyula
Dóczy Jenő	Makkai Sándor	Szinnyei Ferenc
Eckhart Ferenc	Mariay Ödön	Tamási Áron
Eckhardt Sándor	Mécs László	Tárnai István
Farkas Gyula	Miskolczy Gyula	Tolnai Vilmos
Galamb Sándor	Müller Lipót	Torday Emil
Gáspár Jenő	Oláh György	Tóth Béla
Gulyás Sándor	Oroszlán Zoltán	Vajthó László
Gyallay Domokos	Pais Dezső	Vargha Gyula
Hajnal István	Papp Viktor	Végvári
Hartmann János	Pauler Ákos	Vida Péter
Hekler Antal	P. Gulácsy Irén	vitnyédi Németh István
Herczeg Ferenc	Petrovics Elek	Walter Gyula
Horváth János	Pigler Andor	Zilahy Lajos
Hóman Bálint	Reményik Sándor	Zlinszky Aladár
Husztli József	Rédey Tivadar	Zsigmond Ferenc

Előfizetési ár: negyedévre 5 pengő = 62.500 K, közalkalmazottaknak kedvezményesen 4 pengő = 50.000 K.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, I., Döbrentei-utca 12.

Főbizománys: PFEIFER FERDINÁND (Zeidler Testvérek) nemzeti könyvkereskedése, Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 7.

A kiadást felelős: HEGEDŰS ISTVÁN.

A NAPKELET KÖNYVTÁRÁBAN

kaphatók:

REGÉNYEK.

Komáromi János: Zúg a fenyves. (168 lap.)
Szabó Mária: Felfelé. (Kettős szám, 413 lap.)
Oláh György: Görögtűz.

NOVELLÁK.

Tormay Cecél: Megállt az óra. (131 lap.)
Bethlen Margit: A boldog sziget Istene. (122 lap.)

VERSEK.

Madách: Az ember tragédiája. (256 lap.)
Vörösmarty-anthologia. (192 lap.)
Reményik Sándor: Atlantisz harangoz. (84 lap.)

TÖRTÉNETI MŰVEK.

Mohács Magyarország. Báró Burgio pápai követ jelentései.
(164 lap.)
Magyar Anonymus. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről.

TANULMÁNYOK.

Szekfü Gyula: Történetpolitikai tanulmányok. (141 lap.)

ÉLETRAJZOK.

Somssich Andor: Liszt Ferenc élete. (Kettős szám, 480 lap.)
Condivi: Michelangelo életrajza. (119 lap.)

Egy-egy szám bolti ára 1.80 pengő = 22.500 K (a NAPKELET előfizetőinek a kiadóhivatalnál 1.40 pengő = 17.500 K). Portókölttség küldeményenként 0.24 pengő = 3000 K.

Kaphatók minden könyvkereskedésben és az ár előzetes beküldésével vagy utánvétellel a NAPKELET kiadóhivatalában (Budapest, I., Döbrentei-utca 12.).

A N

tései.

gya-

)

ap.)

LET
tség

etes
ban

